

Dětská kniha jako zdroj zábavy i poučení

Hynek Schuster

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta multimediálních komunikací

Ateliér Grafický design

akademický rok: 2018/2019

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Hynek Schuster**
Osobní číslo: **K16046**
Studijní program: **B8206 Výtvarná umění**
Studijní obor: **Multimédia a design – Grafický design**
Forma studia: **prezenční**

Téma práce: **Dětská kniha jako zdroj zábavy i poučení**

Zásady pro vypracování:

Rozsah teoretické práce minimálně 25 stran + obrazové přílohy (dokumentace praktické části). Práci odevzdat v elektronické podobě (dle předepsané celouniverzitní šablony viz Směrnice rektora č. 7/2018) ve formátu PDF na 1 ks CD (DVD) nosiče, dále odevzdat 2 kusy výtisků práce v pevné vazbě (v jedné z nich bude vlepeno CD) a 1 výtisk graficky zpracované bakalářské práce, která má volnější grafickou podobu.

1. Teoretická část: dětská kniha jako zdroj zábavy i poučení
2. Praktická část: pohádková kniha

Rozsah bakalářské práce: viz **Zásady pro vypracování**
Rozsah příloh: viz **Zásady pro vypracování**
Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/umělecké dílo**

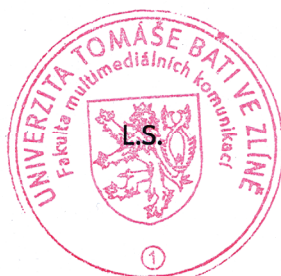
Seznam odborné literatury:

HUTAŘOVÁ, Ivana. Současní čeští ilustrátoři knih pro děti a mládež. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2004. ISBN 80-211-0485-6
ŠUBRTOVÁ, Milena a Miroslav CHOCHOLATÝ. Slovník autorů literatury pro děti a mládež. Praha: Libri, 2012. ISBN 978-80-7277-506-4
BOHATCOVÁ, Mirjam. Česká kniha v proměnách staletí. Praha: Panorama, 1990. ISBN: 80-7038-131-0
MANDYS, Pavel. 2 x 101 knih pro děti a mládež: nejlepší a nejvlivnější knihy. V Praze: Albatros, 2013. ISBN 978-80-00-03336-5

Vedoucí bakalářské práce: **M. A. Lenka Baroňová**
Kabinet teoretických studií
Datum zadání bakalářské práce: **1. listopadu 2018**
Termín odevzdání bakalářské práce: **10. května 2019**

Ve Zlíně dne 3. prosince 2018

doc. Mgr. Irena Armutidisová
děkanka

dr. ak. soch. Rostislav Illík
vedoucí ateliéru

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ / DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- bakalářská/diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému a bude dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou/diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou/diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské/diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské/diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- pokud je výstupem bakalářské/diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji, že:

- jsem na bakalářské/diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně dne: ...8. 2. 2019.....

Jméno a příjmení studenta: ...Hynek Schuster.....

.....
podpis studenta

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji paní M. A. Lence Baroňové za odborné vedení mé bakalářské práce.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

MOTTO

Knihy jako největší přátelé rády s námi rozmlouvají, o čemkoli s námi upřímně, jasně a bez přetvářky hovoří, poučují nás, dávají nám návody, povzbuzují nás, utěšují a jako přítomné nám předvádějí i věci našemu zraku velmi vzdálené. Ó, podivuhodná je moc, vznešenost a přímo jakási božskost knih!

Jan Amos Komenský

ABSTRAKT:

Tématem mojí bakalářské práce je dětská kniha. V teoretické části práce se zabývám dětskou literaturou. První část je věnována vývoji dětského čtenáře. Největší pozornost věnuji ilustraci, jejíž role je v dětské knize klíčová a nezastupitelná. Zaměřuji se tedy na proměny a vývoj ilustrace pro děti od jejího prvopočátku. Pro hlubší rozbor jsem si zvolil několik osobností, jejichž dílo se dá považovat za výjimečné a zásadní pro vývoj ilustrace. Při svém výběru jsem volil osobnosti, které jsou spisovateli a ilustrátory v jedné osobě. Pro širší pohled na dané téma jsem do své práce zahrnul také veřejné knihovny, které mají především v Česku zásadní vliv na čtenáře. Krátce se rovněž věnuji problematice médií a technologií, které v novém tisíciletí začínají výrazným způsobem konkurovat knize v tradiční podobě.

Klíčová slova: dětská kniha, pohádka, ilustrace, ilustrátor, knihovna

The topic of my thesis is a book for children. In the theoretical part of my work I deal with literature for children. The first part is devoted to the development of the child reader. I paid most attention to illustration, whose role is the key and the irreplaceable one. Therefore I focus on the changes and the evolution of illustration for children from its very beginning. For a deeper analysis I chose several personalities, whose work can be considered extraordinary and essential for the evolution of illustration. I chose among the personalities who are both writers and illustrators. For more extensive view on the topic I included public libraries, which have principal influence on readers especially in the Czech Republic. I briefly deal with media issues and technologies, which are beginning to compete markedly with the traditional form of book in the new millennium.

Key words: book for children, fairy tale, illustration, illustrator, library

OBSAH

ÚVOD	10
I. TEORETICKÁ ČÁST	11
1. DÍTĚ A POČÁTKY ČTENÁŘSTVÍ.....	12
1.1 Zrod vztahu ke knize	12
1.2 Jak čtenářství vzniká nebo nevzniká.....	12
1.3 Komerční produkce a dětská kniha	14
1.4 Knihovnička jako pevná součást dětského světa.....	15
2. ILUSTRACE	16
2.1 Ilustrace jako nedílná součást literárního díla.....	16
2.2 Ilustrace od roku 1918 až po současnost.....	20
2.2.1 Ilustrace v meziválečném období	20
2.2.2 Období německé okupace.....	21
2.2.3 Doba po osvobození	21
2.2.4 Ilustrace po sametové revoluci	23
3. OD LEPORELA K POHÁDKÁM	24
3.1 Kniha pro nejmenší.....	24
3.2 Leporelo	25
3.3 Jednoduché příběhy o zvířátkách.....	26
3.4 Pohádka – první setkání s realitou života	27
3.5 Dítě jako spolutvůrce	28
3.6 Vliv filmu na knižní ilustraci	28
3.7 Komiks jako pevná součást literatury pro děti.....	28
4. ILUSTRÁTOŘI A SPISOVATELÉ V JEDNÉ OSObě.....	32
4.1 Josef Lada	32
4.1.1 Josef Lada – život	32
4.1.2 Josef Lada a kniha	34
4.1.3 Lada a ilustrace pro děti.....	34
4.2 Ondřej Sekora	36
4.2.1 Ondřej Sekora – život.....	36
4.2.2 Sekora – sportovní redaktor	37
4.2.3 Ferda Mravenec – velký hrdina.....	38
4.2.4 Ondřej Sekora – vzor pro mladé.....	40
4.2.5 Autorovo vyznání.....	41
4.3 Josef Čapek.....	43
4.3.1 Josef Čapek – život.....	43
4.3.2 Josef Čapek a jeho tvorba pro děti.....	44

4.4 Jiří Trnka.....	45
4.5 Vojtěch Kubašta.....	48
4.6 Miloš Nesvadba	49
4.7 Miloslav Jágr	50
4.8 Květa Pacovská.....	51
4.9 Petr Sís	52
4.10 Pavel Čech	53
4.11 Lucie Seifertová	55
5. VEŘEJNÉ KNIHOVNY	56
5.1 Stručná historie knihoven v českých zemích.....	56
5.1.1 Církevní a šlechtické soukromé knihovny.....	56
5.1.2 Knihovny a šíření vzdělanosti od Rudolfa II. do roku 1918.....	57
5.1.3 Knihovny v období 1. republiky a okupace	59
5.1.4 Knihovny po roce 1945	60
5.1.5 Knihovny po roce 1989	61
5.2 Aktivity pořádané dětskými odděleními knihoven.....	61
6. KNIHA VERSUS TELEVIZE A INTERNET	63
7. SROVNÁVACÍ ILUSTRACE – DÍTĚ VERSUS DOSPĚLÝ ILUSTRÁTOR.....	66
8. DOTAZNÍK O ČTENÁŘSTVÍ DĚTÍ	70
II. PRAKTICKÁ ČÁST	73
9. PRAKTICKÁ ČÁST	74
9.1 Koncept práce	74
9.2 O knize.....	74
9.3 Výtvarný záměr.....	75
9.4 Ilustrace	75
9.5 Skřítek.....	76
9.6 Kniha.....	78
9.7 Sazba a písmo.....	79
9.8 Loutka	80
9.9 Puzzle	81
ZÁVĚR.....	83
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	85
INTERNETOVÉ ZDROJE.....	86
SEZNAM OBRÁZKŮ	87
SEZNAM GRAFŮ.....	90

ÚVOD

Slovo je největším darem, který lidstvo získalo. Právě skrze slovo mohli lidé zaznamenávat svoji historii, předávat zkušenosti a zážitky. Slovo umožnilo vzdělávat, šířit vědomosti z generace na generaci. Tradice vyprávění patřila k nejdůležitějším součástem života každé společnosti. V dějinách lidstva nastávala i období, kdy se předávané příběhy, a tím i paměť národa, ztrácely. A tak bylo třeba příběhy tradované po staletí ústně sepsat, aby mohly žít dál. Právě tuto úlohu převzala kniha, která uchovávala v knihovnách tradice, vzpomínky, vědomosti, ale i lidskou fantazii. Právý význam knihy krásně vystihují slova Jana Amose Komenského citovaná na začátku této práce.

Knihy byly po dlouhá staletí určeny pouze pro dospělé čtenáře. Dítě bylo ve většině společností považováno za něco neúplného a nedůležitého. Tak nebylo potřeba pro ně vytvářet ani knihy. Tento postoj se projevoval zvláště v tvorbě pro malé čtenáře. Vznikala-li výjimečně nějaká tvorba pro děti, nepřikládal se její kvalitě přílišný význam. Byla to chyba a nepochopení ze strany dospělých. Právě opak je pravdou. K tvorbě knih pro děti bychom měli přistupovat s co největší zodpovědností. Dospělý čtenář měl a má své zkušenosti získané lety života a dokáže rozeznat, co je dobré a co špatné, co kvalitní a naopak nekvalitní. Dítě je nepopsaný list. Mimo jiné také knihy, ať již přijímané jako zábava nebo poučení, pomáhají malému čtenáři poznávat svět, získávat zkušenosti a povědomí o životě. Záleží proto na tom, jaká kniha se mu dostane do rukou. Dobrý příběh s kvalitními ilustracemi před ním otevírá svět fantazie a zatím nepoznaných skutečností.

Ve své práci zpracovávám téma „Dětská kniha jako zdroj zábavy a poučení.“ Je to téma velice obsáhlé. Proto jsem si vybral několik momentů úzce souvisejících s dětskou knihou. Nejprve se zabývám otázkou vývoje dítěte jako čtenáře a jeho vztahem ke knize. Další z oblastí je ilustrace v dětské knize, která je zvláště důležitá v knihách pro nejmenší děti. Soustředil jsem se na ilustrátory, kteří sami psali knihy. Myslím si, že právě oni jsou schopni výtvarně nejlépe dotvořit text. Většina z nich byla při své tvorbě ovlivněna rodinou a vlastními dětmi. Třetí oblastí, kterou se zabývám, jsou veřejné knihovny jako přístupný zdroj poučení i zábavy. Ve své práci zmiňuji i otázku médií a nových technologií, které stále více konkurují tradiční formě dětské knihy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. DÍTĚ A POČÁTKY ČTENÁŘSTVÍ

1.1 Zrod vztahu ke knize

Pro každého, kdo se někdy bude snažit přesně určit dobu, kdy se vytváří vztah dítěte ke knize a kdy se „rodí“ nový čtenář, to bude úkol velice složitý. Co lze s jistotou říci, je to, že tento vztah vzniká daleko dříve, než se objeví potřebné znalosti k vlastnímu čtení. Existuje několik názorových skupin, které hájí svoji „pravdu“. Jedna skupina odborníků je přesvědčena, že vše začíná v době, kdy se při svých hrách dítě setkává s rozpočítadly a kdy se s pomocí rodičů doma učí první říkadla. Jiní psychologové zastávají názor, že pro vznik vztahu kniha – dítě je rozhodující období, kdy dítě poslouchá pohádky předčítané či vyprávěné dospělými (rodiči). Další z odborníků věří, že nejdůležitější pro vybudování vztahu ke knize je kojenecký věk, kdy malé dítě slyší matku zpívat ukolébavky. Dnes se mezi odborníky stále více šíří názor, že pro vybudování jakýchkoliv vztahů, tedy i vztahu dítěte ke knize, je podstatné již období těhotenství. Jsou přesvědčeni, že důležitá je skutečnost, zda nastávající maminka si s dítětem vypráví nebo mu zpívá. (Chaloupka, 1995)

Ať přijmeme za svůj jakýkoliv z těchto názorů, je zcela jasné a neoddiskutovatelné, že vše začíná hluboko v předškolním věku a rozhodující nezastupitelnou roli v tomto procesu hraje rodina. Malé dítě se v těchto letech řídí dvěma principy – tzv. orientačním reflexem a principem opakování či nápodoby. Orientační reflex učí dítě poznávat nejbližší věci okolo něho. Jinak bychom ho mohli nazvat reflexem: Co to je? Dítě chce poznat, co to je. Co je to, co má v puse; co je věc, která mu visí nad postýlkou. S vývojem dítěte se zákonitě rozvíjí i tento reflex, nabývá složitější podoby, protože se rozšiřuje i dětský svět. Zjednodušeně bychom mohli vše nazvat zvědavostí a touhou po poznání. Princip napodobování je stejně důležitý, i když nám dospělým může někdy trochu „vadit“. Dítě prostě dělá to, co vidí dělat své rodiče i sourozence. A to v kladném, ale i záporném slova smyslu. Rodiče mají v ruce knihu a čtou. Dítě je napodobuje. Samo bere do rukou knihu a dělá, že čte. Ne vždy tento princip napodobování funguje na sto procent. Stává se, že i dítě čtenářů na knihu nikdy nesáhne. Přesto tento princip je pro celkový vývoj dítěte důležitý. (Chaloupka, 1995)

1.2 Jak čtenářství vzniká nebo nevzniká

Dítě předškolního věku prodělává mohutný vývoj, tělesný i duševní. Celý proces probíhá progresivně, nikoliv regresivně. Všechny podněty, které v tomto čase k dítěti přicházejí, přijímá silněji než dospělý. Platí to v oblasti citové i rozumové. Bohužel podněty, se kterými se předškolák

potkává, nejsou přefiltrovány, a tak se setkává s podněty kladnými i zápornými. Dalším problémem pro nás dospělé může být skutečnost, že dítě reaguje na přicházející podnět výrazně jinak, než jak by dospělý chtěl či předpokládal. Vše vychází z faktu, že to, co je pro nás dospělé podstatné a důležité, v mysli dítěte zapadne a naopak. To vše se může projevit i při budování vztahu dítě – kniha. (Chaloupka, 1995)

Pro příklad: rodiče, sami nadšení čtenáři, dítěti čtou, kupují knihy, a přesto se z jejich potomka nakonec čtenář nestane. Naopak v rodinách bez čtenářského zájmu dítě po knihách zatouží. Naštěstí to neplatí vždy a princip napodobování stále platí. Rodiče by tato skutečnost neměla odradit či rozladit. (Chaloupka, 1995) Přes výše popsaná fakta je velmi důležité záměrně působit na dítě tím, že mu budeme číst, vyprávět si s ním, zpívat. Jednoduše řečeno, je třeba věnovat mu svůj čas. To je ten největší dar, i když samo dítě to zatím nemusí plně chápat.

Tak se rodí dobrá živná půda pro budoucího čtenáře. Podaří-li se rodičům splnit tyto požadavky, pak se potřeba pracovat se slovem, ať již v čtené či mluvené podobě, stane pro život stejně samozřejmá jako jídlo, hygiena či spánek. Podněty přicházející k dítěti jsou důležité ze dvou důvodů. Dítě, které se vyvíjí, vše, co k němu přichází, vnímá jinak než ve vyšším věku. Dítě má totiž jednu kouzelnou moc, kterou dospělý mnohdy ztrácí. Nechává přijímané podněty ožívat. Stírá rozdíl mezi skutečností a fantazií. Malé dívky se nestarají o panenku, ale o skutečné miminko. Malý chlapec si nehraje s figurkami zvířat. On je skutečný lovec, který odchytává zvěř pro svou ZOO. A stejně v myslích dítěte ožívají příběhy a pohádky. Vše kolem něho ožívá. A slovní podněty vstupují do života jako jeho přirozená součást. Velmi důležitý je i fakt, že podněty přicházejí zvenčí jenom částečně. Dítě je sice přijímá smysly, ale to nejpodstatnější se odehrává v jeho hlavě. Významné je to, jak vnější podněty mysl zpracovává. Roli zde hraje fantazie, vnímavost a chuť poznávat. Tady se dostáváme k podstatě věci. Obecně řečeno „kde nic není, tam dětská mysl nic nepřijme ani nezpracovává.“ Není nic, co by včlenilo do svých životních potřeb. Pro příklad: lidé z 19. století neznali rádio, televizi, letadla, a tak jim tyto věci nechyběly. Jestliže tedy rodiče s dítětem předškolního věku málo komunikují, nečtou mu, nevyprávějí, tak mu tyto podněty nebudou v životě zákonitě chybět. Pro mnohé to neznamená velký problém. Dítě je však tím poznamenáno a postiženo i do budoucna. Slovní prázdnotu, to „nic“, zaplní něčím jiným. Na slovní prázdnotu si bohužel zvykne. Slova mu nebudou chybět. Vlastnosti jako fantazie, vyjadřování, ale i cit postupně zakrní. (Chaloupka, 1995)

Existuje zde však i zcela opačné nebezpečí. Děti čtenáři mohou v knihách nalézt svůj nový svět, bezpečné prostředí, které je ochrání před skutečným „zlým“ životem. Tak začnou z reálného života utíkat do světa fantazie. Kniha je totiž poslušný přítel, který se chová tak, jak dítě chce.

Jedná se s ní lépe než s lidmi, kniha dělá jen to, co si dítě přeje. Čtenářství, ač velmi pozitivní záležitost, by se nemělo nikdy stát náhražkou skutečnosti. (Chaloupka, 1995)

Z předcházejícího textu jasně vyplývá, jak rozhodující a důležitou úlohu hraje rodina v celkovém rozvoji dětské osobnosti. Stejně důležitá je role matky, otce, prarodičů i sourozenců ve vývoji dítěte jako čtenáře. Bohužel situace se i v této oblasti radikálně mění. Rodina jako garant výchovy přestává hrát rozhodující úlohu. To, co bylo v minulosti běžné, dnes pomalu neexistuje. V minulosti zcela běžné a dnes naopak zcela výjimečné je soužití vícegeneračních rodin. Vytrácí se staletími předávaná úloha prarodičů jako nositelů tradic. Děti v dobách minulých přejímaly od prarodičů příběhy a pohádky, které slyšeli už jejich rodiče a prarodiče. Tradovaly se stejné zvyklosti a rituály. Dítě díky svému okolí vstupovalo do života plynule a harmonicky. Dnes je situace jiná. I nejbližší rodina toho o sobě mnoho neví. Zrychluje se životní tempo, zchudl však duchovní i citový život. Padla základní úloha rodiny. Rodiče už tolik dětem nevyprávějí, nesdílejí se zážitky, pocity, potřeby. Dítě ztratilo možnost se ptát. Nikdo ho neposlouchá, nikdo mu neodpovídá. V roce 1993 proběhl výzkum kulturnosti mládeže, který dělala Akademie věd. Výsledky byly předvídatelné. Děti, které se pamatovaly na to, že rodiče s nimi sdíleli zážitky, vykazovaly v průměru vyšší úroveň kulturních zájmů (hudba, četba, divadlo). (Chaloupka, 1995)

1.3 Komerční produkce a dětská kniha

Ani dětská kniha není imunní vůči pojmům jako kýč, brak, pokleslá literatura. Týká se to všech oblastí tvorby pro děti od leporela až po pohádkovou knihu. Tak dlouho, jak je spojována dětská kniha s pojmem kýč, tak dlouho je proti kýči veden urputný a usilovný boj.

Na začátku a v první polovině 20. století k nejprogresivnějším odpůrcům pokleslé literatury patřili samozřejmě učitelé, kteří byli vázání ve výuce přísnými školními osnovami. Již samotný Zákon o veřejných knihovnách z roku 1919 knihovnám nařizuje nezařazovat do knihovných fondů literaturu pokleslou či brak. Díky odporu proti kýči tak vzniklo v nabídce knih pro děti určité napětí. Nechtěně se prohlubovala propast mezi školní četbou a četbou domácí. Školní osnovy doporučovaly vhodnou literaturu, která však děti mnohdy nepřitahovala. (Chaloupka, 1995)

Po roce 1948 pak boj proti braku a kýči zesílil a vše se přesunulo na úroveň ideologickou a politickou. Čist pokleslou literaturu se nejen nedoporučovalo, ale přímo zakazovalo. Z knihoven se vyloučilo vše, co neodpovídalo představám režimu. Tato skutečnost se týkala i dětské literatury. Od začátku však nikdo dobře nevěděl, kde vede ona hranice mezi kvalitní a „pokleslou“ literaturou. Při hodnocení knih bychom měli mít stále na zřeteli, že literatura má nejen vzdělávací

funkci, ale že jde i o zábavu a oddech. Literaturu můžeme tak chápat jako dobrý způsob mentální a psychické očisty. Sám čas nakonec ukázal, že vhodné nebylo ani „obranářství“ 20. a 30. let 20. století ani „zákazy“ 50. let a doby následné. (Chaloupka, 1995)

Situace v této oblasti se radikálně změnila po roce 1989. Knižní trh se náhle uvolnil a na pulty knihkupectví začala pronikat komerční tvorba, která svou podstatu již neskrývá, tak jak to dělá kýč. Jedno má však kýč i komerční tvorba stejné. Jejich obsahová kvalita kolísá, naopak vnější řemeslné provedení bývá na velmi dobré úrovni. Nebo-li – co je ubráno na kvalitě obsahu, to je přidáno na vnější podobě. Komerční tvorba pracuje s přesně vypočítaným efektem, na kterém se podílí řada odborníků v oblasti marketingu. Jak se tedy máme jako čtenáři stavět ke komerci? Historie jednoznačně prokázala, že zákazy spíše přidají na přitažlivosti. Čtenáři ve své většině časem sami poznají, že tato produkce má i své chyby. Příběhy jsou velmi jednoduché, nápady v nich se opakují, situace jsou předvídatelné. Stejnost a předvídatelnost příběhu nakonec vede k přesytení a prvotní nadšení klesá do přijatelné míry. Samozřejmě část čtenářů se z moci komerční tvorby nikdy nevymaní a ta je natrvalo pohltí. (Chaloupka, 1995)

I zde však hrozí jedno nepřímé nebezpečí. U čtenářů, kteří se spokojí s velmi jednoduchou knižní tvorbou, může poznenáhlu vzniknout tak zvaná sekundární negramotnost, která je dnes rozšířena i u nás. Nejde o to, že dítě, které se naučí číst, tuto schopnost časem ztratí. Samozřejmě číst stále umí. Ale tuto schopnost využívá minimálně a účelově (nápis na ulicích, etikety na zboží). Četbě knih se vyhýbá. Dnešní doba sekundární negramotnosti napomáhá. Veškeré zprávy přináší televize a internet, nápisy nahrazují piktogramy, v supermarketech nakoupíme beze slova, k psaní používáme mobil a SMS zprávy, dotazníky se zaškrťávají. Rodiče by tedy měli mít zájem o čtenářskou gramotnost svých potomků. Měli by nejenom knihy kupovat, ale ptát se dětí, co čtou, proč knihy čtou. Tak zjistí, zda je četba dětí pestrá a mnohotvárná. (Chaloupka, 1995)

1.4 Knihovnička jako pevná součást dětského světa

Knihovnička – to není pouhá ozdoba dětského pokoje, na kterou padá tiše prach. Malý čtenář má naopak sám spolupracovat na budování tohoto malého, ale významného kousku svého světa. Knihy opravdu tvoří část dětského světa. Ukrývají se v nich věci pro citový život člověka nenahraditelné, je to paměť, vzpomínka i svědectví o prožitých chvílích. Knihovnička je také připomínkou toho, že knihy existují a že patří do nejbližšího okolí malého čtenáře. Počet knih v dětské knihovně je podle výzkumu u nás značně velký a několikrát přesahuje průměr uváděný v západních zemích. Existuje také prokazatelný přímý vliv mezi četbou a přítomností knihovničky v dětském pokoji. Samozřejmě situace je opět složitější. I když byl prokázán přímý

vliv mezi četbou a vlastnictvím knížek, najdou se i opačné příklady. Jde o rodiče, kteří dětem knihovnu vybavili, ale tím pro ně vše skončilo. Další zájem o četbu svých dětí tito rodiče neprojevili. Dětská knihovnička mívá dvojí podobu. Za prvé jde o soubor skutečně čtených knih. Taková knihovnička žije a s věkem dětí se proměňuje. Knihy v takové knihovničce jsou sice ošoupané, přeházené a ohmatané, ale není to důkaz dětské bezohlednosti, naopak je to důkaz zájmu o četbu. Za druhé bývá knihovnička pouhou nepoužívanou dekorací. Jde o případ, kdy knihovnu zařídí rodiče, kteří touží, aby děti četly. Knihy v takové knihovničce jsou nové, nepoužívané. Knihovnička v tomto případě je mrtvá a svému majiteli nic nepřináší. Skutečně používaná knihovna znamená veliký plus v životě malého čtenáře, který si svých knih váží a často si je ponechává až do své dospělosti. Knížky z takové knihovny slouží mnohdy v rodině po několik generací. (Chaloupka, 1995)

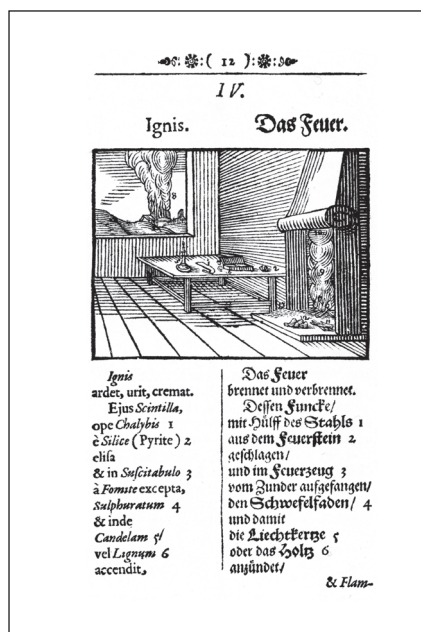
2. ILUSTRACE

2.1 Ilustrace jako nedílná součást literárního díla

Pokusme se definovat, co je to vlastně ilustrace. „Ilustrace je výtvarný doprovod příběhu, nejčastěji knihy nebo příspěvku v časopisu, který má osvětlit a vysvětlit text, učinit jej čtenáři srozumitelnějším (lat. *lustrare* osvětlit, it. *illustrare* vysvětlit), negramotnému srozumitelným nebo také text výtvarně oživit.“ (Ilustrace, © 2019)

Ilustrace se spolu s literárním textem podílejí na výchově mladého pokolení. Ve vztahu k povaze literárního textu řeší řadu různých úkolů. Procházejí vývojovými proměnami, které jsou podmíněny dobou, dobovými názory a dobovými požadavky. (Stehlíková, 1984)

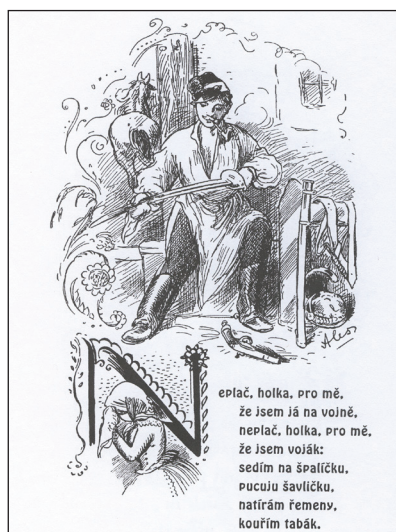
Ilustrace knihu doprovází od pradávna. Hledáme-li však počátek krásné české knihy pro děti a mládež a její ilustrace, můžeme se směle obrátit ke světově známému dílu Jana Amose Komenského *Orbis pictus* z roku 1658. Autor pojímá dílo velice moderně, chápe důležitost kvalitní ilustrace v procesu poznávání. Uvědomuje si význam obrazu v knize pro děti. Jeho záměr však bohužel nemohl být plně realizován. Jeho přání, aby ilustrace zpracoval známý rytec a grafik Václav Hollar, nakladatel nesplnil. Spokojil se s levnějším cizím řemeslným rytcem. Ilustrace tak nevznikly v kvalitě, kterou si Komenský představoval. Největším paradoxem zůstává, že z náboženských důvodů toto celosvětově známé dílo bylo v českých zemích vydáno téměř o dvě stě let později. *Orbis pictus* je však výjimečným počinem, který předběhl svou dobu. (Stehlíková, 1984)

Obr. 1 – J. A. Komenský, Orbis pictus

Během dalších dvou staletí vývoj dětské knihy a ilustrace pro děti stagnoval a plně spolu nekorespondoval. I když zde existovaly snahy některých vydavatelů vytvářet knihy, které by byly určeny dětem. Tehdy vznikající dětská literatura byla silně didakticky zaměřená, obsahovala velký moralistický náboj. V takové atmosféře mohla kvalitní ilustrace pro děti vzniknout těžko. Běžná levná sešitová produkce pro široké masy často bohužel ilustrace vůbec neobsahovala. Paradoxně velmi podobná situace panovala i na trhu dražších a výpravných publikací. Vydavatelé stále nepřikládali ilustraci větší význam. Bylo praxí často jméno ilustrátora vůbec neuvádět. (Stehlíková, 1984)

Přesto se v 80. letech 19. století v českém prostředí objevuje výjimka, novátorský zjev, který mění pohled na danou tematiku. Byl jím malíř, ilustrátor a ryzí vlastenec Mikoláš Aleš. Byl to právě

Obr. 2 – Mikoláš Aleš, Špalíček

on, který svými kresbami položil základ české národní ilustraci. Svoji práci pro děti na rozdíl od jiných autorů chápal jako závažný a zodpovědný úkol. Jeho ilustrace, které námětově situoval do rodného kraje, zachovávají obraz české krajiny pro následující generace a pěstují ve čtenářích hluboké národní cítění. Budeme-li se snažit zasadit základy moderní české knihy a moderní české ilustrace pro děti do určité doby, můžeme je zhruba situovat na přelom 19. a 20. století. Tehdy malá, ale významná skupina umělců začala rozvíjet snahu o vznik krásné knihy. K jejím představitelům patřila i malířka Zdenka Braunerová nebo grafik a typograf Karel Dyrynk. Jejich boj byl velice náročný, nelehký a hlavně dlouhodobý. Museli se potýkat nejen s odlišnými názory druhých výtvarníků, ale a především s velikými komerčními nakladatelskými podniky a jejich drahou produkcí. Nezáleželo na tom, zda se jednalo o výpravné publikace doplněné běžnými dobovými ilustracemi, anebo o obyčejná sešitová vydání tištěná na špatném papíře bez jakýchkoliv obrázků. (Stehlíková, 1984)

Výrazným mezníkem se stal rok 1905, kdy F. X. Šalda formuloval ve své studii *Knihy jako umělecké dílo* jasný program tohoto hnutí. Představitelé hnutí se v budoucnu názorově rozdělili a vydali se několika směry. Mnoho umělců, zvláště typografů, bylo přesvědčeno, že jedinou estetickou hodnotu v literárním díle má písmo. Jiní ilustraci uznávali pouze jako doplnění knižní stránky, tedy jako iniciálu, záhlaví, koncovku či dekorativní rámeček textu. Další proud k ilustraci přistupoval jako ke grafickému tisku z výšky, tedy dřevorytu či barevnému dřevorytu. (Stehlíková, 1984)

Mnoho odborníků uvádí, že za první moderně řešenou krásnou českou knihu lze považovat *Broučky* Jana Karafiáta (1903) s ilustracemi Vojtěcha Preissiga. Také v knize *Kytice z lidového*

Obr. 3 – Vojtěch Preissig, Broučci

básnictví od Františka Bartoše (1906) uplatnil malíř a výtvarník Adolf Kašpar dekorativní pojetí výzdoby. V této době se začíná silně prosazovat názor, že ilustrace je výtvarnou interpretací textu, ilustrátor má právo na vlastní vyjádření, kresbou či malbou zaznamenává svůj dojem z četby a dává mu výtvarnou podobu. Ilustrace stále silně ovlivňuje symbolismus a secese. (Stehlíková, 1984)

V souvislosti se snahami o nové pojetí dětské ilustrace je také třeba zmínit vystoupení českých umělců na pomoc krásné dětské knize z roku 1903, kdy umělecký spolek Mánes v časopise Volné směry vydává jako přílohu soubor volných ilustrovaných textů nazvaných Sníh. Na ilustracích se podíleli takoví umělci jako Mikoláš Aleš, František Kupka, Ladislav Šaloun, Jan Kotěra, Stanislav Sucharda, Hugo Boettinger či Viktor Stretti. (Stehlíková, 1984)

Obr. 4 – Ilustrace od A. Kašpara pro knihu Babička

Velké oblibě se těšila také kniha Boženy Němcové Babička s ilustracemi již zmiňovaného Adolfa Kašpara. Tehdy byla přijímána všeobecně i jako kniha pro děti, nejenom pro dospělé. Hovoříme-li o tvorbě pro děti, je nutné připomenout dílo dnes již pozapomenutého Richarda Laudy, který byl výjimečný právě tím, že vytvářel ilustrace přímo určené dětem. Jeho výukové obrazy pro školy patřily v tehdejší době k nejlepším v evropském školství. Zmiňovaný symbolismus, secese a také dekorativismus měly vliv na podobu dětské knihy až do počátku 20. století. (Stehlíková, 1984)

2.2 Ilustrace od roku 1918 až po současnost

2.2.1 Ilustrace v meziválečném období

Doba po skončení první světové války a po vzniku ČSR je dobou velkých změn, kdy dochází k obrovskému posunu v chápání a tvorbě dětské literatury a její ilustrace. Objevují se nové výrazné osobnosti, které vytvářejí zcela nový styl práce. Na prvním místě musíme zmínit Josefa Lada, jehož práce nikdy nezestárla. Je stále aktuální, dobře přijímaná dětmi a byla vždy inspirací pro další generace výtvarníků. Kromě Josefa Lada se ve dvacátých letech začaly dětské ilustraci věnovat takové osobnosti výtvarného světa jako Karel Svoboda, Cyril Bouda, Josef Novák, Josef Čapek, Václav Fiala. Ve třicátých letech začíná pronikat do světa literatury jedinečná osobnost Ondřeje Sekory, koncem třicátých let poté Jiří Trnka, Antonín Strnadel a Adolf Zábanský. (Stehlíková, 1984)

Obr. 5 – Cyril Bouda, ilustrace

Bohužel mnoho vydavatelů nezměnilo svůj názor a stále ve svých edicích vydávalo knihy s převládajícím didaktickým přístupem ke čtenáři. Nové tendence však sílily a prosazovaly se čím dál více. Vedle tradičních klasických pohádek a říkadel se objevil fenomén moderní pohádky, do jejíž ilustrace novátorsky zasáhl Josef Lada, Ondřej Sekora či Josef Čapek. Postupně také sílil zájem a potřeba knih pro nejmenší čtenáře, kde se uplatňoval na prvním místě originální a nezaměnitelný styl Ondřeje Sekory. Ten ve své tvorbě zpracovával i problematiku kresleného seriálu. (Stehlíková, 1984)

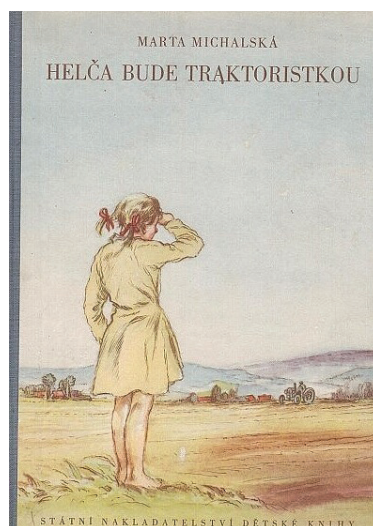
Mezi ilustrátory tohoto období sílil názor, že je třeba přistupovat k literárním předlohám velmi zodpovědně, ilustrace vytvářet podle obsahového zaměření a také podle toho, komu je kniha určena. Část umělců viděla úkol ilustrace v tom, že knihu srozumitelně přibližuje širokým vrstvám čtenářů. Ilustrace v meziválečném období začala být brána jako svébytný organismus, který je plnohodnotnou součástí literárního díla. Už se nejednalo o pouhou koncovku, záhlaví či dekorativní rámeček, tedy jen výzdobu stránky, ale naopak šlo o volnou obrazovou přílohu, ve které autor vyjadřoval svůj názor a vlastní rukopis. Kladně se projevovalo i zlepšení reprodukčních technik. Ilustrátor již nebyl omezen na pouhé černobílé kresby či grafiky. (Stehlíková, 1984)

2.2.2 Období německé okupace

Období okupace bylo pro český národ novou dobou temna. Znamenalo to i pro jeho uměleckou tvorbu velké omezení a dobu výrazných represí. Umění podléhalo politické situaci. Měnila se struktura vydávaných knih. Díla s národním a vlasteneckým nábojem byla zakázána. Aby se autoři vyhnuli cenzuře a pronásledování ze strany německých úřadů, soustřeďovali svoji pozornost opět na soubory lidových pohádek, které skrytě posilovaly tradici české státnosti a svébytnosti. Na ilustracích se tehdy podíleli autoři, kteří nebyli tak silně persekuováni německou mocí, jako např. Karel Svoboda, Cyril Bouda, Adolf Zábanský, Antonín Strnad či Jiří Trnka. Silná osobnost Josefa Lady byla z veřejného uměleckého života zcela odstraněna. Josef Čapek byl zatčen a vězněn v koncentračním táboře. (Stehlíková, 1984)

2.2.3 Doba po osvobození

Po roce 1945 se opět změnila situace i na poli dětské literatury a s ní spojené dětské ilustrace. Výrazným krokem byl vznik specializovaného nakladatelství pro děti – Státního nakladatelství

Obr. 6 – Desky knihy Helča bude traktoristkou

dětské knihy v roce 1949. Toto nakladatelství bylo později přejmenováno na nakladatelství Albatros. Od této chvíle se i vydávání knih pro děti a mládež stalo otázkou státního plánování. Po velmi krátké době svobody projevu přišel znovu čas různých omezení. (Stehlíková, 1984)

V padesátých letech se do popředí společenského zájmu samozřejmě dostala literatura s politickým podtextem, především sovětská, která měla za úkol ze čtenáře vychovávat uvědomělého budovatele socialismu a která mu měla předestříti obraz hrdiny nové doby – revolucionáře a budovatele světlých zítřků. Těmto snahám se musela přizpůsobit i práce ilustrátorská. Tvorba probíhala v duchu socialistického realismu. Výtvarná úroveň mnohých ilustrací výrazně poklesla.

V oblasti pohádky čeští ilustrátoři dávali přednost říkadlům, veršům pro děti a pohádkám národním či lidovým, které byly pro režim přijatelné a méně konfliktní. (Stehlíková, 1984)

K pozvolným změnám došlo v uvolněných šedesátých letech, kdy se autorům pomalu zvětšoval prostor pro vlastní výraz a fantazii. Začalo se opětovně počítat i s fantazií a představivostí malého čtenáře. Ilustrátoři dítě akceptovali jako svého partnera. Mladí výtvarníci se odkláněli od didaktičnosti, sílil proud fantazie mířící až k lyrismu. Uvolněný byl i vztah text – ilustrace. Autoři ve snaze být sví, originální ztráceli až příliš souvislost se zpracovávaným textem. Mladí autoři v šedesátých letech považovali oblast lidové pohádky za téma vyčerpané, a tak u nich rostl zájem o pohádku umělou. Ilustraci pohádek se věnovali např. Olga Čechová, Květa Pacovská, Daisy Mrázková, Jana Sigmundová či Jiří Fixl. (Stehlíková, 1984)

Obr. 7 – Adolf Born, ilustrace

Ilustrace v této době začaly obsahovat více humoru a nadsázky. To, co bylo vlastní ilustracím v časopisech a novinách, se začalo objevovat i v knihách pro děti. Silný tvůrčí vliv na práci ilustrátorů měl i animovaný film. Knižní ilustrace začali vytvářet umělci, kteří pracovali zároveň

v animovaném filmu, např. Adolf Born, Jiří Šalamoun, Alois Mikulka, Zdeněk Smetana, Radek Pilař a jiní. Samotný čtenář přestal být pasivním příjemcem textu. Autoři se jej snažili vtáhnout do příběhu jako spoluhráče. A tak kromě knih čistě textových se objevily také různé omalovánky, vystřihovánky a papírové hračky, kterým se věnovalo stále více výtvarníků. V poválečném období určovaly podobu české knihy ještě generace meziválečné. Jednalo se o výtvarníky všestranné, kteří dokázali zpracovat knihy různých žánrů. Generace přelomu 50. a 60. let si začala již texty vybírat. Byly jim zadávány ke zpracování knihy podle jejich volné tvorby. Ilustrovali díla, která jim byla vnitřně blízká, ve kterých se tvůrčím způsobem našli. (Stehlíková, 1984)

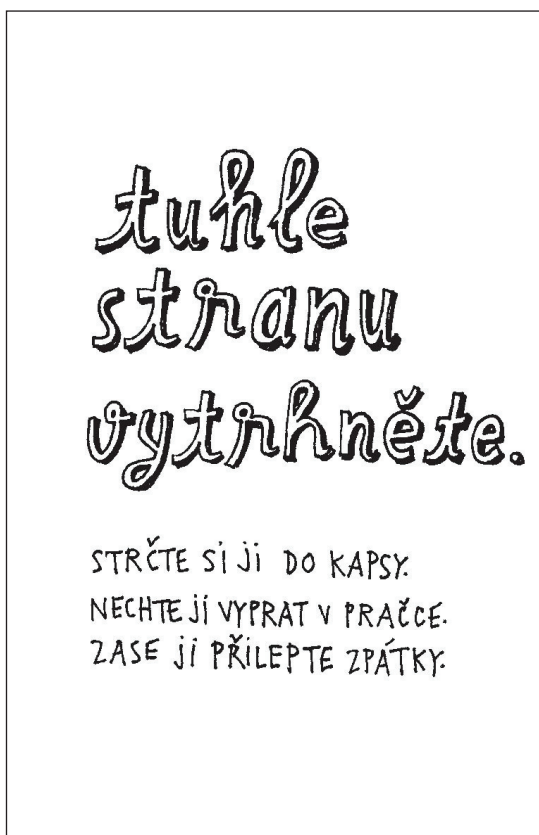
2.2.4 Ilustrace po sametové revoluci

Po roce 1989 došlo k dalším výrazným změnám. Mnohá nakladatelství zanikla, nová byla založena. Trh s knihami se změnil. Situace nebyla podřízena politickému diktátu, vše začala ovládat ekonomika. Nakladatelé se vrhli na tituly, které vydělávaly. V masovém měřítku k nám dorazil americký typ kultury, doposud u nás neznámý. Tomu v mnohém podlehl i produkce dětských knih. Nevycházely nové domácí tituly, ve většině byla překládána díla ze zahraničí, mnohdy nevalné kvality. Špatná byla i situace na trhu s knihami pro nejmenší. Knihy byly překládány nekvalitními překladateli, neodpovídaly českým potřebám, v textu se objevovaly časté chyby, což v případě dětských knih bylo a je nepřijatelné.

Jako obranu proti tomuto přílivu začali vydavatelé přicházet na trh s knihami osvědčených autorů, které u dětského čtenáře měly dlouhodobou oblibu (A. Lingrenová, J. Lada, O. Sekora, V. Čtvrtek...). Postupem času se situace naštěstí stabilizovala. Na trhu se objevily knihy nových českých autorů ilustrovaných českými ilustrátory. Mnohá nakladatelství, zvláště ta menší, však z důvodů úspor sahala ke specifickým postupům, kdy si autor textu ilustroval mnohdy knihu sám. Když to zvládl, bylo to výhodou. V opačném případě knize uškodil.

Koncem 90. let vzrostl u nás také fenomén internetu a počítačových her, který se stal velkým protivníkem dětské knize. Děti mladšího i staršího věku dávaly přednost zábavě na internetu, která byla pro ně zajímavější a srozumitelnější, a knihu v mnoha případech velmi brzy odložily. Spisovatelskými idoly dětí se nestali osvědčení a dobří literáti, ale tzv. bloggeři a youtubeři. Šlo většinou o velmi mladé lidi, kteří se snažili oslovit co nejširší masu. Úroveň jejich článků byla mnohdy velmi pochybná. Často se v tištěné podobě dostala na trh také díla, která byla sice komerčně velmi úspěšná, byla však ostudou pojmenování kniha. Příkladem je tzv. Destrukční deník vydaný dokonce v reedici. Autorka tohoto „díla“ nabádá čtenáře, aby knihu přivázali na provázek a mlátili s ní o stěnu, vytrhávali listy a máchali je v kaluži, brali si knihu do sprchy nebo

nechávali ji na dešti. Takových „kvalitních rad“ nabízí autorka ještě více. Nevím, zda právě tento přístup ke knize vybuduje v dítěti správný vztah k věcem obecně a ke knihám zvláště.

Obr. 8 – Ukázka z knihy Destrukční deník

3. OD LEPORELA K POHÁDKÁM

3.1 Kniha pro nejmenší

Je velice složité jednoznačně definovat, jak by měla vypadat správná kniha pro nejmenší děti. Mělo by se jednat o díla s výraznou převahou obrázků, protože děti, které neumějí číst, poznávají svět skrze obraz, který je dítěti nejlépe srozumitelný i bez prostředníka. Pro nejmenší děti je dominující složkou knihy právě ilustrace. Stává se nositelkou informace. Mělo by existovat rovnítko: provedení = sdělnost. Obsah díla musí být jasný i bez slovního doprovodu. Kniha v tomto období působí na racionální oblast, to znamená velice jednoduchou formou musí odpovídat na otázku: Co to je? Dítě by mělo jasně rozpoznat, co je objekt skutečný a zprostředkovaný, tedy co je objekt a co jeho obraz. V pozdějším věku by měl výtvarný doprovod odpovídat na otázky: Jaké to je a proč to je? Tady již autor ilustrací začíná působit na emocionální oblast chápání dítěte. (Stehlíková, 1984)

3.2 Leporelo

Pravděpodobně první kniha, která se dítěti dostane do rukou, je jednoduchá obrazová skládačka, neboli leporelo. Dospělý se nemusí bát dát dítěti do rukou leporelo velmi brzy, ještě před dovršením prvního roku věku. To však není jejich jediný dar. Spolu s knihou musíme dítěti věnovat i velkou dávku trpělivosti. Důvodem je fakt, že se dítě nedokáže soustředit a věnovat předčítanému plnou pozornost. Teprve okolo pátého roku je schopno nás poslechnout, ztišit se a soustředit. Doba, kdy se dítě učí abecedu a číst, je pro něj náročná. Nedokáže se stále soustředit na obsah přečteného textu. Tato schopnost se vyvíjí postupně, a proto ještě potřebuje pomoc rodičů. (Havlíková, 1978)

Obr. 9 – Ukázka leporela

Leporelo je sice kniha, ale vyrobená pro potřeby malého dítěte. Je tištěna na pevném materiálu a vydrží mnohdy necitelné chování dětí. Je víceúčelové, slouží zároveň také jako hračka nebo stavebnice. Obrázek leporela přibližuje dítěti skutečné věci. Učí dítě vnímat svět rychleji, než je to možné na podkladě přímého kontaktu. Obrázky leporela mají jednu kouzelnou moc. Na velmi malém prostoru knižní stránky poskytují dítěti takový obzor, který přesahuje obzor skutečných věcí, které dítě může vidět okolo sebe. Je zvláštní, že právě leporelo jako nejjednodušší kniha má tak mnohostranné využití. „Roste“ s dítětem a na každém stupni vývoje mu umožňuje jiné použití. Dítě se k němu opakovaně vrací a opouští ho až v době, kdy si samo čte. Děti mají obrázkové knihy ve veliké oblibě. Je to i tím, jak se v nich dobře doplňuje krátký text s obrázkem. (Havlíková, 1978)

Stehlíková (1984) dále uvádí, že výtvarník, který vytváří leporela, by měl splňovat určité nároky. Měl by mít alespoň základní znalosti psychologie malého dítěte. Pro příklad batolata vnímají

obrázky jen dostatečně veliké, které fixují a zpřesňují jejich vlastní zkušenosti. Když poznají věci blízké, mohou přecházet ke vzdálenému, od poznání jednoduchého ke složitému, od věcí konkrétních k abstraktním. Obrázky v leporelech by měly být vždy dostatečně veliké, měly by mít pevnou uzavřenou obrysovou čáru. Ilustrátor by měl používat barvy bez odstínů, které dítě začne rozeznávat později. Žel, často právě u tvorby pro nejmenší dochází k rozporu mezi autorem a potřebami dítěte. Časté jsou i rozpory mezi ilustrací a krátkým doprovodným textem.

Obr. 10 – Příklad z rozsáhlé tvorby V. Kubašty

Klasickou podobu leporelu dává Josef Lada např. jeho Svět zvířat. Výraznou osobností v tvorbě leporel se stává Vojtěch Kubašta, který přichází s novým typem leporela (pop-up tvorba). Jeho leporela se tím stávají pro děti zajímavější a přitažlivější. Obsahují pohyblivé prvky a malého čtenáře daleko lépe vtahují do děje. V současné době dochází k reedici Kubaštova díla, které patří k tomu nejlepšímu, co trh s touto tematikou nabízí. Velkou pozornost tvorbě leporel věnovala např. i Helena Zmatlíková. V 60. letech začínají autoři vytvářet díla s volnými přílohami, které děti mohly vystřihovat, vlepovat do knihy, často vznikaly ilustrace, které děti mohly samy domalovávat. (Stehlíková, 1984)

3.3 Jednoduché příběhy o zvířátkách

Miluše Havlínová (1978) jako další stupeň četby pro děti zmiňuje příběhy o zvířátkách. Dítě roste, vyvíjí se, je schopno chápat složitější děje a příběhy. Od leporela můžeme přejít ke složitějšímu vyprávění. Stane se to v okamžiku, kdy malý posluchač je schopen zapamatovat si předčítané slovo a vydrží i déle naslouchat v klidu. Rodiče prochází v tom čase velkou zkouškou trpělivosti. Malý posluchač totiž touží stále znovu slyšet stejný jemu známý příběh, chce jej vyprávět stejnými slovy i stejnými slovními obraty. Nic se z vyprávění nesmí vynechat. Tak dítě projevuje svoji paměť. Jaké příběhy jsou pro tento věk nejvhodnější? Neměli bychom malým

čtenářům podsouvat své vlastní představy o čteném textu. Nejvhodnější jsou příběhy o zvířátkách (mláďatech) a malých dětech. Malé dítě se s takovým hrdinou dokáže plně ztotožnit, prožívá něco, co je mu blízké. Hlavní hrdina bývá slabé, hloupé, nemotorné a často zlobivé mládě. Na co sáhne, to zkazí a poplete. Hlavní je, že vše nakonec dobře skončí a malý zlobil najde pomoc u rodičů v bezpečí domova. Právě motiv klidného domova, milujících rodičů a bezpečí je pro děti velmi důležitý. S podobnými motivy bývají i příběhy, kde hlavními hrdiny jsou malé děti. (Havlínová, 1978)

3.4 Pohádka – první setkání s realitou života

Havlínová (1978) dále uvádí, že při vyhledávání vhodných příběhů pro předškolní děti se zákonitě objeví i otázka, kdy dětem začít číst a vyprávět pohádky. Je třeba uvést, že existují dva druhy pohádek. Pohádky pro děti a pro dospělé. Pohádky pro dospělé vycházejí často ze středověkých legend a lidových vyprávění. Obsahují silné prvky násilí a pro děti jsou nevhodné.

Pohádky pro děti jsou sice klasické pohádky, ale upravené do takové podoby, aby byly pro malé posluchače vhodné, pochopitelné a co nejmilejší. Takové mají rodiče dětem vyprávět mezi prvními. Je běžnou praxí, že rodiče sami pohádky pro své děti upraví tak, aby byly přínosem a ne šokem, ze kterého se posluchač nemůže dlouho vzpamatovat. Pohádky, ač jsou primárně určeny dětem, bychom neměli předčítat příliš malým posluchačům. Dvouleté dítě nemá ještě tak vyvinuté chápání (nedostatek fantazie), aby dokázalo pochopit nadpřirozené úkazy a nadlidské schopnosti. K tomu, aby dítě pochopilo vyprávěný děj, je nutné, aby jeho psychika zacházela se značným počtem vjemů a uchovala je ve svých představách. (Havlínová, 1978)

Může se stát, že dítě pohádku odmítá. Může za to strach, který při vyprávění cítí. A dítě se bát nechce. Budeme-li ho nutit, často se po přečtení pohádky objevují noční můry a děsy. Před dětmi, které dovršily zhruba osm let, by se měl otevřít svět ze všech jeho stran. Měly by poznat, že neexistuje pouze dobro, ale i zlo. Dobro, to jsou jejich milující rodiče se vši svojí péčí. Mám na mysli samozřejmě funkční rodinu. Pozor! Zlo by dítě nikdy nemělo poznat přímo, ale zprostředkovaně. K tomu mohou sloužit právě pohádky. Vše musí stále probíhat v teoretické rovině. Nikdy se zlo nemá týkat rodiny dítěte, ta symbolizuje bezpečí a jistotu. Děti díky pohádkám také poznají, že zlo, ač mnohdy velmi mocné a silné, je nakonec potrestáno. (Havlínová, 1978)

Nesnažme se dětem v tomto věku vnucovat představu reálného „šedého“ světa. Je také veliký rozdíl v tom, jak pohádky chápou dospělí a jak děti. Ani na to nesmí dospělý vypravěč zapomínat. Dospělí přijímají pohádky jako závan nostalgie, příjemné vzpomínky na léta dávno

uplynulá. Pro dítě znamená pohádka naopak drsný vpád reality do jeho dosavadní idyly. A ještě jedna ověřená skutečnost. Při čtení by neměli rodiče nikdy přehrávat. Naopak, mají číst normálně, jejich dítě by mělo sedět co nejlíže předčitateli. Splníme-li všechny tyto předpoklady, pak pohádka splní svůj zábavný a zároveň poznávací úkol. (Havlinová, 1978)

3.5 Dítě jako spolutvůrce

V 60. letech odstartovalo v umělecké tvorbě období, kdy se autoři snažili vtáhnout děti do procesu umělecké spolutvorby. V roce 1968 v Albatrosu vzniklo samostatné pracoviště Studio, které se soustřeďovalo na vytváření papírových hraček, které vyplňovaly odpočinkový čas dítěte. Jednalo se o hračky, které dítě muselo vystříhnout, složit a slepit. Se Studiem spolupracovaly takové osobnosti jako Adolf Born, Alena Ladová, Radek Pilař a další. Vytvářeli pro Studio domalovánky. (Stehlíková, 1984)

3.6 Vliv filmu na knižní ilustraci

V 70. letech vzrostla obliba tak zvané filmové pohádky, tedy pohádek, které vznikaly podle filmových předloh. Jejich počátky bychom mohli nalézt již ve 40. letech, kdy do knižní podoby byly převedeny dva animované filmy Jiřího Trnky. Jednalo se o filmy Zasadil dědek řepu a Zvířátka a Petrovští. Na tuto tradici navázal velmi úspěšně ve svých knihách Zdeněk Miler se svým Krtkem. Výtvarníci, kteří v 70. letech ilustrovali dětské knihy, zároveň pracovali i v oblasti animovaného filmu. V jejich tvorbě se vliv animovaného filmu silně projevil: v humoru, ilustracích, jejich živosti, obrysové lineární kresbě i ve fázování. K nejznámějším autorům patřil Adolf Born, Radek Pilař či Zdeněk Smetana. (Stehlíková, 1984)

3.7 Komiks jako pevná součást literatury pro děti

Hovoříme-li o dětské knize a snažíme-li se rozvrstvit dětskou literaturu od prvotního leporela až po klasickou textovou pohádkovou knihu opatřenou ilustracemi, měli bychom zmínit, byť okrajově, fenomén komiksu (kresleného obrazového seriálu), se kterým se dítě zákonitě setká a který mnohé provází až k dospělosti a pro některé zůstane také jediným typem „literatury“, který uznávají a jsou ochotni přijmout. U nás se tato literární forma, byť výtvarníky zpracovávaná již od konce 19. století, nestala tak výraznou součástí knižní kultury jako např. ve Francii či USA.

Vznik tohoto literárního útvaru souvisel s rozvojem periodického tisku a zdokonalováním tisku. Kreslené seriály tvořily již od konce 19. a začátku 20. století nedílnou součást časopisů, jako

byly např. Švanda dudák, Karikatury, Kopřivy apod. Jednalo se však převážně o satirickou tvorbu pro dospělé čtenáře. Dětská tvorba se tehdy náměty blížila tvorbě pro dospělé. Hrdiny takových příběhů byli především malí chlapci, s dívkami jako hrdinkami se příliš nepočítalo. Za základ této tvorby je považováno dílo Němce Wilhelma Busche, který se proslavil zvláště svým kresleným seriálem Max a Moritz z roku 1865. Právě tento cyklus se stal vzorem pro nejednoho českého autora podobných seriálů. Kreslené seriály v tehdejší době měly charakter grotesky. Hlavní hrdina, rošťák, dělá neplechy a je za své činy po zásluze potrestán. Druhým námětem bývaly humorné příběhy o afrických zvířatech. V našem prostředí byl výrazným počinem na poli tvorby kreslených seriálů pro děti časopis Malý čtenář založený roku 1881 vydavatelem J. R. Vilímkem. Na zadní straně Malého čtenáře vycházely pravidelně žertovné seriály, jejichž autory byli Karel Ladislav Thun, Eduard Fiala či Konstantin Hájek. Dalším českým časopisem s obrázkovými seriály byla Besídka malých vydávaný Janem Rokytou od roku 1906. S tímto časopisem spolupracoval také Josef Lada. (Prokúpek, Kořínek, Foret, Jareš, 2014)

Josefa Ladu můžeme, podle mého názoru, považovat za jednu z výrazných osobností kresleného seriálu v první polovině 20. století. Ve svých prvních dílech ještě satiricky zpracovává politická témata, časem však stále více věnuje pozornost světu zvířat. Oblíbené jsou jeho příběhy, kde vystupují antropomorfizovaná zvířata. Mívají ráz bajek či alegorií. Velice známý je jeho cyklus z roku 1922 Šprýmovné kousky Frantíka Vovíska a kozla Bobeše.

Asi nejznámější osobností kresleného seriálu první poloviny 20. století, jehož dílo je přijímáno i dnešními dětmi, je Ondřej Sekora. Jeho první kreslené seriály zachycují sportovní události, vychází to z faktu, že Sekora tehdy pracoval jako sportovní redaktor Lidových novin. Jeho nejznámějším hrdinou se však stal Ferda Mravenec, jehož první příběhy byly uveřejněny 1. 1. 1938 v Dětském koutku Lidových novin. S přestávkami byly příběhy Ferdý Mravence vydávány až do listopadu 1941. V období první republiky byl velmi známý a populární kreslený cyklus O trpaslíčku Kulihráškovi od Arthura Scheinera. Autor při své práci spojil zkušenosti kresleného humoru i dětských ilustrací. Příběhy byly typické svým výchovným rázem a vlastenectvím. Kulihráškovi konkuroval seriál Puňťa (autor René Klapač), který vycházel v dětské příloze Listu paní a dívek. V letech 1935–1938 vycházel již jako samostatný časopis, ve kterém jsou příběhy Puňti doplněny dalším vyprávěním. (Prokúpek, Kořínek, Foret, Jareš, 2014)

Největší popularity v předválečném období však dosáhl komiks, který byl určen starším dětem. Byly to Rychlé šípy psané Jaroslavem Foglarem a kreslené dr. Janem Fischerem, jejichž první příběh vyšel v Mladém hlasateli 17. 12. 1938. Tento kreslený seriál zmiňují proto, že je jedinečným fenoménem v oblasti komiksu v českých zemích. Dokázal ovlivnit několik generací mladých

Obr. 11 – Artur Scheiner, Kulihrášek

čtenářů. Svoji popularitu neztratil ani v novém tisíciletí. Jaroslav Foglar skrze příběhy Rychlých šípů dokázal zaktivizovat tisíce dětí v předválečném i poválečném Československu.

Kreslenému seriálu se krátce a s přestávkami věnoval také malíř a spisovatel Miloš Nesvadba. V letech 1954–1955 v časopise Ohníček vycházel seriál s hrdinou Uhlíkem. V roce 1958 příběhy Evička a Monoklíček. (Prokúpek, Kořínek, Foret, Jareš, 2014)

Další výraznou autorkou kresleného seriálu se stala Věra Faltová, která v časopise Mateřídouška přivedla v lednu 1967 ke čtenářům nové hrdiny – kocoura Vavřince a jeho přátele, kozla Spytihněva, vepře Mojmíra a fenu Otylku. Nejrozsáhlejší komiksový seriál a nejdéle souvisle publikovaná komiksová řada začala vycházet v květnu 1969. Jejím autorem je Jaroslav Tomeček.

Obr. 12 – Jaroslav Foglar, Rychlé šípy

Jde o příběhy slavného Čtyřlístku. Hlavními hrdiny jsou kocour Myšpulín, fena Fifinka, vepř Bobík a zajíc Pindča. Tento kreslený seriál vydržel a přežil všechny společenské změny a vychází do dnešních dnů. Zmiňovaná Věra Faltová začala připravovat pro časopis Ohníček nový kreslený seriál o žlutém psím hrdinovi nazvaný Barbánek. Seriál vycházel v letech 1976–1990. Barbánek získal velikou oblibu mezi čtenáři a stal se postupně maskotem časopisu Ohníček. (Prokúpek, Kořínek, Foret, Jareš, 2014)

Obr. 13 – Komiks Čtyřlístek

V posledních letech se stala výraznou osobností na poli českého komiksu věnovaného dětem osoba malíře a ilustrátora Pavla Čecha. Autor své příběhy zpracovává velmi osobitým a nenapodobitelným stylem.

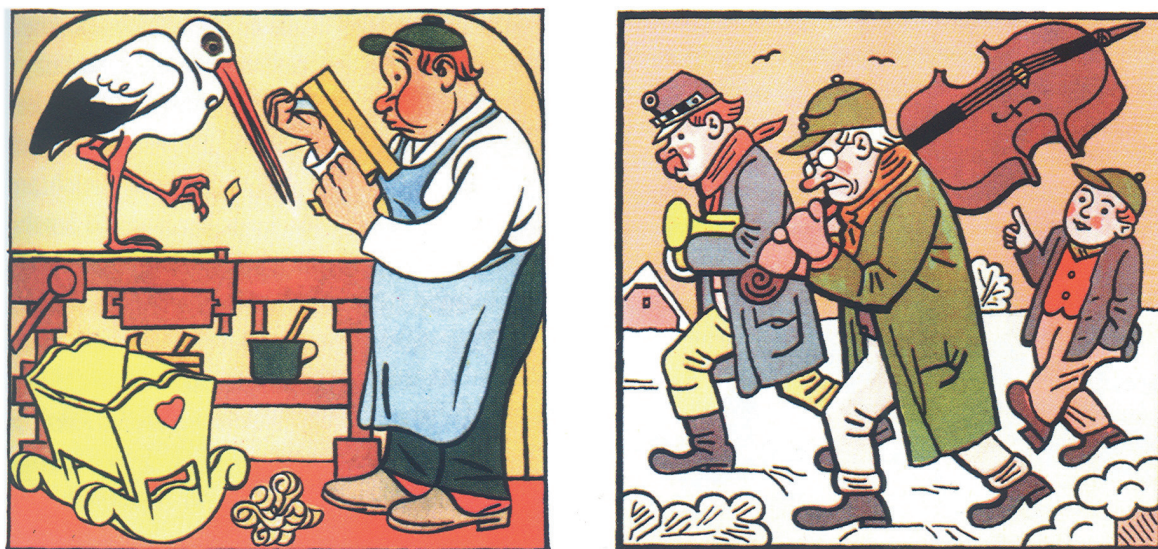
Jak jsem již uváděl, český komiks, podle mého názoru, nedosáhl nikdy takového věhlasu v rámci světa jako komiksy americké, francouzské či belgické. Nemáme žádného Tintina, Asterixe a Obelixe či Spider-mana. Přesto jsem přesvědčen, že u nás vydávané kreslené seriály pro děti měly veliký význam, byly mezi dětmi velmi populární a hrály nezanedbatelnou roli při jejich formování a výchově.

4. ILUSTRÁTOŘI A SPISOVATELÉ V JEDNÉ OSOBĚ

4.1 Josef Lada

4.1.1 Josef Lada – život

Malíř, ilustrátor, scénický návrhář, spisovatel. Narodil se 17. prosince 1887 v Hrusicích u Prahy. Vyrůstal v rodině prostého ševce. Ač pocházel z velmi chudých poměrů, dětství považoval za nejšťastnější období života a stalo se mu trvalou tvůrčí inspirací. V roce 1893 začal navštěvovat trojtrídku v Hrusicích. Nepatřil k nejlepším žákům, vynikal pouze ve výtvarné výchově. Toužil se stát malířem, jeho praktický otec ho proto dal do učení k malíři pokojů panu Petránkovi v Praze. Po měsíci se nespokojený Josef Lada vrátil z učení domů. V roce 1902 nastoupil do učení k mistru knihaři zlatiči Karáskovi v Praze. Tato práce ho jako milovníka knih uspokojovala daleko více. Díky svému mistru se seznámil s díly významných českých spisovatelů a také s výraznými osobnostmi českého malířství. (Tetiva, 1997)

Obr. 14 – Ukázka vývoje výtvarného stylu J. Lada

V roce 1904 Ladovi uveřejnili první čtyři drobné ilustrace v časopisu Máj. V letech 1905–1906 navštěvoval večerní kurzy kreslení na Uměleckoprůmyslové škole v Praze. V roce 1906 se mu splnil jeho sen, stal se řádným žákem této školy. Navštěvoval ji pouze v zimním semestru, poté školu opustil. Nevyhovoval mu akademismus, který panoval mezi profesory. V roce 1907 ilustroval svoji první knížku od Jaroslava Havlíčka Pohádka o Honzíčkovi a zlatovlasé Izoldě. Seznámil se se spisovatelem Jaroslavem Haškem, se kterým ho vázalo celoživotní přátelství. Lada se také později stal nejznámějším ilustrátorem Haškova díla. Nejvýraznějším počinem malíře v Haškově literární tvorbě byly ilustrace ke knize Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války. V roce 1909

se Lada stal redaktorem Karikatur. V roce 1911 vyšla jeho první knížka pro děti *Moje abeceda*. Ilustroval také knihu Josefa Skružného *Rozpustilé historie Venouše Huňáčka – Dolejše a půvabné Stázičky*. Zde se projevila malířova schopnost přizpůsobit kresby charakteru knihy. Ilustrace byly provedeny jako kresby malého chlapce. (Tetiva, 1997)

V roce 1923 uzavřel Josef Lada sňatek s Hanou Budějickou. V roce 1925 se manželům narodila starší dcera Alena, budoucí známá malířka, a v roce 1928 mladší dcera Eva, která tragicky zahynula v únoru 1945 při náletu na Prahu. Narození obou dcer znamenalo výrazný mezník v Ladově životě. O pár let později Lada napsal svoji nejznámější knihu *O kocouru Mikešovi*, která původně vznikala jako volné ústní vyprávění pro obě dcery. (Tetiva, 1997)

Obr. 15 – Kocour Mikeš

V letech 1934–1936 byly vydány postupně čtyři svazky o malém kocourovi: *O Mikešovi, příběhy kocourka, který mluvil* (1934), *Do světa – o kocourkovi Mikešovi kniha druhá* (1935), *Cirkus Mikeš a Kludský – třetí kniha o kocourkovi, který mluvil* (1936), *Zlatý domov – čtvrtá kniha o kocourkovi, který mluvil* (1936). Následovala další autorská díla s vlastními ilustracemi. V roce 1936 *Bubáci a hastrmani*, *Pohádky na ruby*, 1937 *O chytré kmotře lišce*, 1942 *Kronika mého života*, 1946 *Nezbedné pohádky*. V roce 1954 spolupracoval Josef Lada s V. Bedřichem na kresleném filmu *Čert a Káča*, 1956 vytvořil scénu pro film *Hrátky s čertem*. (Tetiva, 1997)

Do malířova života výrazně zasáhla dvě úmrtí. V roce 1945 úmrtí dcery Evy a v roce 1951 smrt ženy Hany. Po odchodu manželky se u něj naplno projevila dědičná neurastenie. Malíř a spisovatel zemřel 14. prosince 1957. (Tetiva, 1997)

4.1.2 Josef Lada a kniha

Vztah Josefa Lada ke knihám je výjimečný. Sám Lada říká: „Malíř musí číst a pořádku číst, aby pochopil věci.“ (Tetiva, 1997, s. 57)

Pevný základ veliké lásky ke knihám získal Josef Lada již v dětství. Svůj vztah budoval při čtení obyčejných kalendářů. Zamiloval si jejich ilustrace, především ilustrace vojáků. Knihy si půjčoval i ve školní knihovně, jako dítě si sám koupil i první knihu z našetřených peněz za donášku hotových bot. Významným mezníkem se pro něho stalo setkání s tvorbou Mikoláše Alše, který pro něho zůstal celoživotním velikým tvůrčím vzorem. S jeho ilustracemi se poprvé setkal v drobné knížce národních písní. Svůj vztah ke knihám prohloubil v letech učení u mistra kniháře Karáska. Tehdy se z něho stal náruživý čtenář. Jednotlivé knižní tituly dokázal číst i několikrát za sebou. (Tetiva, 1997)

Kniha pro něho byla vždy něčím výjimečným, co zahrnuje lidské myšlení a vědění, a proto je třeba knížce věnovat hlubokou úctu a vážnost. Jeho vřelý vztah ke knihám se projevil např. tím, že pro svou rodinu i své přátele a známé vytvořil řadu originálních ex libris naplněných humorem jemu vlastním. Na popud a přání svého přítele Jiřího Mahena navrhl a vytvořil plakát s tématem Braňte knihu. Konečná podoba plakátu vznikla v roce 1935 a byla vytvořena ve stylu starých jarmarečních písní, které Lada dobře znal z dětství. (Tetiva, 1997)

Obr. 16 – Josef Lada, část plakátu Braňte knihu 1935

4.1.3 Lada a ilustrace pro děti

Ilustrační práce Josefa Lada je velmi bohatá. Pro obrovské množství obrázků je dosti nepřehledná a těžko zmapovatelná. Jeho tvorbu bychom mohli rozdělit zhruba na ilustrace pro děti a pro dospělé. Lada je právem považován za zakladatele moderní české ilustrace pro děti, za milníka, ze kterého čerpají i následující generace umělců. Vždyť větší část malířova díla je věnována právě

dětem, ke kterým měl bytostně blízko a které stejně jako Josef Čapek považoval za rovnocenné partnery.

Jeho vztah k tvorbě pro děti se prohloubil po narození dcer Aleny a Evy. Lada zůstal v dobrém slova smyslu nemalou částí své osobnosti oním malým Pepíkem ševců z Hrusic. Do svých kreseb vnesl jedinečné kouzlo, které obestíralo jeho svět dětství. Sám přiznal, že veliký podíl na takovéto orientaci díla pro děti měla jeho maminka, udřená žena s neurasténií, ale také s velikým vypravěčským nadáním. Díky jejím příběhům poznával Josef Lada svět fantazie a pohádek. Maminka měla vliv na synovu tvorbu ještě v jedné věci. Jako malému chlapci mu důrazně doporučila, aby vždy maloval jenom to, co dobře zná. Lada poslechl a vždy čerpal pro svou tvorbu inspiraci ze svého rodného kraje. Činil tak s velikou láskou a fantazií a je zvláštní, že jeho kresby přesto netrpí stereotypem a vnitřní jednotvárností. Díky mamince a svému vztahu k rodnému kraji nám zachoval autor svět české vesnice a lidových zvyků v té nejčistší, i když mírně stylizované podobě. (Tetiva, 1997)

K tvorbě pro děti Lada přistupoval s největší vážností a odpovědností. Podle něj dětské knihy nejsou méně hodnotné. Ilustrace se u Lada samozřejmě vyvíjela. V nejstarších knihách můžeme cítit ještě silný vliv secese a symbolismu. Obrázky bývají námětově přeplněné, netypické pro jeho pozdější tvorbu. V knize Václava Říhy Dvanáct pohádek z onoho světa, jmenovitě v pohádce Anděl čeledínem, použil autor pro svoji tvorbu netypické šrafování, zvláštní je i krajina přeplněná čarami, stísněná a smutná. Pozdější Lada byl ve své tvorbě jednodušší. Vytvořil si svůj vlastní styl, jednoduchou linku různých tlouštěk. (Tetiva, 1997)

Obr. 17 – Josef Lada, Český Honza 1940

Na jeho styl práce měla rozhodující vliv i nehoda v dětství, kdy jako malý chlapec upadl na otcův knejp, zranil si oko a přestal na něj vidět. Ztratil tak schopnost prostorového vidění. Dokázal to však nahradit použitím barev a již zmiňovanou odstupňovanou linkou. Obrázky jsou u něho ploché, přesto mají svou hloubku. Autorovy kresby jsou plné humoru, poetiky a zcela nenapodobitelné. Typické pro Ladovu tvorbu jsou i zvířecí náměty. V jeho díle zvířata přejímají lidské vlastnosti. (Tetiva, 1997) Mohli bychom ho nazvat bajkařem dětské ilustrace. Svět zvířat velice dobře přibližuje lidskému. Jsem přesvědčen, že ve své práci o mnoho let předběhl i Walta Disneyho a jeho myšáka Mickeyho.

Ladovy ilustrace kromě všeho mají ještě jednu zvláštnost. Jsou plné pochopení, lásky a veselosti. Často býval Lada i uštěpačný, ale nikdy nechtěl ublížit. Jeho strašidla, ať již čerti, bubáci, hastrmani, jsou milí, sympatičtí, nestráší, neprobouzí v dětech strach a pláč, ale naopak úsměv. Ladova čerta můžeme mít rádi. V tvorbě pro dospělé se výtvarnou ikonou stala postava Josefa Švejka. V dětských knihách je to český Honza, symbol vlastenectví, statečnosti a čestnosti. (Tetiva, 1997)

Ladovy knihy i jeho ilustrace pro děti nejsou nikdy samoučelné. Mají v sobě skryt silný didaktický prvek. Seznamují nás s lidovými tradicemi, posilují čtenářovo češství, budují vztah k rodné zemi, lásku ke knize, učí základním morálním hodnotám. Co je Ladovým velikým kladem: nikdy to nečiní mentorsky, ale přirozeně, pro děti přijatelně a s nebývalým humorem.

4.2 Ondřej Sekora

4.2.1 Ondřej Sekora – život

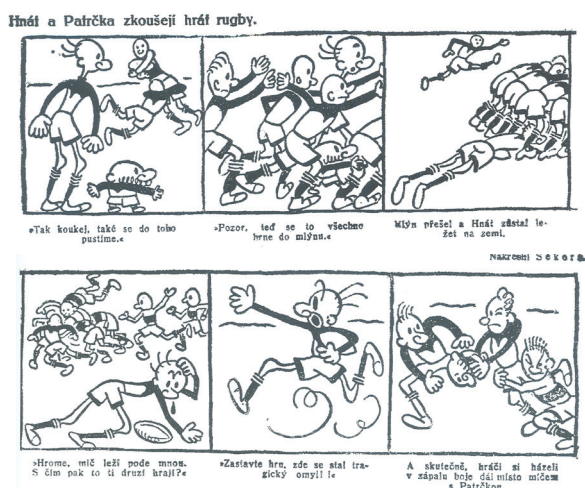
Známý český spisovatel, kreslíř, grafik, ilustrátor a amatérský entomolog. Ve své profesní dráze spolupracoval také s televizí, filmem i divadlem. Narodil se 25. září 1899 v Králově Poli v Brně do středostavovské rodiny. Byl jedním ze šesti dětí. Otec uzavřel dvě manželství, dvě děti se narodily z prvního manželství, čtyři z druhého. Otec odborný učitel zemřel, když malému Ondřejovi bylo sedm let. Základní vzdělání získal na Obecné škole v Králově Poli, na Gymnáziu v Brně. Od roku 1913 studoval na Gymnáziu ve Vyškově. Koncem první světové války byl odveden jako jednoroční dobrovolník do Vídně, a tak maturitu skládal až po válce v roce 1919. Ve studiích pokračoval v Brně na právech, po nepovedené státnici školu opustil. Sám uzavřel dva sňatky, podobně jako jeho otec. V roce 1923 se slečnou Markétou Kalabusovou, se kterou se po roce rozvedl. Druhý sňatek uzavřel v roce 1930 s Ludmilou Roubíčkovou. V roce 1931 se jim narodil jediný syn Ondřej. V letech 1929–1931 Sekora doplňoval své výtvarné vzdělání soukromým

studium jako hospitant Všeobecné školy pro kreslení a malbu u profesora Arnošta Hofbauera na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze. (Stehlíková, Sekora, Vařejková, 2003)

Od roku 1921 byl zaměstnán jako sportovní referent a kreslíř v brněnské odbočce Lidových novin. Redakcí tohoto listu byl vyslán v letech 1923–1927 do Paříže. K důležité změně došlo v roce 1927, kdy se Sekora i s redakcí novin přestěhoval do Prahy. Od stejného roku až do roku 1941 redigoval Dětský koutek, což byla dětská nedělní příloha Lidových novin. Jeho druhá manželka měla židovský původ, a proto v roce 1941 v době nacistické okupace musel Sekora práci v redakci listů opustit. Za okupace v letech 1944–1945 byl vězněn v pracovních táborech Kleinstein v dnešním Polsku a v Osterode v Německu. Po válce se stal redaktorem deníku Práce a časopisu Dikobraz, ve kterém zastával pro prvních 15 čísel i funkci šéfredaktora. V letech 1945–1949 pracoval jako redaktor Nakladatelství Josefa Hokra. V roce 1949 spoluzaložil Státní nakladatelství dětské knihy, pozdější nakladatelství Albatros. Od roku 1952 působil ve svobodném povolání, psal a kreslil pro různé noviny a časopisy, např. časopis Host do domu, Mateřídouška, Ohníček, Pionýr. V roce 1964 byl jmenován Zasloužilým umělcem, o dva roky později dostal cenu Marie Majerové za literaturu. Tragickým se pro malíře a spisovatele stal rok 1964, kdy jej postihl záchvat mrtvice a ze zdravotních důvodů odešel z veřejného života. Ondřej Sekora zemřel 4. července 1967 v Praze. (Stehlíková, Sekora, Vařejková, 2003)

4.2.2 Sekora – sportovní redaktor

Sekorova práce v novinách měla rozhodující vliv na jeho pozdější ilustrátorskou činnost. Začínal ve sportovní rubrice jako redaktor a zároveň kreslíř a právě zde se naučil při tvorbě kreslených obrázků ze sportovního prostředí výrazné výtvarné zkratce. Jako autor pro děti začal Sekora kreslit pro nedělní přílohu Lidových novin Dětský koutek. V té době se Lidové noviny snažily vytvořit

Obr. 18 – Kresby O. Sekory pro sportovní rubriku Lidových novin

pro dětskou přílohu stálou výtvarnou podobu. Nic podobného dosud neexistovalo. Sekora měl svoji vlastní představu, jak by měl dobrý kreslený seriál vypadat. V první řadě bylo třeba, aby byl zábavný a upoutal děti. Zároveň by měl přirozeně rozvíjet dětskou fantazii a poznání, měl by být také dobře nakreslen. Aby dítě mohlo sledovat rychlý děj a proměnu kreseb, bylo třeba, aby bylo vše přehledné, jednoduché a jasné. Dříve než se autor dostal k tvorbě své nejoblíbenější figurky Ferdy Mravence, kreslil seriály s tematikou pro děti, např. kreslený seriál Veselosti, smutky, čertoviny ze života malé drobotiny s verši Eduarda Valenty. (Stehlíková, Sekora, Vařejková, 2003)

Obr. 19 – O. Sekora, ukázka knižní ilustrace

4.2.3 Ferda Mravenec – velký hrdina

Nejbližší trvale zůstal Sekorovi svět přírody. Láska k přírodě se u něho projevila již v dětských letech. Tento svět je podle autora laskavý a upřímný, je pravým opakem světa lidí, který je plný špatností, zloby a přetvářky. V roce 1933 spatřil světlo světa nejznámější Sekorův hrdina Ferda Mravenec. Původně vznikl jako kreslený seriál. Na zrod kresleného hrdiny měl asi největší vliv hluboký entomologický zájem a znalosti v tomto oboru. Již před tvorbou Sekory vznikly v české dětské literatuře knihy s tématy ze světa hmyzu. Jednalo se o Broučky Jana Karafiáta či Bratry mravence Josefa Haise-Týneckého. Velmi známé byly i Ladovy Veselé učebnice, především díl věnovaný broukům a hmyzu. Ferda Mravenec se však výrazně lišil od předcházejících knih. Byl hrdinou veskrze moderním, všeuměl, sportovec, byla mu blízká i moderní technika (rádio), byl veselý, rád se bavil, ochotně pomáhal a neutíkal před problémy. To vše byly a stále jsou vlastnosti správného moderního chlapce a muže. (Stehlíková, Sekora, Vařejková, 2003)

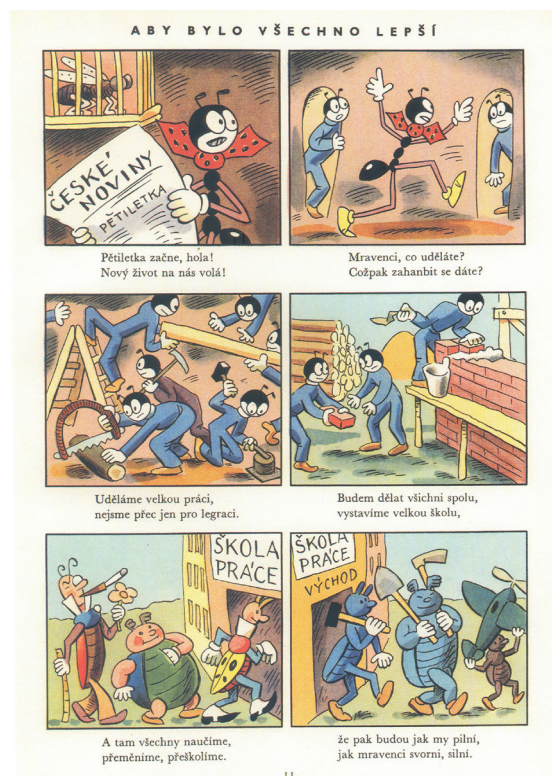
V té době měl již Sekora nemalé zkušenosti z literární praxe, a tak se odvážil významného kroku. Rozhodl se psát texty k Ferdovi sám. Vliv na to měl i jeho malý syn, pro kterého příběhy primárně vznikaly. Právě tento vliv se opakuje u většiny ze zde uváděných ilustrátorů – spisovatelů.

Ferda Mravenec se stává hrdinou, který přibližuje dětem svět novým nekonvenčním způsobem. Kniha Ferda Mravenec, práce všeho druhu vyšla v Nakladatelství Josefa Hokra v roce 1936. Sekora se stal tehdy kmenovým ilustrátorem edice Knížky kouzelného zrcadla. Knižní podoba Ferdy Mravence poskytla autorovi větší ilustrátorské možnosti. Souvislý text byl prokládán celostránkovými barevnými ilustracemi. Nejednalo se tedy o pouhé malé doplňky vyprávěného příběhu. Ferda Mravenec se stal velmi populárním hrdinou, a tak následovala další kniha Ferda Mravenec v cizích službách. Příběh byl podán opět s velkou znalostí dětské duše, didaktická stránka vyprávění působila nenásilně a přirozeně. Sekora se vyhýbal mentorování. Poučení z úst knižních hrdinů je dětmi dobře přijímáno. Např. Ferda vystřelí z pušky střevlíka. Dostane se mu pokárání, že i malé dítě ví, že puškou se na nikoho nemíří a nestřílí ani tehdy, když střelec nemá prst na spoušti. Zde autor nenásilně projevil v době válečného ohrožení Československa svůj antimilitarismus. (Stehlíková, Sekora, Vařejková, 2003)

V další knize Ferda v mraveništi nás Sekora zasvěcuje velmi zajímavým způsobem, přesto přesně do života v mraveništi. V roce 1939 vyšel Ferdův slabikář. Šlo o knihu určenou pro začínající čtenáře. Správný chlapík Ferda zde děti učí zábavnou formou čtení. Autor v této knize naplno využil možnosti typografie. Jednotlivá písmenka jsou stylizovaná jako obrázky, které děti neodrazují, naopak rády se je učí číst. Dalo by se říci, že právě v kresbě a typografii této knihy dokázal Sekora vytěžit co nejvíce ze své novinářské praxe. Spisovatel však nechtěl být jednostranný ve své

Obr. 20 – O. Sekora, Uprchlík na ptačím stromě

Obr. 21 – O. Sekora, Kousky mládence Ferdy

tvorbě Ferdy Mravence, a tak v roce 1939 spatřila světlo světa postava antihrdiny, opak šikovného a dokonalého Ferdy. Vyšla kniha Trampoty brouka Pytlíka. Poté následovaly Malířské kousky broukla Pytlíka z roku 1940. Sekora zde opět svým jedinečným způsobem přiblížil malým čtenářům svět malířství. Na příhodách Pytlíka se děti dozví mnohé o barvách, o jejich míchání, o využití geometrických tvarů, seznámí se s malbou v plenéru i malbou portrétu. Sekorovo vyprávění i ilustrace zde přesahují tehdejší zvyklosti a ukazují směr k moderní ilustraci např. k tvorbě Adolfa Borna. V roce 1943 Nakladatelství Josefa Hokra vydalo knihu Uprchlík na ptačím stromě. Zde už cíleně spisovatel kladl veliký důraz na poznávací funkci díla. Ilustrace ptáků byly provedeny až s přírodopisnou přesností. Opět se naplno projevila autorova vynikající znalost přírody. Na úspěch Ferdy Mravence navázala kniha z roku 1959 Čmelák Aninka. Ve vyprávění o čmelácích kladl Sekora veliký důraz na téma ochrany přírody, které je aktuální i dnes. Máme-li být objektivní, musíme zmínit i fakt, že v 50. letech 20. století Ferda Mravenec své síly plně věnoval budování socialismu. (Stehlíková, Sekora, Vařejková, 2003)

4.2.4 Ondřej Sekora – vzor pro mladé

Ondřej Sekora je svým stylem práce velmi moderní. Je přijatelný i pro děti dnešní doby a k jeho dílu se hlásí ilustrátoři jako např. Jiří Kalousek, Adolf Born, Jiří Šalamoun. Miloš Macourek mimo jiné ve svém vyznání otištěném ve Zlatém máji u příležitosti Sekorovy výstavy v roce 1975 napsal: „Ferda Mravenec – to je Hrabě Monte Christo pro nejmenší.“ (Macourek, 1975 cit. podle Stehlíková, Sekora, Vařejková, 2003, s. 154) Na díle Ondřeje Sekory, ať již spisovatelském či ilustrátorském, je možné ocenit hlavně modernost, nenásilnou výchovnou formu a přitažlivost pro čtenáře.

O vysokých kvalitách tohoto autora svědčí i slova docenta Karlovy Univerzity Josefa Mařana, která uveřejnil v časopise Vesmír v roce 1965: „Setkávám se ve svém povolání často s mladými adepty vědy o hmyzu. Když je tak trochu zpovídám o tom, co probudilo jejich zájem o tyhle drobné tvory přírody, mnozí se přiznají nesměle i nadšeně, že to byl Ferda Mravenec a brouk Pytlík. Je třeba se trochu zamyslet. Není to jen poutavé vyprávění a umělecké kouzlo obrázků, co vyzařuje z tvorby Ondřeje Sekory. Je v tom více, je v tom kus reálné pravdy o přírodě. Sekora se na rozdíl od Karafiáta při vši svobodě umělecké tvořivosti nikdy neodtrhl od reálných základů přírodního dění. Snažil se vždy, aby postavy jeho povídek žily ve shodě s tím, co se opravdu v přírodě děje, aby nezkrášloval dětem jejich představy o přírodě. Mohu říci, že my entomologové z povolání děkujeme Sekorovi za objevení mnoha talentovaných adeptů této vědy.“ (Mařan, 1965 cit. podle Stehlíková, Sekora, Vařejková, 2003, s. 97, 98)

4.2.5 Autorovo vyznání

„Jak jsem kreslil Ferdu Mravence / Ondřej Sekora

Přiznám se, že se mi doposud ze všech kreslených figurek nejlépe podařila figurka Ferdy Mravence, a pokusím se vysvětlit, jak jsem ji hledal a čím jsem se řídil.

Potřeboval jsem hlavního hrdinu pro mnoho a mnoho obrázků a pro velmi mnoho různých příhod. Aby se dal tolikrát zobrazit, musel být tento hrdina především velmi snadným k nakreslení a zároveň nesmělo to být těžké vystihovat tutéž jeho podobu. Jeho tvář musela být tak vybrána, aby se v ní několika tahy pera daly bez rozpaků nakreslit nejmožnější výrazy, a celá postava hrdinova musela být v každé pozici tak výrazná, aby k sobě poutala pozornost i na nejpestřejším obrázku. A samozřejmě musela být tak ohebná a životná, aby každou svou roli vyhrála na plno.

Obr. 22 – O. Sekora, ukázka procesu navrhování mravence Ferdy

Že to bude mravenec, to jsem ovšem věděl. Podíval jsem se tedy na jeho skutečnou podobu a hned jsem všechno kreslil. Ouha! Mravenčí hlava nelákala ke kreslení. Ale i přes to by bylo lze v jejím tvaru kresliti různé obličej, smích, úžas, zamračení, leč – s námahou, a to, jak jsem pravil, si nemohu u hlavy, která se má tolikrát opakovat, dovolit. Neboť tam, kde se pracuje s námahou, tam se ztrácí lehkost.

Ještě něco na hlavě vadilo. V trojbokém tvaru hlavy nebylo na obličej a oči mnoho místa. A právě obličej hlavního hrdiny musí zářit z daleka, a to, co je na něm psáno, musí vést celý obrázek. Proto jsem se rozhodl pro veliký bílý prostor pro ústa, pro velké oči a pro kulatou hlavu, tvar to jak význačný, tak snadný k udržování podoby.

Nyní šlo o mravenčí trup. Ten je ve skutečnosti představován jakousi pomačkanou tyčinkou. Zkusil jsem kreslit. Také velmi málo lákavé pro kresbu a tak neohebné! Tu jsem si vzpomněl, jak se nám vždy zdá, že se mravenčí tělo skládá ze samých lesklých kuliček. Nahradil jsem tedy skutečnost dojemem, a už to v tělíčku hrálo.

Že mu nemohu, chci-li mu dávat lidské úkoly, kreslit šest noh, to mi bylo po několika zkouškách zřejmé. Zbýval už jen zadeček, pro kreslíře nejděčnější část mravenčího těla. Ale sotva jsem jej nakreslil podle skutečnosti, už jsem viděl, jak je tato část pro obrázky příliš objemná a hmotná. Jakmile by se mravenec s takovým zadečkem po lidsku postavil, tížil by jej jako pytel. Tak jsem byl nucen udělat zadeček menší, a pak už se dal také koketně nasadit. A to bylo dobře, protože ten zadeček měl ještě jednu zvláštní úlohu. Musel totiž při každé kresbě dodat každému pohybu figurky jakousi pointu. Ať jsem postavil mravence jak chtěl, už jsem vždy napřed věděl, jak mu natočím zadeček, abych jím celý pohyb, celou situaci, ba i výraz v jeho obličejí zdůraznil.

Jenže figura byla ještě příliš černá. Myšák Mickey nosí pro zpestření kalhoty. Mravenci by však kalhoty zakryly jeho drahocenný zadeček. Muselo to tedy být něco jiného. Vymyslel jsem si na konec puntíčkovanou kravatu. Schválně jsem ji ovšem udělal se špičkami, které se dají různě natáčet a zaměřovat a mohou všechny mravencovy pohyby doprovázet a zdůrazňovat stejně dobře jako zadeček. I velmi rafinované grimasy, které bych v obličejí úplně vystihnout nedovedl, podaří se mi vyjádřit, doprovodím-li je vhodným nasazením zadečku a růžků kravaty.

Tyto dvě věci rozhodně udělaly Ferdu Ferdou. Rozplynul by se mezi ostatními figurkami, kdybych mu nakreslil zadeček trochu větší a vzal mu kravatu. A jsem rád, že tyto nejdůležitější věci jsou tak jednoduché. Stačilo si je představit, a nakreslily se už takřka samy.“ (Sekora, 1939 cit. podle Stehlíková, Sekora, Vařejková, 2003, s. 68)

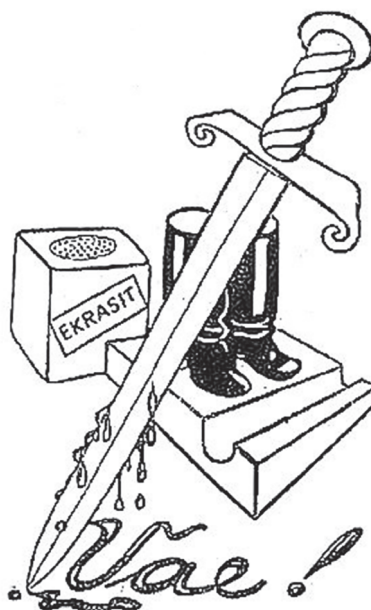
Tento oddíl jsem použil v přímé citaci z časopisu Úhor proto, abych poukázal, jakým způsobem musí často ilustrátor pracovat a s jakými problémy se potýkat při zpracování daného tématu. Zde svoji práci popisuje sám ilustrátor Ondřej Sekora.

4.3 Josef Čapek

4.3.1 Josef Čapek – život

Český malíř, grafik, knižní ilustrátor a spisovatel. Narodil se 23. března 1887 v Hronově do rodiny důlního lékaře Antonína Čapka a jeho manželky Boženy. Byl prostřední ze tří sourozenců. Do tří let žila rodina v Malých Svatoňovicích. V roce 1890 se všichni přestěhovali do Úpice. Zde navštěvoval obecnou školu v letech 1892–1897 a měšťanku v letech 1897–1900. Ve škole nebyl příliš úspěšný, kromě výtvarného nadání. V dětství trpěl komplexem upozaděného a méně úspěšného sourozence. Matka protěžovala jeho mladšího bratra Karla, čímž Josef trpěl. Tento pocit jej provázel po celý život. Z důvodu ne příliš dobrých výsledků ve škole otec poslal Josefa na dva roky na Odbornou školu tkalcovskou ve Vrchlabí. (Šubrtová, Chocholatý, 2012)

Po jejím absolvování v roce 1903 byl zaměstnán rok jako dělník v úpické továrně F. M. Oberländera. Na podzim 1904 natrvalo odešel do Prahy, kde začal studovat na Vysoké škole uměleckoprůmyslové. Na podzim roku 1910 odjel do Paříže s bratrem Karlem. Josef zde navštěvoval výtvarnou Colarossiho akademii. O devět let později v roce 1919 uzavřel po dlouhé známosti sňatek s Jarmilou Pospíšilovou. V manželství se narodila jediná dcera Alena. Dne 1. září 1939 byl Josef Čapek zatčen gestapem při svém pobytu v Želivě u Humpolce. Se svým bratrem Karlem

Obr. 23 – J. Čapek, ukázka z cyklu Diktátorské boty

totiž figuroval na předních místech v seznamu říšských nepřátel, které mělo gestapo k dispozici. Důvodem byl jeho výrazný antifašistický postoj, který se projevil např. v cyklu kreseb „Diktátorské boty“. O osm dní později 9. září byl převezen do koncentračního tábora Dachau, 26. září s transportem odjel do tábora Buchenwald. Zde pracoval v malířské a písmomalířské dílně. Dne 26. června 1942 byl převezen do koncentračního tábora Sachsenhausen. Dne 25. února 1945 byl přetransportován do tábora Bergen-Belsen. O konci života Josefa Čapka toho příliš nevíme, ještě 13. dubna 1945 byl podle svědků naživu, v následujících dnech však umírá s největší pravděpodobností na tyfus. (Josef Čapek, © 2019)

4.3.2 Josef Čapek a jeho tvorba pro děti

Kolem roku 1928 se začal ve své tvorbě Josef Čapek inspirovat dětským světem. Výrazný vliv na výtvarnou orientaci měla jeho dcera Alena, která v té době dorůstala školním létům. Zejména pro ni napsal a ilustroval svou jedinou a neznámější knížku pro děti *Povídání o pejskovi a kočičce*. Kniha vyšla ještě za jeho života. Jednotlivé pohádky nejprve vycházely jako samostatné články v *Lidových novinách*. Kniha jako celek byla připravena až v roce 1929. Stala se jednou z nejpobulárnějších českých knih pro děti, vyšla skoro ve dvaceti vydáních. Pohádkové příběhy jsou velice jednoduché, přímočaré a zpracovávají témata všedních událostí, které může prožívat každé z dětí. Postupně se však rozvíjejí do dějově bohatého celku. Pro Čapka je typické, že ač jako spisovatel pro dospělé dokáže zpracovávat velmi závažná filosofická témata, styl jeho vyprávění pro děti je velmi blízký mluvené řeči. Možná právě to je zdrojem trvalého zájmu dětí, text totiž plyne nenásilně a je přitažlivý a čtivý. V každé z pohádek je nadto ukryt výchovný prvek, který děti dokáží přijmout a učí se tak základům etiky, morálky a sociálního citění. Učí se rozlišovat, co je dobré a zlé, jak se mají chovat vůči druhým lidem, např. Pohádka o odhozených

Obr. 24 – J. Čapek, *Povídání o pejskovi a kočičce*

hračkách. Příběh o oslavě 28. října v dětech probouzí národní hrdost. Zvláštní je i výběr hlavních hrdinů – pejska a kočky. V normálním světě pes a kočka jsou přirozenými nepřáteli. V pohádkách Josefa Čapka spolu naopak vycházejí, s výjimkou menšího hašteření. Svým příkladem tak učí děti toleranci, laskavosti, vzájemné ohleduplnosti. (Mandys, 2013)

Josef Čapek psal pro Lidové noviny i tematicky jiné pohádky, které však knižně vyšly až v roce 1954. Původně vznikaly na konci dvacátých let 20. století. Kniha vyšla pod názvem Povídejme si děti. Jde o dvacet krátkých vyprávění, ve kterých autor vede dialog s dětmi. Děti chtějí slyšet vyprávění a spisovatel s tím nakonec souhlasí. Příběhy mají také hluboké morální vyústění. Čapek klade veliký důraz na to, aby text byl dětem co nejpřístupnější. I když obsahuje silný výchovný prvek, nikdy nemá dítě od četby odrazovat. Autor s dětmi komunikuje, polemizuje s nimi, v některých případech je přímo zapojuje do vyprávění. Čapek se v těch chvílích stává sám opět chlapcem. Čtenářům poskytuje prostor, přizpůsobuje jim jazyk, je civilní a v první řadě dítě se stává rovnocenným partnerem. Je to možná ovlivněno jeho vlastním dětstvím. On – jako člověk, který v dětství prožíval podceňování ze strany rodičů, vzbuzuje ve čtenářích svých knih pocit hrdosti a osobní důležitosti. (Mandys, 2013)

Přes styl, který spisovatel volí pro svá vyprávění, si stále zachovává autoritu dospělého a velice nenásilným způsobem děti vychovává. Čapek v tomto ohledu pracuje s velikou bravurností. Spisovatel vychází vstříc fantazijnímu způsobu dětského přemýšlení. Josef Čapek nejenom psal, kreslil a ilustroval knihy pro děti, ale zmiňované dětské vnímání světa ovlivnilo v mnohém i jeho tvorbu pro dospělé. Příkladem je cyklus pastelů s dětskými motivy, který vznikl v roce 1935. Ilustrace tohoto významného malíře mohou vyznít na první pohled velice jednoduše až naivně, ale byl to autorův záměr, ke kterému vědomě ve své tvorbě směřoval. Jeho obrázky tvoří jednoduchá linka velice podobná dětské kresbě. (Mandys, 2013)

4.4 Jiří Trnka

Český výtvarník, ilustrátor, sochař, malíř, režisér, jeden ze zakladatelů českého animovaného filmu, zakladatel loutkového filmu. Narodil se 24. února 1912 v Plzni. Vyrůstal v rodině, kde se vyráběly hračky. K práci se dřevem měl tedy velice blízko od dětství. V roce 1923 začal studovat na reálce, kde byl jeho profesorem kreslení Josef Skupa, autor Spejbla a Hurvínka. Navázal s ním přátelství a úzkou spoluprací. V roce 1927 jeho otec uzavřel klempířskou dílnu, Trnka odešel ze školy do obchodu s uměleckými předměty. S profesorem Josefem Skupou nadále úzce spolupracoval v jeho loutkovém divadle, pro které vyřezával i loutky. (Holešovský, 1989)

V roce 1929 se stal žákem Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze, kde studoval v ateliéru profesora Bendy grafiku. Již v roce 1931 vystavoval své loutky na mezinárodní loutkářské výstavě v Praze. V roce 1936 ukončil studium na vysoké škole. Láska k loutkám a loutkoherectví u něho přetrvávala, snažil se založit vlastní loutkové divadlo v sále Rokoka. Divadlo fungovalo téměř jeden rok. Připravil pro něj hry Broučci, Míša Kulička. (Holešovský, 1989)

Ve stejném roce uzavřel sňatek s Helenou Chvojkovou a začal spolupracovat s nakladatelstvím Melantrich. V roce 1938 se mu narodila dcera Zuzana, která se stala jeho inspirací při tvorbě pro děti. V téže roce navrhl hračky pro firmu Hamiro v Rokycanech. Ilustroval svou první pohádkovou knížku Josefa Menzela Míša Kulička. Zahájil také scénografickou spolupráci s Osvobozeným divadlem a Národním divadlem, kde vyhrál soutěž na scénickou výpravu Smetanovy Libuše. (Holešovský, 1989)

Obr. 25 – J. Trnka, loutky

V roce 1940 se narodil syn Jiří a Trnka ilustroval dětskou knihu Zuzanka objevuje svět. Za války se stali Trnka spolu s Adolfem Záborským výraznými osobnostmi nového ilustračního stylu pro děti. Trnkovy ilustrace k pohádkovým knihám v době německé okupace vnášely nejenom do světa dětských čtenářů, ale i dospělých protiklad k dusné atmosféře doby. Trnka ve své duši zůstal malým chlapcem, který skrze ilustrace objevoval snový svět fantazie. Jeho ilustrační práce se vyznačovala originalitou a výrazovou bohatostí. (Holešovský, 1989)

U Trnky po celou dobu jeho tvorby můžeme cítit úzké propojení mezi jeho volnou tvorbou, ilustrací a tvorbou loutkářskou. Trnkovy postavy v jeho ilustracích souvisí velice často se světem loutek. V roce 1945 se do rodiny narodila dcera Helena a Trnka spoluzaložil studio animovaných filmů Bratři v triku. O rok později ze studia odešel a založil vlastní studio loutkového filmu. Ve studiu vznikla dlouhá řada loutkových filmů, které autora proslavily po celém světě,

např. Císařův slavík 1948, Bajaja 1950, Staré pověsti české 1951–1952, Sen noci svatojánské 1959. V roce 1956 se Trnka cítil v oblasti loutkového filmu tvůrčím způsobem vyčerpán, a proto se na dva roky plně věnoval knižní ilustraci. Jeho ilustrace doplňovaly pohádky takových autorů, jakými byli Karel Jaromír Erben, bratří Grimmové, Hans Christian Andersen či Pohádky tisíce a jedné noci. (Holešovský, 1989)

Trnka se dokázal výtvarně přizpůsobit textu a spoluvytvářet svými ilustracemi příběh. Pro Trnku v tvůrčí oblasti bylo velice významné setkání a celoživotní přátelství s básníkem a spisovatelem Františkem Hrubínem. Dá se říci, že setkání těchto dvou mužů znamenalo spojení básníka slova a básníka obrazu. Z jejich spolupráce vznikla díla pro děti Říkejte se mnou, Říkejte si pohádky, Pohádka o Bětušce a její zahrádce. Stejně inspirativní byla práce pro Vítězslava Nezvala ke knížce Anička skřítek a slaměný Hubert. Velmi originální jsou i Trnkovy ilustrace z roku 1960 ke knize Jana Wericha Fimfárum. (Holešovský, 1989)

Obr. 26 – J. Trnka, Zahrada – ukázka ilustrace

V roce 1962 Jiří Trnka napsal svoji jedinou autorskou knihu nazvanou Zahrada. Inspirací pro námět knihy se stala skutečná zahrada v Košířích, kde bydlel ve vile v Turbové. Zahrada u jeho vily byla stejně tajemná, plná kouzelných zákoutí, ráj pro jeho děti, jako ji popsal ve své knize. Trnka, tak jako mnozí výtvarníci před ním, považoval tvorbu pro děti za velmi podstatnou a vždy k ní přistupoval s největší zodpovědností. Snažil se dětem svými ilustracemi vytvořit svět, kde by mohly prožít úžasná dobrodružství. Otázkou zůstává, zda jeho ilustrace, umělecky na vysoké úrovni, vždy dokázaly oslovit dětské čtenáře. Někteří zastávají názor, že Trnkovu tvorbu ocení spíše lidé dospělí a děti k ní musí dorůst a vyspět.

V roce 1965 Jiří Trnka natočil svůj poslední loutkový film *Ruka*. Tento film je otevřeným protestem proti tehdejšímu režimu. V roce 1967 byl jmenován profesorem na Vysoké škole umělecko-průmyslové v Praze. Jeho zdravotní stav se však v té době výrazně zhoršil. V roce 1968 podepsal 2 000 slov. Stal se tak pro státní režim nepohodlným. Umírá v pouhých 57 letech 30. prosince 1969. Jeho pohřeb se stal výrazným protestem proti tehdejší politické situaci. (Jiří Trnka, © 2019)

4.5 Vojtěch Kubašta

Hovoříme-li o tvorbě pro děti, neměli bychom zapomenout na Vojtěcha Kubaštu. Narodil se 7. října 1914 ve Vídni v rodině bankovního úředníka. Od roku 1919 žil v Praze, vystudoval gymnázium a v roce 1938 ukončil studium architektury na ČVUT v Praze. Kubašta byl obdarován nadměrně vyvinutým prostorovým viděním. Ještě za studií se spolu s kamarády věnoval tvorbě trojrozměrných modelů. Vystavoval s výtvarnou skupinou Purkyně. (Holešovský, 1989)

Obr. 27 – Vojtěch Kubašta

Jeho uměleckými vzory byli Josef Lada, Mikoláš Aleš a Jaroslav Panuška. Od roku 1937 se věnoval knižní grafické úpravě. Později přednášel reklamní grafiku na Rotterově škole v Praze. Ve 40. letech ilustroval dětské knihy, např. *Příběhy z medové stráně* (1943 nakladatelství Vyšehrad). V letech 1945–1949 působil jako grafik nakladatelství Aventinum. Od roku 1953 spolupracoval s nakladatelstvím Artia. (Holešovský, 1989)

V poválečném období svůj zájem přesunul z grafické úpravy knih pro dospělé k tvorbě a navrhování trojrozměrných betlémů a tvorbě trojrozměrné rozkládací knihy. Jeho práce v této oblasti dosáhla světové úrovně. Dodnes je uznáván jako jeden z průkopníků prostorové dětské knihy ve světě. Stojí za zmínku, že Vojtěch Kubašta spolupracoval i se studiem Walta Disneye. Bohužel

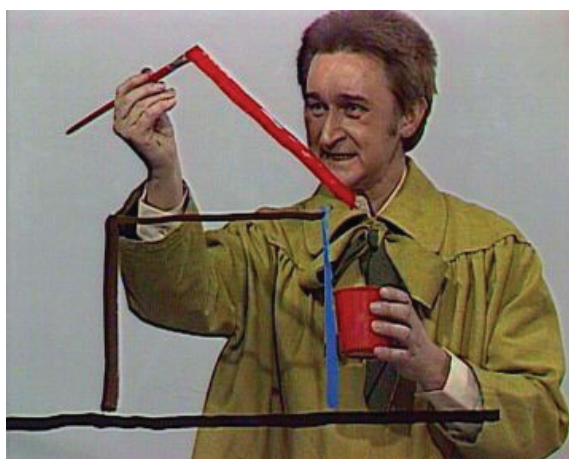
jenom malá část jeho tvorby vyšla česky. Některé z jeho prostorových knih u nás vyšly až po roce 1989. Vytvořil na 200 pop-up knih. Velká kolekce těchto knih je uložena v americkém muzeu Bienes Museum of the Modern Book ve Fort Lauderdale na Floridě. Jeho dílo bylo přeloženo do 40 jazyků. Svými ilustracemi se podílel i na vzniku knih pro děti: Už vím proč 1, Už vím proč 2 manželů Škodových. (Holešovský, 1989)

4.6 Miloš Nesvadba

Herec, spisovatel, výtvarník, člen Národního divadla v Praze. Působí také jako komiksový kreslíř a karikaturista. Narodil se 17. dubna 1925 v Praze. Absolvoval reálné gymnázium, jeho profesorem kreslení byl malíř František V. Mokrý. Od šestnácti let kreslil do novin a časopisů, později začal studovat na státní konzervatoři v Praze. Kvůli válce musel studium přerušit. Po skončení války se již zpět do školy nevrátil. Od roku 1948 působil v Národním divadle. (Miloš Nesvadba, © 2019)

Od raného mládí Nesvadba projevoval výrazné výtvarné nadání. Je známý jako ilustrátor, autor karikatur a vtipů. Stál např. u zrodu časopisu Dikobraz. Převážnou většinu své umělecké práce zasvětil dětem. Spolupracoval s časopisy Mateřídouška a Sluníčko, ve kterých často publikoval své kresby. Hrdě se hlásil k Ondřeji Sekorovi jako svému uměleckému vzoru. Nesvadba je typický svojí jednoduchou kresbou, která je dětmi oblíbená podobně jako kresba Ondřeje Sekory. (Holešovský, 1989)

Starší generace si Nesvadbu pamatuje jako rychlomalíře, který velice často vystupoval v televizních pořadech pro děti. Malíř je příkladem názorného propojení dvou výtvarných oblastí, a to knižní ilustrace a televizní tvorby. Sám říká, že chce malovat obrázky na čtení. Má rád dějové kresby a snaží se tvořit tak, aby je děti rády přijímaly. (Hutařová, 2004)

Obr. 28 – Miloš Nesvatba

Je autorem i několika knih pro děti, které sám ilustroval: Kuře cupity z roku 1976, Bubetka a smítko z roku 1979 a knihy Bubetka v Praze z roku 1983. Synem Miloše Nesvadby je Michal Nesvadba, který ve své tvorbě na otce navazuje. I jeho práce je spojena se světem dětí. To, co otec dětem v televizi předkládal v jednoduché kresbě, to syn Michal předvádí v kresbě i 3D objektech. (Holešovský, 1989)

4.7 Miloslav Jágr

Malíř, ilustrátor, scénárista, režisér animovaných filmů, pedagog. Narodil se 8. června 1927 v Semilech. Jeho výtvarný talent se probudil již v dětství, výjimečné byly zvláště jeho kreslířské schopnosti. Primárně nesměřoval v počátcích k výtvarnému vzdělání, vystudoval střední odbornou školu sklářskou v Železném Brodě. Od roku 1952 studoval na Vysoké škole umělecko-průmyslové v Praze, obor užitá grafika v ateliéru profesora J. Nováka. (Holešovský, 1989)

V rozmezí let 1955–1960 spolupracoval s Pragofilmem a Nakladatelstvím dětské knihy. Od roku 1957 se stal výtvarníkem dětských časopisů Mateřídouška, Sluníčko, Ohníček. Od poloviny roku 1960 působil jako odborný asistent ateliéru filmové a televizní grafiky na VŠUP u Adolfa Hoffmeistra. V roce 1979 stanul v čele ateliéru a získal profesuru pro obor užitá grafika. Šest let od roku 1962 do roku 1968 výtvarně spolupracoval s Realistickým divadlem. Podílel se na výtvarné podobě divadelních programů. Miloslav Jágr se nevyhýbal ani spolupráci s Československou televizí. Podle jeho výtvarných představ byly realizovány např. pohádky Ježčí kůže či Princezna Parodie. V 70. letech působil také jako jevištní výtvarník hudebního divadla Karlín. Kromě kreseb a maleb je tvůrcem loutek a keramiky. Vedle svých vlastních autorských knih ilustruje např. knihy Marie Kubátové, Václava Čtvrtka, Karla Jaromíra Erbena, Františka Nepila, a dokonce i Karla Maye. (Miloslav Jágr, © 2019)

Obr. 29 – M. Jágr, ilustrace

Obr. 30 – M. Jágr, ilustrace

Jágrova ilustrátorská tvorba je velice snadno rozpoznatelná, jeho figury mají osobitý styl s velkou dávkou humoru i poetiky. Ve své ilustrační tvorbě zpracovává lidovou i umělou pohádku, chápe je jako zdroj zkušeností z obyčejného života. Jágr vytvářel i omalovánky, leporela a pohádkové sešity. Jeho ilustrace jsou dětmi velice dobře přijímány a chápány. Miloslav Jágr se s pohádkovým textem plně sžívá, je pro něho velikou inspirací, klade důraz na každý detail příběhu. Skrze svoji tvorbu se vždy snažil s dětmi objevovat nová zákoutí života, přinášet jim pocit radosti, optimismu i kousek poezie. (Holešovský, 1989)

4.8 Květa Pacovská

Malířka, grafička a ilustrátorka. Narodila se 28. července 1928 v Praze. Studovala na Státní grafické škole v Praze, po jejím ukončení nastoupila na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze, kde studovala u Emila Filly obor monumentální malba. Od 60. let ilustrovala dětské knihy a spolupracovala se známými českými časopisy pro děti. Květa Pacovská svým výrazným stylem tvoří ojedinělou osobnost v oboru knižní dětské ilustrace. (Holešovský, 1989)

Její originální knižní ilustrace ji řadí mezi nejvýznamnější světové ilustrátory. Je paradoxem, že její tvorba je více známa v zahraničí než u nás doma. Je jednou ze tří českých nositelů ceny Hanse Christiana Andersena. Květa Pacovská v letech 1992–1994 působila jako hostující profesor na Hochschule der Künste v Berlíně a v roce 1998 na britské Kingston University. (Květa Pacovská, © 2019)

Její výtvarný styl ji výrazně odlišuje od ostatních ilustrátorů. „Kritika u ní oceňuje spojení geometričnosti s naivitou staré lidové hračky, vazbu kresby a malby s typografií, blízkost její ilustrace

Obr. 31 – K. Pacovská, ilustrace

Obr. 32 – K. Pacovská, ilustrace

k animovanému filmu a konečně i užití optické multiplikace a fázování v ilustraci: při těchto druhově stylových kontaktech je ilustrační vývoj Pacovské jednotný a bohatý.“ (Holešovský, 1989, s. 267–268)

Květa Pacovská vytvořila čtyři obrázkové cykly pro nejmenší, které vycházely časopisecky a získaly si nemalý zájem nejenom u nás, ale i v zahraničí. První byl cyklus Malované čtení (1975–1976), byl uvedený v časopise Sluníčko. Další cyklus byla Malovaná říkadla, která vycházela od roku 1977. Následoval cyklus Malované písničky vycházející od roku 1979. Nakonec pohádkový seriál O slepičce a kohoutkovi vycházející od roku 1981. Původní časopisecká tvorba vyšla v roce 1983 knižně. Květa Pacovská ilustrovala i knihy mnoha českých a světových autorů pohádek. (Holešovský, 1989)

Je známá i jako tvůrce experimentálních autorských knih pro děti, které vyšly ve více než 20 zemích světa. Většina její tvorby vyšla v zahraničí, u nás je známá kniha Svět pohádek bratří Grimmů z roku 1984. (Květa Pacovská, © 2019)

Pro Pacovskou bylo velkým inspiračním zdrojem její dětství. Vzpomíná, jak na ni měla veliký vliv babička, se kterou vytvářela i své první dětské „knížky“. S trochou nadsázky říká, že vánoční cukroví, které společně s babičkou pekly, všechna ta kolečka a čtverečky, jsou její první asambláže. Stejně tak i ona společně se svými dětmi navrhovala vlastní knížky. Muselo to být krásné, i když ne vždycky lehké. I na příkladu práce Květy Pacovské vidíme, jak přínosná je vzájemná propojenost s dětmi při tvorbě knižních ilustrací. (Květa Pacovská, © 2019)

4.9 Petr Sís

Ilustrátor, grafik, autor animovaných filmů a knih pro děti. Narodil se 11. května 1949 v Brně v rodině režiséra Vladimíra Síse. Vyrůstal v Praze. Koncem šedesátých let jako mnoho mladých propadl rokenrolu, stal se jedním z prvních československých DJ. Svými ilustracemi přispíval do různých časopisů, byl autorem obalů na LP desky, vytvářel i filmové plakáty. Vystudoval VŠUP Praha a Royal College of Art Londýn. (Petr Sís, © 2019)

Za svůj animovaný film Hlavy z roku 1980 získal hlavní cenu na filmovém festivalu v západním Berlíně. O dva roky později přišla nabídka výboru OH v Los Angeles k natočení animované sportovní znělky na téma veslování. Státy východního bloku však olympijské hry bojkotovaly. Petr Sís dostal příkaz vrátit se zpátky do vlasti. Kvůli pracovním nabídkám návrat oddaloval, až se z něho stal nelegální emigrant. Sám uvádí, že aby se prosadil na americkém trhu, musel si

vypracovat vlastní výtvarný styl, který by ho od ostatních výtvarníků výrazně odlišil. A tak vznikl styl jeho kresby tečkováním, který se blíží k tvorbě starých grafických mistrů. Jedná se o styl velice pracný, ale ve výtvarném světě uznávaný. Sís nezastírá inspiraci pro tvorbu knih ve svých dětech. V knize *Madlenka* zpracoval např. jednu z příhod své dcery. Autor se setkal i s určitým nebezpečím, které se v takovém případě může objevit. V době, kdy jeho děti dorostly, mu začaly vyčítat, že do svých knih ukradl zážitky z jejich mládí. (Šubrtová, Chocholatý, 2012)

Obr. 33 – P. Sís, Ptačí sněm

Petr Sís je autorem 25 knih pro děti a mládež, v zahraničí je jeho dílo vysoce ceněno. Jeho knihy mají silný poetický náboj, některé z nich, jako např. kniha *Darwin* či *Galileo*, se snaží originálním způsobem děti seznamovat se životem známých historických osobností. Autor se nebojí pracovat i s náměty čerpajícími z historických zdrojů, jakým je perský epos ze 12. století básníka Attara, který zpracovává v knize *Ptačí sněm*. Opět to dělá způsobem přijatelným pro dětského čtenáře. Za svoji celoživotní tvorbu získal cenu Hanse Christiana Andersena a je také sedminásobným nositelem ceny *The New York Times* za nejkrásnější ilustrovanou knihu roku. (Petr Sís, © 2019)

Ilustrátor Petr Sís je ale také dobrým příkladem toho, jak knižní trh mnohdy neovládá kvalita tvorby, ale finance. Sám v rozhovoru *Rozpravy o českých médiích* na fakultě sociálních věd v Praze v roce 2014 uvádí, že nakladatelství Albatros odmítlo vydávat jeho knihy jako neprodejně, a tak musel změnit nakladatele.

4.10 Pavel Čech

Malíř, ilustrátor, spisovatel. Narodil se 5. listopadu 1968 v Brně. Přestože malování bylo jeho koníčkem, vyučil se zámečníkem, pět let po vyučení opravoval stroje v královopolské strojírně. Později pracoval 15 let jako profesionální hasič. Ve volných chvílích oživoval svoji dětskou lásku ke kreslení. Malíř je autodidakt, který se svou pílí a cílevědomostí dopracoval až k dráze malíře, spisovatele a ilustrátora. Od roku 2004 působí jako výtvarník na volné noze. (Šubrtová, Chocholatý, 2012)

Jeho tvorbu ovlivnili jeho dva synové Jiří a František. Svoje dílo cílí na čtenáře předškolního a mladšího školního věku. Kromě ilustrací pro jiné spisovatele sám napsal a nakreslil 7 autor-
ských knih. Je laureátem komiksových cen Muriel za rok 2010 a 2011. Kromě vydávání a ilu-
strování knih spolupracuje také s různými časopisy. Na jeho práci měly silný vliv jeho literární
vzory z dětství Jaroslav Foglar, Karel Maye a Jules Verne. V kresbách, malbách i textech probouzí
své vzpomínky na dětství a dobrodružství, které naplňovala láska k indiánům, dobrodružným
výpravám, tajemným uličkám a zahradám starých měst. Ve fantazii vytváří jedinečný svět ne-
jenom plný tajemna a dobrodružství, ale i vlastností jako je chlapecká čest, pravda, odvaha či
přátelství. (Šubrtová, Chocholatý, 2012)

Podle mého názoru se zde projevuje i jeho dlouholeté členství v Lize lesní moudrosti. Jeho kniž-
ní ilustrace patří k dílům velmi originálním a svébytným, nezaprou v sobě autora komiksů.
Volbou barevné palety, zpracováním figur připomínají jeho ilustrace v mnohém práci Jiřího
Trnky. Autorské knihy Pavla Čecha bychom mohli s určitou nadsázkou nazvat komiksy s větším
množstvím textu. Ve svých čtenářích vyvolává rozporuplné pocity. Některými je obdivován, jiní
jeho styl práce odmítají. Tvrdí, že malířova tvorba není pro nejmenší děti. Musí k ní prý dorůst.

Pavel Čech debutoval v roce 2001 pohádkou O čertovi. Jde o příběh čerta, kterého láska a dob-
ré slovo nakonec napraví. Už v této knižní prvotině jasně vidíme, že Čech své náměty čerpá
ze světa starých uliček a polozapomenutých koutů rodného Brna. Autor trvale spolupracuje
s nakladatelstvím Petrkov. Zlom v tvorbě Pavla Čecha znamenala obsáhlá komiksová kniha
Velké dobrodružství Pepíka Střechy oceněná cenou Magnesia litera. Právě tato kniha otevřela
Čechovu tvorbu širokému publiku. V díle se projevuje silně sociální stránka spisovatelovy osob-
nosti. Hlavním hrdinou je koktající hubený samotářský chlapec, který díky knize prožije dob-
rodružství plné zkoušek. Nakonec zjistí, že i slabý se může stát silným a odhodlaným. Čech se
přiznává, že jeho výtvarné kořeny vychází z tvorby Gustava Doré, Zdeňka Buriana, Jiřího Trnky
či Karla Franty. (Šubrtová, Chocholatý, 2012)

Obr. 34 – P. Čech, ilustrace

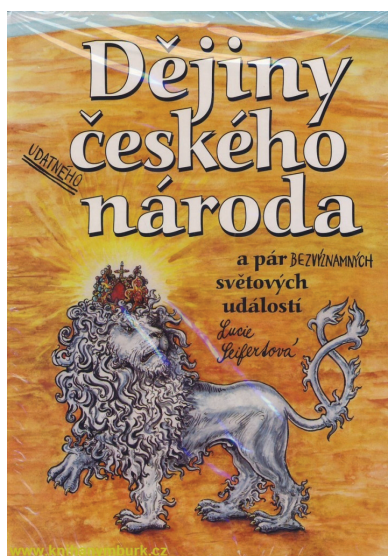
Kniha Velké dobrodružství Pepíka Střechy tvoří určitou výjimku v Čechově tvorbě. Jde o titul obsáhlejší, určený odrostlejšímu čtenářům. Kresby jsou zde zhuštěné a pro mnohé málo přehledné. Menší čtenář se může v textu lehce ztratit. Příběh obsahuje hlubší filozofické myšlenky, které ne vždy mohou být dětmi plně pochopeny.

4.11 Lucie Seifertová

Spisovatelka, ilustrátorka, grafička. Narodila se 6. dubna 1969 v Poděbradech. Její matka byla sklářská výtvarnice, otec vědecký pracovník na ČVUT. V letech 1983–1987 navštěvovala Hollarovu střední odbornou školu v Praze. V roce 1987 a 1989 se snažila neúspěšně vstoupit na Vysokou školu uměleckoprůmyslovou v Praze. Později absolvovala AVU – ateliér malby u profesora Sopka. (Lucie Seifertová, © 2019)

Pracovala jako grafička časopisu Ohníček a časopisu Dikobraz. Svoji tvorbou navazuje na tradici leporel Vojtěcha Kubašty. Vydala několik knih s prostorovými obrázky, které jsou obklopené krátkými texty a seznamují malé čtenáře poutavou formou s českou historií. Tajemná Praha 1999, Tajemné hrady a zámky království českého 2002. Kniha Tajemný Golem z roku 2004 je opatřena pohyblivými obrázky. Autorka volí způsob zpracování přijatelný nejenom pro děti, ale i pro dospělé. (Lucie Seifertová, © 2019)

Její nejznámějším uměleckým počinem je vydání knihy Dějiny udatného českého národa a pár bezvýznamných světových událostí z roku 2003. Podle této knihy vznikl animovaný seriál České televize. Sedmdesátimetrová velká zvětšenina této knihy byla vystavována i v USA. (Lucie Seifertová, © 2019)

Obr. 35 – L. Seifertová, Dějiny českého národa

5. VEŘEJNÉ KNIHOVNY

5.1 Stručná historie knihoven v českých zemích

5.1.1 Církevní a šlechtické soukromé knihovny

Myslím si, že ve chvíli, kdy začneme hovořit o knize jako zdroji zábavy a poučení, musíme se zabývat několika subjekty, které právě tuto úlohu knihy naplňují. Škola a celý vzdělávací systém používají knihu, učebnici, jako zdroj vzdělávání. Chceme-li však propojit obě složky, tedy zábavu a vzdělání, musíme se zákonitě zabírat také otázkou veřejných knihoven. Mohli bychom říci, že lidová či veřejná knihovna je nejdemokratičtějším místem, které poskytuje poznání a zábavu za mírný poplatek všem zájemcům bez rozdílu postavení, vzdělání či moci. (Šimeček, Trávníček, 2014)

V českých zemích mají knihovny dlouhou tradici. První knihovny vznikaly povětšinou na půdě klášterů a církevních objektů, protože církev byla tou institucí, která se starala o zachování a rozšiřování vzdělání. Příkladem takových knihoven může být Knihovna kláštera v Břevnově či knihovna Strahovského kláštera. (Bohatcová, 1990)

Obr. 36 – Strahovská knihovna

V českých zemích nesl tradici vzdělání a budování knihoven zvláště jezuitský řád. Je to určitý paradox vzhledem k faktu, že Češi si spojují jezuitu s tvrdou rekatolizací v pobělohorské době a zvláště s osobou jezuitu Antonína Koniáše, který „závadné“ knihy neuchovával, ale systematicky ničil.

Soukromé knihovny byly budovány v nejstarší době buďto v palácích církevních hodnostářů, či šlechtických rodů. České a moravské šlechtě jako mimocírkevnímu subjektu se podařilo nashromáždit relativně velké knihovní celky. Rozsahem a vzácností tisků byla velikou raritou knihovna jihočeských Rožmberků, patřící v té době vůbec k největším knihovnám v Evropě. Obsahovala prý na 11 000 svazků. Na tomto místě je třeba vzpomenout i jedinečnou osvětovou práci hraběte Františka Antonína Šporka, který na svém panství zadarmo rozdával stovky exemplářů knih pořízených vlastním nákladem. Naplňoval tak své snahy filantropa. (Šimeček, Trávníček, 2014)

5.1.2 Knihovny a šíření vzdělanosti od Rudolfa II. do roku 1918

Určitý přelom v pohledu na vzdělanost v šlechtických kruzích zavedl Rudolf II., který jako vzor dobrého šlechtice postavil před mládež nejenom bojovníka, vládce, muže výrazné fyzické síly, ale i vzdělaného moudrého šlechtice, člověka podporujícího všeobecně vzdělanost, literaturu a vydavatelskou činnost. Příkladem významné knihovny církevního hodnostáře je knihovna pražského arcibiskupa Antonína Bruse z Mohelnice, který shromáždil na 1 200 svazků. (Šimeček, Trávníček, 2014)

V polovině 16. století dochází k výrazným změnám. Do procesu šíření knih a budování knihoven vstupuje rozhodujícím významem měšťanstvo. Soukromé knihovny měšťanů se stávají nejrychleji rostoucím odbytištěm tištěné knihy. Knihovnu v druhé polovině 16. století vlastnilo podle zachovaných dokumentů 25–32 % měšťanů. A nejednalo se pouze o nejbohatší rodiny, knihovny překvapivě vlastnili i řemeslníci, právníci, lékaři a učitelé, pokud se přičlenili do zámožných rodin. Samozřejmě nejrozšířenější knihou v domácnostech po staletí zůstávala Bible, která byla základem víry a poznání, zvláště v prostých rodinách. (Šimeček, Trávníček, 2014)

Existuje přímá vazba mezi šířením knih a vzdělaností obyvatel. Analfabet zákonitě nemá zájem o čtení knih. Kniha mu není přístupná ani po praktické stránce.

Zde sehrála významnou a přelomovou roli doba osvícenství, v českých zemích doba vlády Josefa II., kdy se rozšiřuje síť základních škol v Čechách. Pro příklad uvádím několik faktů. V roce 1700 fungovalo v Čechách 750 základních škol. V roce 1775 již 1 250 škol a v roce 1792 dokonce 2 400 škol. V roce 1780 podle záznamů navštěvovalo v Čechách tzv. normální školy 66 000 žáků. (Šimeček, Trávníček, 2014)

Vraťme se však do minulosti. Prim v oblasti vzdělávání hrála jednota bratrská, jejíž představitelé si plně uvědomovali, jak důležitá je všeobecná vzdělanost. Zakládala bratrské školy, ve kterých

poskytovala vzdělání nejenom chlapcům, ale také dívkám bez rozdílu majetku a postavení. Dá se říci, že oproti ostatní společnosti patřili členové jednoty plošně k nejvíce vzdělané části české a moravské společnosti. Nejednalo se o elitářské vzdělávání, týkalo se nejen šlechty a duchovních, ale všech obyvatel.

Obr. 37 – Hranice, Bratrská škola

Kolportace časopisů i knih patřilo k dalším způsobům šíření zábavy i vzdělání. Ve společnosti se uskutečňovalo různým způsobem. Již v roce 1758 je zaznamenán v Brně první pokus o organizování čtenářského kroužku. Na počátku 70. let 18. století vznikají také první čítárny v Praze. V roce 1774 založil Jakub Bianchi první veřejnou čítárnu v Brně, která, a to je velice podstatné, kromě novin a časopisů začíná půjčovat také knihy. Připomeňme si i instrukce Josefa II. z roku 1781, kde je uvedeno, že je vhodné podporovat zájem o četbu a šířit osvětu také mezi prostý lid. Za starostí o šíření vzdělanosti mezi nejširšími vrstvami obyvatelstva samozřejmě stály v první řadě ekonomické zájmy vládnoucích Habsburků. Přesto to nijak nesnižuje důležitost těchto kroků. Na základě Josefových instrukcí vznikly v Praze a Brně další půjčovny knih. (Šimeček, Trávníček, 2014)

Již Jan Amos Komenský, učitel národů, zdůrazňoval také velký význam školních knihoven. Nabádal své žáky k pravidelné četbě. Nejstarší veřejná školní knihovna však vzniká až roku 1779 v Praze a to pro adepty učitelství, kteří z ní mají čerpat poznání a vědomosti. (Šimeček, Trávníček, 2014)

Vztah lidu k tištěnému slovu v období josefínském ovlivňuje osvícenská ideologie přicházející k nám z Francie. Podle francouzského vzoru právě inteligence se má ujímat vzdělávání lidu. A tak na sklonku 18. století dochází k masové alfabetyzaci. Guberniální dekret roku 1838 doporučuje zakládání nových školních knihoven. O tom, jak právě školní knihovny působily na šíření vzdělanosti nejširších vrstev obyvatelstva, svědčí případ malé školní knihovny v Nové Pace.

Podle katalogu výpůjček z let 1841–1848 si půjčovali knihy z knihovny nejenom žáci, ale také jejich rodiče. Pokrokový učitel dokonce nabádal starší děti, aby půjčené knihy doma předčítaly zbytku rodiny. Velmi povzbudivé je i zjištění, že na prvních místech se v knihovně půjčovaly české knihy. Uvědomme si, že to byla stále doba, kdy byly potlačovány veškeré vlastenecké snahy. (Šimeček, Trávníček, 2014)

V roce 1867 v Praze vzniká první knihovnická škola, která měla vychovávat praktikanty pro české a německé knihovny. Bohužel během dvou let zanikla. Její činnost byla obnovena až v roce 1891 a převahu měli tehdy již čeští žáci. Růst knihoven nestagnoval, naopak vzrůstal. Pro příklad v letech 1861–1870 vzniklo 193 nových českých knihoven. V roce 1905 bylo v Čechách evidováno 3 208 lidových všeobecně přístupných knihoven. Lidová knihovna dle úřední statistiky byla zřízena v každé třetí obci v zemi. (Šimeček, Trávníček, 2014)

Myslím si, že je to pro nás povzbudivé zjištění, že i v dobách Rakouska-Uherska, ke kterým jsme jako Češi velice kritičtí, rostla významným způsobem možnost všeobecného vzdělávání.

5.1.3 Knihovny v období 1. republiky a okupace

K dalším změnám v otázce knihovnictví dochází po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918. Vedení státu mělo tehdy stejnou měrou snahu o rozvoj ekonomiky, ale také vzdělanosti. Jsem přesvědčen, že se zde projevil i vliv prezidenta Masaryka jako filozofa a vzdělance.

V roce 1919 byl přijat Zákon o veřejných knihovnách obecných číslo 430/1919 Sbírky. Zákon schválilo Národní shromáždění 22. července 1919. V tomto zákoně se v § č.1 uvádí: „Na doplnění a prohloubení vzdělanosti všech vrstev obyvatelstva zřizovány buďte politickými obcemi veřejné knihovny s četbou vzdělávací, naučnou i zábavnou, která má skutečnou vnitřní hodnotu.“ (Knihovní zákon, © 2019)

Zákon tedy zavedl povinnost zřídit knihovnu v každé obci a menšinovou knihovnu tam, kde žilo jednonárodní obyvatelstvo. Stanovil i zřizovat na obci nezávislé knihovní rady. Ty měly na starost záležitosti provozu knihovny. Knihovny měly obsahovat literaturu zábavnou, která má skutečnou vnitřní hodnotu. Vyloučeny byly výslovně spisy umělecky bezcenné, výtvo-ry nemravného rázu (pornografie), tzv. krváky, detektivní a indiánské povídky. Zákon z roku 1919 přežil německou okupaci, komunistickou éru, rozdělení republiky. (Šimeček, Trávníček, 2014) Zrušen byl z důvodu úspor až v roce 2001. Díky zákonu vzrostl počet obecních knihoven z 3 343 roku 1920 na 11 262 roku 1926. O životnosti knihoven hovoří také růst knižního fondu

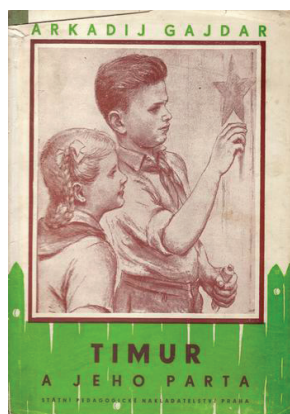
Obr. 38 – Rodokaps, braková literatura

v českých zemích. V roce 1920 obsahoval fond 1 645 000 svazků, v roce 1926 již 4 699 000 svazků. (Šimeček, Trávníček, 2014)

V době německé okupace dochází ke zvláštní situaci. V prvních letech okupace veřejné obecní knihovny rozšiřovaly své fondy tím, že přebíraly fondy zrušených knihoven různých spolků. V roce 1941 bylo evidováno 7 582 knihoven. V období okupace vzrůstá zájem o knihovny. Lidé zde hledají útěchu, v knihovnách je udržován podle možnosti určitý národní duch. Samozřejmě je vyřazeno z knihovního fondu asi 20 % knih z doby první republiky, vyřazené knihy jsou nahrazeny německou nacionálně socialistickou prověřenou literaturou. Jenom pro příklad veřejná knihovna v Písku v roce 1940 zaznamenala vzrůst návštěvníků oproti roku 1938 o 269 % a počet výpůjček o 240 %. (Šimeček, Trávníček, 2014)

5.1.4 Knihovny po roce 1945

K dalším změnám ve vývoji knihoven dochází po zakončení druhé světové války, zvláště po roce 1948, kdy se mění politická situace v naší republice. Dochází ke změnám v celkové koncepci

Obr. 39 – Timur a jeho parta

práce knihoven. Jsou vyřazovány knihy nevhodných autorů, opět mizí literatura úzce spjatá s první republikou. Knihovny musí vykazovat aktivní politickou práci. Vznikají knihovnické úderky, které měly propagovat nové knihy. Stát za mnoho miliónů nakupuje knihy sovětských autorů, které propagují budovatelskou činnost a revoluční přístup k budoucnosti. (Šimeček, Trávníček, 2014)

5.1.5 Knihovny po roce 1989

K dalším výrazným proměnám dochází po roce 1989, kdy se situace opět mění. Na knižní produkci i práci knihoven přestává mít vliv politická orientace státu, ale rozhodující roli začíná hrát ekonomika. Zájem o dětskou literaturu klesá, nakladatelé nevidí v dětských knihách velký zdroj zisků. Hrozí podlehnoutí náporu komerční masové kultury amerického stylu. Vydávají se „prověřené knihy“ známých autorů: Astrid Lingrenová, Ondřej Sekora, Josef Lada, Václav Čtvrtek atd. Aby byla zachována dětská čtenářská obec, vznikají programy na podporu dětského čtenáře.

V šíření těchto programů hrají velikou roli právě knihovny. Jejich činnost se však výrazně proměňuje. Knihovna už není pouze místem půjčování knih, ale stává se i centrem šíření kultury, zábavy a vzdělání. Práce se radikálně mění. V knihovnách začínají probíhat akce, které do té doby pro ně nebyly typické. Knihovny se snaží za každou cenu přitáhnout a udržet si své čtenáře. Jedná se nejenom o úsilí udržet čtenářskou kulturu, ale také je to nutnost, která rozhoduje o bytí a nebytí.

5.2 Aktivity pořádané dětskými odděleními knihoven

Děti moderní doby jsou díky médiím zvyklé na interaktivní způsob práce. Podíváme-li se na roční program dětského oddělení maloměstské knihovny, nalezneme zde akce jako Noc s Andersenem, kterou k životu přivedly dvě knihovnice z Uherského Hradiště a která se rozšířila

Obr. 40 – Noc s Andersenem

Obr. 41 – Celé Česko čte dětem

do mnohých zemí Evropy. Další z akcí celostátně podporovaných je akce Celé Česko čte dětem. Zde se jedná o adaptaci polského nápadu. Dále je pořádána soutěž Lovci perlorodek. V úzké součinnosti se školami v prostorách knihoven probíhají různé přednášky, besedy a workshopy. Velice populární akcí je také každoroční Pasování dětí na čtenáře. V knihovnách fungují herní koutky, které dříve patřily do domů dětí a mládeže. Kromě knih si malí čtenáři mohou půjčovat deskové hry nebo audioknihy. To vše má posloužit k udržení a zvýšení zájmu o knihy a knihovny.

Situace je taková, že malí čtenáři jsou silně ovlivněni rodiči nebo školou. Pokud je zvykem v rodině číst, pak děti obvykle čtou také a navštěvují knihovnu od nejranějších let po dospělost. Mnohé školy navštěvují pravidelně s žáky prvního stupně knihovny jednou za měsíc. Děti si zde knihy půjčují a čtou. Druhý stupeň škol však tuto praxi již většinou nemá. A tak podle zkušeností zaměstnanců knihoven dochází k obrovskému odlivu malých čtenářů. Z dětí druhého stupně navštěvuje knihovny mizivé procento.

Přesto se může Česká republika honosit nejhustší sítí veřejných knihoven na světě. Podle Jiřího Trávníčka pro rok 2013 připadá na 10 000 obyvatel 5,1 knihovny, v EU je průměr na 10 000 obyvatel 1,3 knihovny. V roce 2017 podle Českého statistického úřadu bylo evidováno v České republice 5 339 knihoven. (Trávníček, 2014)

Přikládám pro názornost přehled akcí dětského oddělení maloměstské knihovny pro rok 2018:

Vodění Jidáše

Jaroslav Foglar – Za tajemnými stínadly (interaktivní hra s četbou)

Pasování na čtenáře

Pohádkové čtení – literárně výtvarné dílny 2 ×

Povídání o pejskovi a kočičce – literárně výtvarná dílna

Vyrábíme zvířátka z papíru – výtvarná dílna

Prázdninové čtení dětem – 4 ×

Čteme dětem do 3 let – přednáška

Čteme dětem od 3 do 6 let – přednáška

Vyhlášení soutěže Lovci perel

Adventní dílna

Kulturní a vzdělávací akce na dětském oddělení:

rok 2015 – 105 akcí – 2 030 účastníků

rok 2016 – 135 akcí – 2 907 účastníků

rok 2017 – 114 akcí – 2 030 účastníků

6. KNIHA VERSUS TELEVIZE A INTERNET

Po dlouhá staletí byla právě kniha prvotním zdrojem poznání a zábavy. Výtvarné umění či divadlo netvořily knihám konkurenci, ale spíše se vzájemně doplňovaly. Každé z nich plnilo svoji specifickou úlohu, druhými nenahraditelnou. Ke změnám dochází s objevem rádiového vysílání a jeho rozšířením v domácnostech. Radiopřijímač však knize výrazně nekonkuroval. Radiové vysílání po posluchačích požadovalo také řádnou dávku fantazie. Chyběl zde obraz, a tak posluchač si děj musel představovat stejně jako čtenář knihy.

K výrazné změně došlo v roce 1953 se zavedením televizního vysílání. Podle Jiřího Trávnička od 60. let sice stoupají výdaje obyvatel na kulturu, ale podíl výdajů za knihy klesá. Televizní vysílání přináší najednou lidem nový typ zábavy. Jde o zábavu vizuální, která se stává více přitažlivou a na konzumenta klade menší nároky než četba knih. Jde o pasivní zábavu na rozdíl od aktivní četby. Lidé až nekriticky přijímají vše, co obrazovka nabízí. Televize tak postupem let získala nad lidmi rozhodující „moc“. (Šimeček, Trávniček, 2014)

Otakar Chaloupka se ve své knize *Rodina a počátky čtenářství* také zabývá vlivem televize. Americký sociolog E. Fromm v knize *Mít nebo být?* (1992) nazval televizi velmi expresivně „vymývačem mozků“. Mnohý s tímto radikálním názorem nemusí plně souhlasit. Měl by nás však vést minimálně k zamyšlení. Televize především točí to, po čem diváci touží. Často jsou to jednoduché a vyprázdněné pořady. Televizi vždy šlo a jde o co nejvyšší sledovanost, hovoří-li se o kvalitě, měli bychom za slovo kvalita dát veliký otazník. Máme-li být opravdu objektivní, musíme říct, že sledování televize má své klady i zápory. Průměrná doba strávená před obrazovkou, dnes stále více před monitorem, roste. I zde platí zákon zachování hmoty. Čas, který dítě proseď před obrazovkou, musí chybět a také chybí jinde, např. v aktivním pohybu. Veliký problém tkví také v tom, že chybí přímá komunikace s druhými lidmi a mezilidské kontakty. Jde tady o jednostranný vztah dítě a obrazovka či monitor. Zatím jsem zmiňoval pouhé zápory sledování televize. Naopak kladem můžeme nazvat skutečnost, že televize či počítač poskytuje dítěti více poznatků, než jakýkoliv jiný zdroj. Problém je v tom, že tok informací přichází k divákovi chaoticky, nahodile a nesouvisle. Televize má výbornou schopnost vše přiblížit názorně a živě, ale zároveň tím brzdí dětskou fantazii a dotvářecí schopnost. Představivost se musí, jako vše v lidském těle, trénovat, jinak mizí. Když dítě slyší pohádky nebo samo čte, jeho představivost stále pracuje. Skládá v mysli jedinečný obraz čteného, který je u každého čtenáře jiný. Hrdiny příběhů může autor sebelépe popsat, konečnou podobu jim však dá pouze a jenom lidská fantazie. Pokud ji čtenář nepoužívá, představivost atrofuje. Dnes tak stojíme před alarmujícím faktem, že se rozvíjí poznatkové schopnosti, klesá však schopnost představivosti, tedy tvůrčí schopnost.

Televize a internet mají bohužel mocnější a lepší zbraně než pouhá kniha, a tak velice lehce zaplní prostor, který by měl patřit četbě a vyprávění. (Chaloupka, 1995)

Bohužel televize se stává pro nejedny rodiče „pomocí“ při výchově dětí. Svě ratolesti odkládají před obrazovku místo toho, aby jim věnovali svůj čas. Dítě je potichu, nezlobí a to je pro ně to podstatné. U malých dětí (batolat) je ale nutné něco jiného. Ony potřebují přímý kontakt s ostatními lidmi a okolním světem. Přijímání podnětů má být interaktivní. Je pro ně potřebný skutečný zážitek. A to skrze obrazovku nezískají. Televize jim nepomůže vytvořit psychické, fyzické, emocionální či sociální dovednosti. To vše přináší pouze přímý kontakt, přímý vztah s rodiči, prarodiči nebo sourozenci. Ten se projevuje i skrze vyprávění příběhů či četbu pohádkových knížek. Děti do 3 let potřebují ke zdravému vývoji rozhovor a hru. Vzájemný kontakt s druhými, četba knih rozvíjí jejich fantazii a buduje slovní zásobu. Naopak děti, které prosedí mnoho času před televizí, později špatně mluví a čtou, bývají uzavřené, neumí spolupracovat při kolektivních činnostech, nerozlišují fikci a skutečnost, chybí jim mnohdy správné sociální citění. (Chaloupka, 1995)

Podle mého názoru česká televize svojí tvorbou pro děti vybočovala z ostatní tvorby. Často námětově zpracovávala klasické pohádky. V dětském vysílání pracovaly výrazné osobnosti, které dokázaly malé diváky zapojovat do vysílaného programu: např. Štěpánka Haničincová a čertík Bertík, Miloš Nesvadba a jeho kreslené pohádky „v přímém přenosu“, Michal Nesvadba a František v Kouzelné školce.

Zvláštností a raritou v tvorbě české televize pro malé diváky bylo natáčení večerníčků – podvečerní krátké pohádky před spaním. České večerníčky nešly cestou tehdy ve světě rozšířené americké grotesky. Vycházely naopak z jedinečné tradice českého loutkového a animovaného filmu a tvůrců jako byli Jiří Trnka, Břetislav Pojar a další. Nosné pro tento typ televizního pořadu bylo

Obr. 42 – Bubáci a hastrmani

Obr. 43 – O loupežníku Rumcajsovi

vyprávění příběhu, který velice nenápadnou formou přinášel malému divákovi poučení, které on byl ochoten a schopen přijmout. Nejednalo se o pouhou zábavu. Velice často režiséři večerníčků zpracovávali kvalitní literární předlohy dobrých spisovatelů pro děti.

Příklady několika takových večerníčků:

Broučci, 1966, 1994, předloha Jan Karafiát

O loupežníku Rumcajsovi, 1969, předloha Václav Čtvrtek

Mikeš, 1971, předloha Josef Lada

Maková panenka, 1972, předloha Václav Čtvrtek

Říkání o víle Amálce, 1972, předloha Václav Čtvrtek

O loupežnickém synku Cipískovi, 1972, předloha Václav Čtvrtek

Pohádky z mechu a kapradí, 1972, předloha Václav Čtvrtek

Míša Kulička, 1973, předloha Josef Menzel

Dášeňka, 1975, předloha Karel Čapek

O krtkovi, 1975, předloha Zdeněk Miler

O hajném Robátkovi a jelenu Větrníkovi, 1977, předloha Václav Čtvrtek

O chytré kmotře lišce, 1982, předloha Josef Lada

Malá čarodějnice, 1984, předloha Otfried Preussler

Příběhy včelích medvídků, 1984, předloha Jiří Kahoun

Pohádka o mašinkách, 1984, předloha Pavel Nauman

Kubula a Kuba Kubikula, 1986, předloha Vladislav Vančura

Cesty formana Šejtročka, 1993, předloha Václav Čtvrtek

Z deníku žáka 3. B aneb Edudant a Francimor, 1995, předloha Karel Poláček

Bubáci a hastrmani, 1999, předloha Josef Lada

Pučálkovic Amina, 2003, předloha Jindřich Plachta

To je malá ukázka z večerníčkové tvorby České televize pro malé diváky. I takovýmto způsobem se malé dítě, které zatím neumí číst, mohlo dostat ke kvalitním literárním příběhům. Večerníčky stály mnohdy u začátku zájmu dětí o pohádkové knihy. Děti právě na základě sledování pohádky si následně zapůjčily i její literární předlohu. V tom můžeme naopak vidět velký klad televizního vysílání.

7. SROVNÁVACÍ ILUSTRACE – DÍTĚ VERSUS DOSPĚLÝ ILUSTRÁTOR

V kapitole o ilustraci píší, jak podstatnou roli hraje ilustrace jako rovnocenný partner textu právě v dětské knize. Přesto i ona nechává dostatek místa pro čtenářskou fantazii, protože nikdy není schopna postihnout celý text v jeho průběhu.

Nechtěl jsem zůstat pouze v rovině teoretické, a tak jsem oslovil žáky šesté třídy základní školy, kteří v rámci hodin výtvarné výchovy a literatury hovořili o tématu knižní ilustrace. Přečetl jsem jim pohádku „Kaštánek mořeplavcem“ z knihy Kaštánkova dobrodružství a požádal jsem je, aby namalovali celostránkovou ilustraci, která bude souviset s přečteným textem. Námět a zvolená technika byly libovolné. Pevně byl dán jen rozměr obrázku A4. Školáci neznali původní ilustrace, tak neměli možnost „kopírovat“ a museli plně zapojit vlastní fantazii. Na vyhotovení ilustrace měli vyhrazený limit dvou vyučovacích hodin.

Většina žáků si zvolila kresbu pastelkou, kterou považovali za nejjednodušší a nejrychlejší. Jediný žák zpracoval ilustraci vodovými barvami. Ilustrace se držely povětšinou daného textu, u někoho se projevilo více fantazie a představivosti. Mnohé z dětí, které seděly v lavici vedle sebe, se nevyhnuly kopírování námětu svého souseda. Většina z dětí si vybrala pro své obrázky motiv dárku, nové lodě na rybníčku. Jedna z ilustrací zobrazuje smutného Kaštánka, který na břehu rybníčka sní o lodi. Jedná se o motiv ze začátku pohádky. Skřítkka Kaštánka namalovaly děti velmi podobně, pouze jedna dívka ho namalovala jako kaštanový plod s očima, rukama a nohama. Jeden z chlapců ve třídě se projevil jako velmi vnímavý posluchač, protože do své ilustrace zařadil mnoho detailů z přečteného textu.

Je zajímavé porovnat, s jakou dávkou fantazie děti zpracovaly daný úkol. Pro srovnání jsou v mé práci zařazeny ilustrace dětí, původní ilustrace autora textu pohádky a má vlastní ilustrace.

Obr. 44 – Skřítek, dětská kresba 1

Obr. 45 – Skřítek, dětská kresba 2

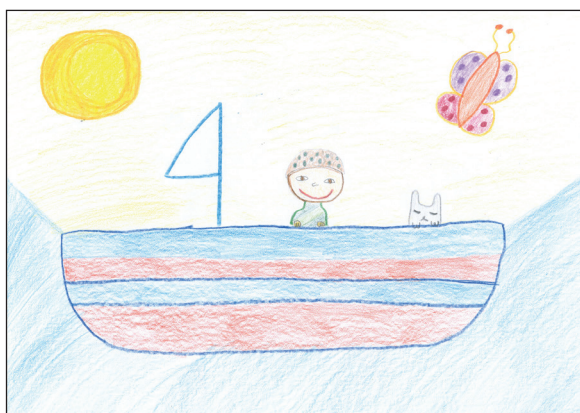
Obr. 46 – Kaštánek mořeplavcem,
ilustrace dětí

Obr. 47 – Kaštánek mořeplavcem,
ilustrace dětí

Obr. 48 – Kaštánek mořeplavcem,
ilustrace dětí

Obr. 49 – Kaštánek mořeplavcem,
ilustrace dětí

Obr. 50 – Kaštánek mořeplavcem,
ilustrace dětí

Obr. 51 – Kaštánek mořeplavcem,
ilustrace dětí

Obr. 52 – Kaštánek mořeplavcem,
ilustrace dětí

Obr. 53 – Kaštánek mořeplavcem,
ilustrace dětí

Obr. 54 – Kaštánek mořeplavcem,
ilustrace dětí

Obr. 55 – Kašánek mořeplavcem, původní ilustrace Hynek Schuster starší

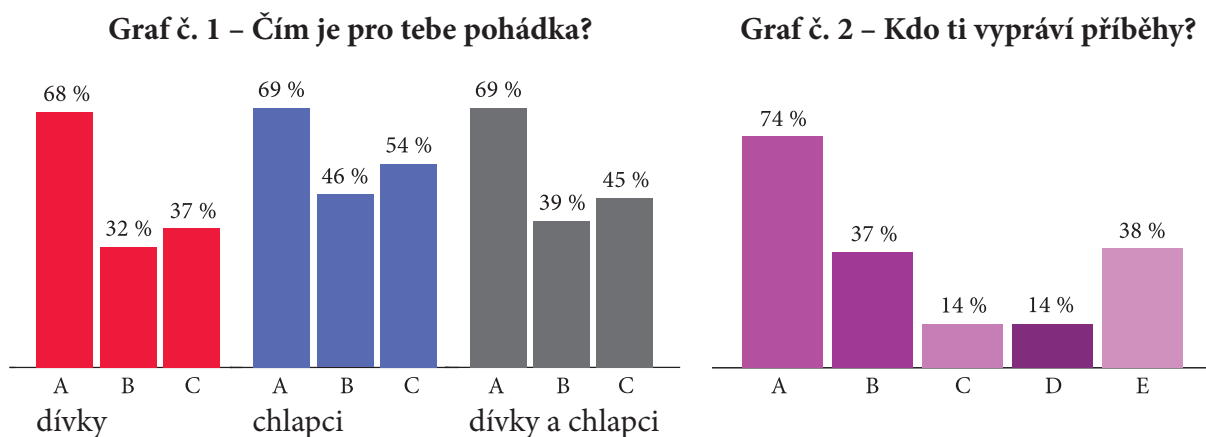
Obr. 56 – Kašánek mořeplavcem, ilustrace Hynek Schuster mladší

8. DOTAZNÍK O ČTENÁŘSTVÍ DĚTÍ

Jak jsem uváděl již v předcházející kapitole, nechtěl jsem svoji práci vést pouze na rovině teoretické. Chtěl jsem také zjistit, jaká je skutečnost ohledně vztahu dětí ke knize a četbě. Proto jsem připravil dotazník pro žáky prvního stupně základní školy. Nejedná se o reprezentativní výzkum, ale přesto jsem přesvědčen, že nám podá určitý obraz o tom, jak dnešní děti přistupují k četbě a ke knihám. Průzkumu se zúčastnilo 80 žáků (39 chlapců a 41 dívek) ve věku 7–10 let na základní škole malého města (do 10 000 obyvatel). Výsledky dotazníku jsem zpracoval a získaná fakta uvádím níže.

Téma mé práce – Dětská kniha jako zdroj zábavy a poučení – mne vedlo k zamyšlení, zda i děti jsou schopné vidět v knize nejenom zdroj zábavy, ale také zdroj poučení. Položil jsem proto dětem otázku: **Čím je pro tebe pohádka?** (Graf č. 1) Možné odpovědi byly tři: a) zdrojem zábavy; b) zdrojem poučení; c) ukrácením dlouhé chvíle. Zajímavé bylo, že jinak odpovídali chlapci a jinak děvčata.

Pohádka jako zdroj zábavy byla pro téměř stejný počet dívek i chlapců (cca 70 %). Zato pohádku jako zdroj poučení označilo o 14 % více chlapců než děvčat a pohádku jako prostředek k ukrácení dlouhé chvíle o 17 % více chlapců. Pohádku jako zdroj poučení označilo téměř 40 % dětí.

Dále jsem zjišťoval, kdo má na děti vliv (v oblasti vyprávění příběhů, čtení, výběru knih).

Graf č. 2 – Kdo ti vypráví příběhy?

a) rodiče; b) prarodiče; c) sourozenci; d) nikdo; e) někdo jiný (většinou paní učitelka, jiná odpověď: 1 × kamarádka, 2 × já, 1 × prababička)

Velký rozdíl byl u odpovědi d) nikdo. Tuto odpověď uvedlo 20 % chlapců a jen 7 % dívek.

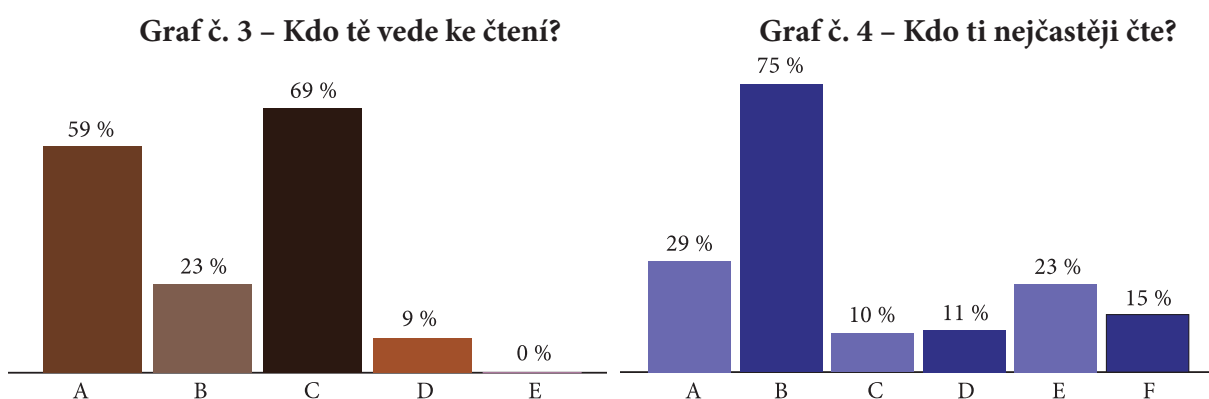
Graf č. 3 – Kdo tě vede ke čtení?

a) paní učitelka; b) prarodiče; c) rodiče; d) teta, strýc; e) někdo jiný

Graf č. 4 – Kdo ti nejčastěji čte?

a) prarodiče; b) rodiče; c) teta, strýc; d) sourozenec; e) někdo jiný – paní učitelka; f) nikdo

U možnosti e) někdo jiný, měly děti napsat, kdo jim čte. Zde byly uvedeny dvě různé odpovědi. Jednak paní učitelka (takto odpověděla téměř čtvrtina dětí). Druhá opakující se odpověď však byla „nikdo“. Takto odpovědělo 15 % z dotázaných dětí (v grafu sloupec F).

Graf č. 5 – Z jakého podnětu si knihu vybíráš?

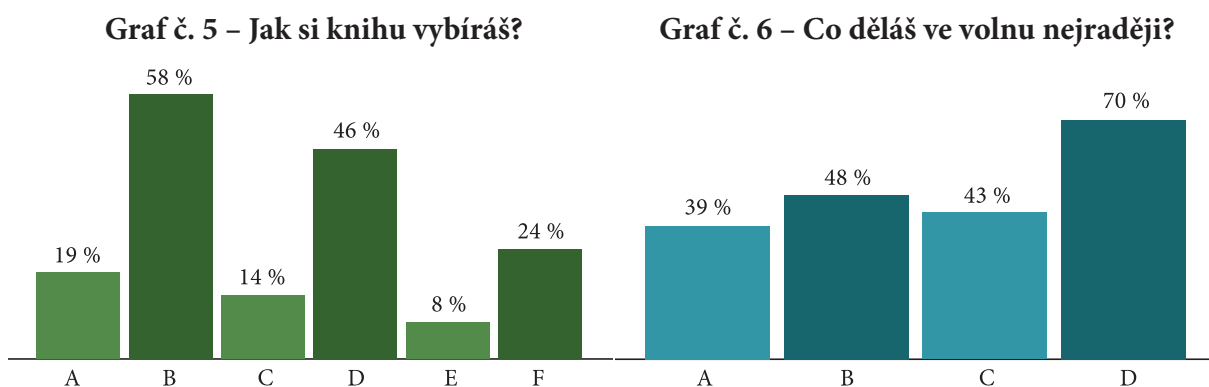
a) kamarádi; b) rodiče; c) učitelka; d) knihovnice; e) televize; f) internet

Z uvedených grafů vyplývá, že rodiče mají na děti velký vliv (ve všech otázkách). Dále se ve vyprávění a čtení projevuje velký vliv školy. Ve výběru knih ke čtení hraje nemalou roli knihovna, protože ji děti se školou pravidelně navštěvují.

Další otázka se týkala náplně volného času. Děti měly na výběr ze čtyř možností. I když byla otázka formulovaná: Co děláš ve volném čase nejraději?, některé zvolily více možných odpovědí.

Graf č. 6 – Co děláš ve volném čase nejraději?

a) čtu knihu; b) trávím čas u počítače, tabletu, mobilu; c) dívám se na televizi; d) jsem venku s kamarády

Nejvíce odpovědí měla možnost d) jsem venku s kamarády (70 %); nejméně pak možnost a) čtu knihu (39 %). Možnosti b) a c), tedy možnosti, kdy děti tráví čas s technologiemi, byly označeny téměř v polovině případů.

Zde vzniká určité napětí. Děti sice raději věnují většinu času jiným činnostem než četbě, ale na otázku, zda knihu dostávají rády, odpověděly ve valné většině kladně.

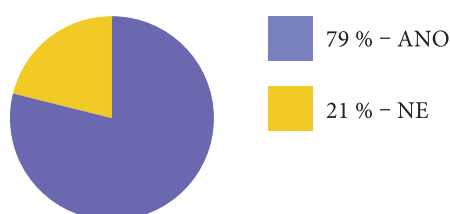
Graf č. 7 – Dostáváš rád/ráda knihu jako dárek?

Po mnohé generace bylo rodinnou tradicí jednak vyprávět příběhy, ale také vymýšlet vlastní pohádky pro děti. V kapitole o ilustrátorech píše o autorech, kteří zároveň pro své vlastní děti vymýšleli pohádkové příběhy. Proto jsem zařadil do dotazníku i otázku týkající se vymýšlení příběhů v rodinách.

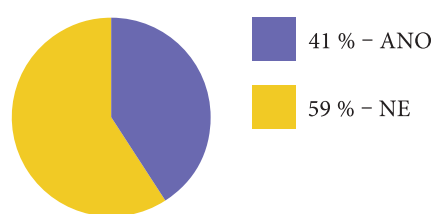
Graf č. 8 – Vymýšlí pro tebe rodiče vlastní pohádky?

Z výsledků vyplývá, že 59 % dětí rodiče vlastní příběhy nevymýšlí. Z předchozích otázek však vidíme, že rodiče mají na děti velký vliv a jsou rodiče, kteří sice nevymýšlejí „své“ příběhy, ale dětem vypráví.

Graf č. 7 – Dostáváš rád/ráda knihu jako dárek?

Graf č. 8 – Vymýšlí pro tebe rodiče vlastní pohádky?

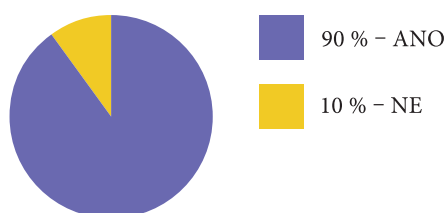
K dětské knize neodmyslitelně patří ilustrace. K nim se vztahovaly v dotazníku dvě otázky.

Graf č. 9 – Máš raději knihy s obrázky než knihy bez obrázků?

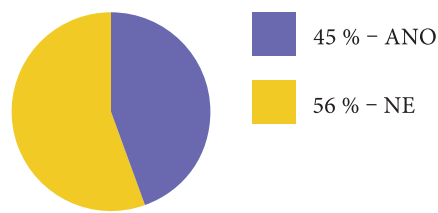
Graf č. 10 – Čteš i knihy bez obrázků?

I když děti dávají přednost knihám s obrázky (90 %), je zajímavé, že přesto 45 % dětí odpovědělo, že čte i knihy bez obrázků, pokud je text zajímavý.

Graf č. 9 – Máš raději knihy s obrázky?

Graf č. 10 – Čteš i knihy bez obrázků?

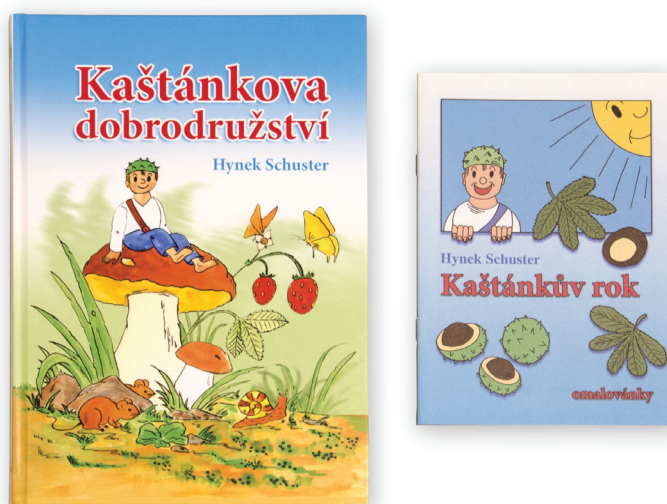

II. PRAKTICKÁ ČÁST

9. PRAKTICKÁ ČÁST

9.1 Koncept práce

V mojí praktické bakalářské práci jsem se rozhodl zpracovat pohádkovou knihu Kaštánkova dobrodružství. Tato kniha vyšla v roce 2015 v nakladatelství Flétna, jejím autorem je můj otec Hynek Schuster starší. Toto původní vydání doplnil on sám vlastnoručními ilustracemi, spadá tedy do kategorie autor a ilustrátor v jedné osobě a plně koresponduje s hlavním zaměřením mé teoretické části bakalářské práce. I tato pohádka, jako mnoho dalších příkladů v teoretické části, původně vznikla pro autorova syna.

Obr. 57 – Původní vydání – kniha a omalovánky

9.2 O knize

Kniha Kaštánkova dobrodružství je určena pro čtenáře od tří let. Hlavní hrdina pohádky je skřítek Kaštánek – narozený jednoho podzimu z kaštanu. Je to ryze kladná postava, vždy zvědavá a ochotná pomoci. Seznámí se nejenom se zvířecími kamarády, ale potká se i s lidmi. Děj je zasazen povětšinou do přírodního prostředí. Postupně se střídají roční období, tím se Kaštánek dostává stále do nových dobrodružství.

Kniha je členěna na kapitoly. Jednu kapitolu tvoří vždy jeden krátký příběh s jasným a srozumitelným dějem a obvykle i ponaučením. Jednotlivé kapitoly na sebe volně navazují a tvoří celek.

Autor těchto pohádek použil kvalitní, dnes by se mohlo zdát archaickou češtinu. Čtenáři je kniha často přirovnávána k Broučkům Jana Karafiáta. Kniha má také silný didaktický podtext – děti

se díky ní dozví mnoho o přírodě, rostlinách, zvířatech, ale i o českých zvycích a obyčejích. Rovněž je zde nenásilnou formou předáváno silné morální poselství – v příbězích se opakují motivy pomoci slabšímu, kamarádství i ochrana přírody.

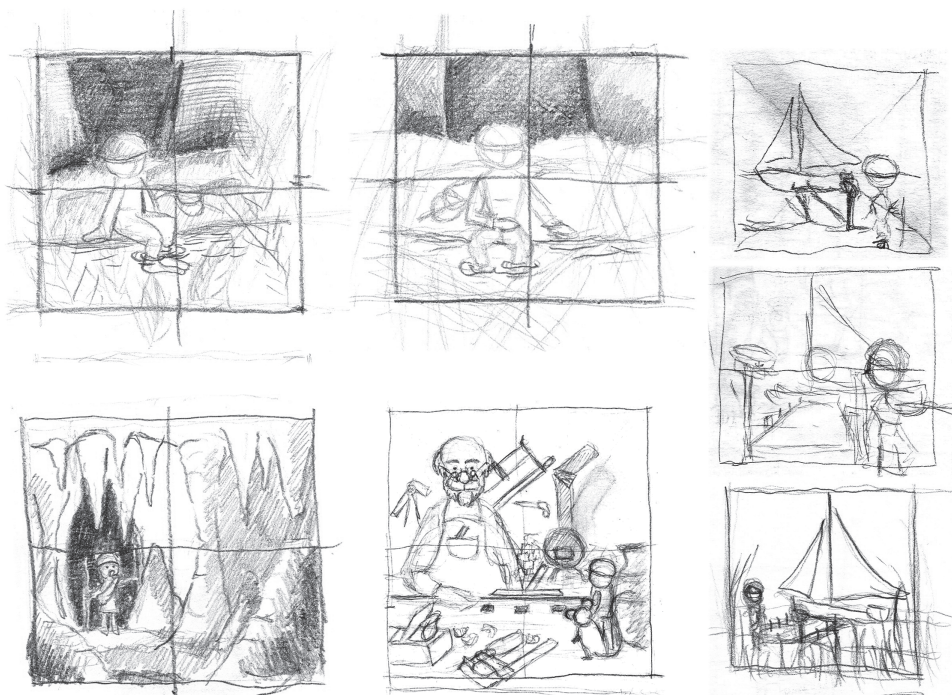
9.3 Výtvarný záměr

Z výše uvedeného tedy vyplývá nutnost pojmout výtvarnou podobu díla v tradičním způsobu a vyhnout se přílišným experimentům nebo výrazně modernímu řešení. Avšak ve své práci jsem nechtěl sklouznout k pouhému napodobování známých a osvědčených pohádek jako je např. Ferda mravenec nebo již zmiňovaní Broučci. Snažil jsem se nalézt rovnováhu mezi tradicí a soudobým přístupem. Tím jsem chtěl vytvořit knihu dostatečně poutavou pro současného dětského čtenáře, ale zároveň čerpající z léty prověřených děl.

Obsahem mojí práce jsou ilustrace, sazba a celková grafická úprava knihy. Dále pak plakát propagující knihu, CD cover audioknihy a další propagační předměty.

9.4 Ilustrace

Pro ilustrace jsem zvolil vzhledem k didaktickému cíli knihy popisnou formu, snažící se věrně zachytit podobu krajiny i předmětů. Avšak ponechávám si určitou míru stylizace a zjednodušení, neusiluji o naprostou realističnost. K tomuto rozhodnutí jsem dospěl po zvážení věku cílové skupiny čtenářů (nutnost dosažení snadné rozeznatelnosti motivů).

Obr. 58 – Skici – tvoření kompozice ilustrací

Vybral jsem techniku akvarelu, která je při ilustrování dětských knih hojně používána. Ilustrace vznikaly na formátu 29 × 29 cm. Následným zmenšením na výslednou velikost 20 × 20 cm jsem dosáhl jemnějších detailů. Po naskenování obrázků jsem dále pokračoval v jejich úpravě za využití Adobe Photoshopu – vyretušoval jsem drobné nedostatky, u celostránkových ilustrací jsem přidal textury, vše jsem v závěru zakončil color gradingem.

Námětem většiny ilustrací je hlavní hrdina Kaštanek zasazený do přírodní scenérie. Ve většině celostránkových ilustrací jsem omezil další postavy knihy, které se na obrázcích objevují jen výjimečně, a celou pozornost čtenáře jsem nasměroval na postavu skřítky a okolní prostředí. U většiny ilustrací jsem se snažil dosáhnout prostorovosti obvyklým členěním na popředí, hlavní motiv a pozadí. Tomu odpovídá i barevnost a kontrast – v popředí kontrastnější motivy i výraznější barevnost, která se směrem k pozadí postupně utlumuje.

Formát ilustrací jsem zvolil čtvercový – nevytváří napětí a veškerá pozornost diváka je nasměrována na samotný motiv ilustrace.

9.5 Skřítek

Postava skřítky prošla dlouhým vývojem. V počáteční fázi práce jsem měl základní představu o jeho podobě, ale mnoho věcí bylo nutné doladit. Věděl jsem, že skřítek bude mít lidskou

Obr. 59 – Skici – hledání podoby skřítky

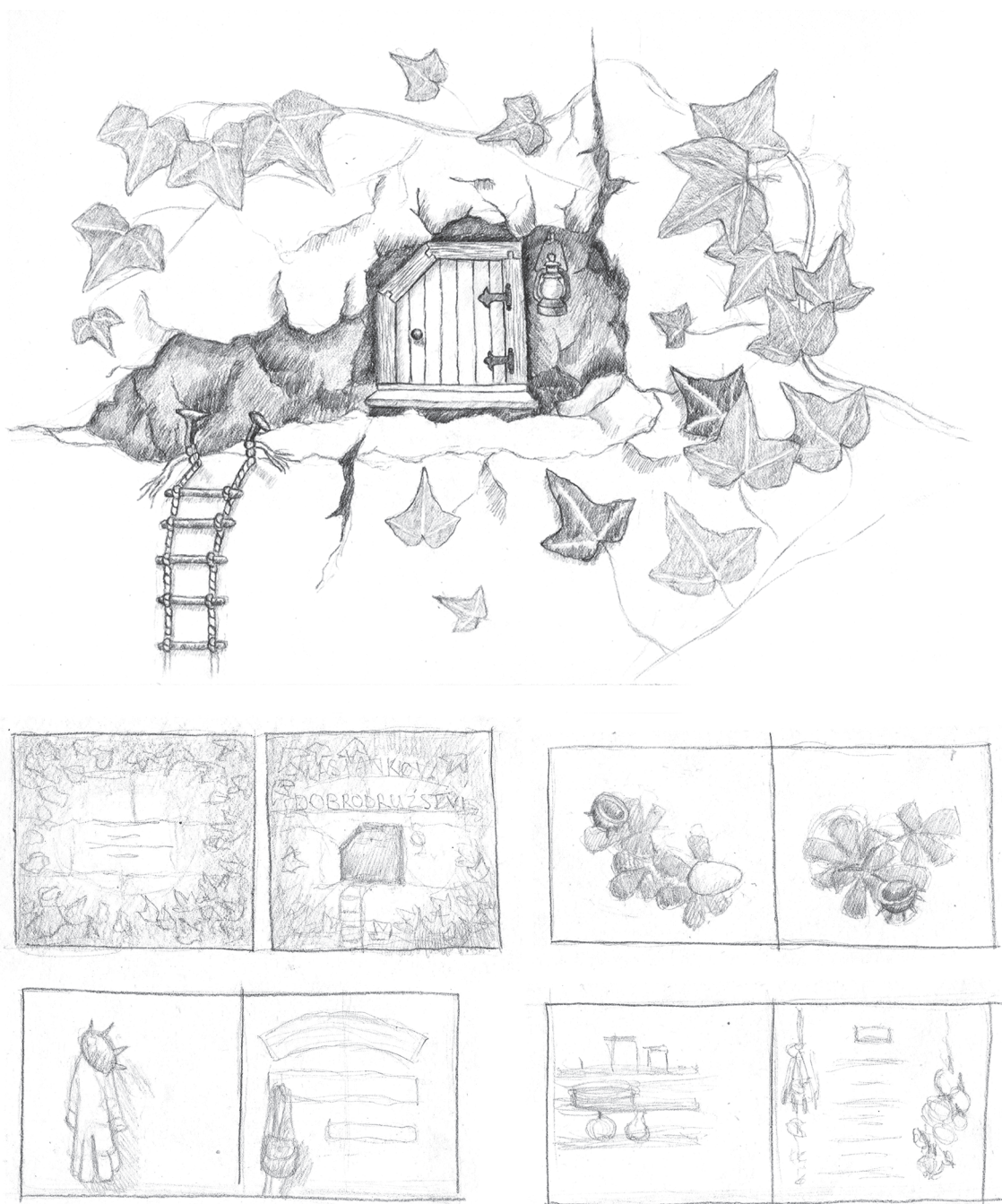
Obr. 60 – Proces navrhování skřítky

postavu, avšak s kulatou hlavou odkazující na jeho původ z kaštanu. Dále jsem chtěl, aby postava dobře souzněla s přírodním prostředím – přírodní barvy jeho oblečení, chození bez bot a stejně jako v původním vydání čepice z kaštanové slupky.

Při skicování a navrhování postavičky jsem zjistil, že lidské proporce (hlava 1/7 výšky) nejsou v tomto případě ideální. Zvětšil jsem tedy hlavu tak, že tvoří jednu čtvrtinu těla – v tomto stadiu již postavička nevypadala jako dospělý člověk ani jako dítě, ale evokovala skřítky. Oči skřítky jsou poměrně velké a snadno rozeznatelné a i ostatní části obličeje jsou co nejjednodušší bez zbytečných detailů, které by mohly působit kontraproduktivně. Po mírném zvětšení rukou i nohou jsem byl s postavou spokojen. Oblečení Kaštánka tvoří bílá košile, hnědá manchesterová vesta a kalhoty, čepice ze slupky kaštanu, v zimě pak modrý kabát a červenožlutá šála. Jelikož se Kaštánek pohybuje v přírodě a často cestuje, vybavil jsem ho holí z řapíku kaštanového listu a koženou mošnou.

9.6 Kniha

Pro tuto dětskou knihu jsem vybral jako nejvhodnější pevnou vazbu s přebalem. Tradiční osvědčená vazba zajistí u dětské knihy dostatečnou životnost a při přiměřeném zacházení se může v rodině dědit po několik generací. Rovněž si myslím, že pro děti je snazší uchopení a manipulace s tvrdými deskami než s paperbackem. Přebal dává možnost na své záložky umístit krátkou anotaci knihy a informace o autorovi, také působí jako ochranný prvek desek.

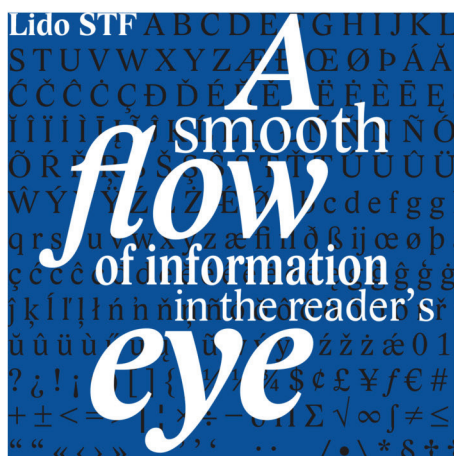

Obr. 61 – Skici – navrhování jednotlivých stran

9.7 Sazba a písmo

Kvůli zajištění optimální čitelnosti, která je zejména pro dětské čtenáře nutností, jsem volil z několika serifových fontů. Zvolil jsem font Lido od Františka Štorma zejména kvůli velké střední výšce. Při samotné sazbě jsem se snažil ponechat na stránkách dostatečně velké okraje – větší okraj na vnější straně. Řádkový proklad jsem zvolil poměrně velký, abych sazbu odlehčil a působila světleji. Při volbě stupně písma jsem nechtěl použít zbytečně velkou velikost, která se často v dětských knihách objevuje, zároveň jsem ale měl na paměti, že stupeň písma musí být větší než u knih dospělých čtenářů.

Celostránkové ilustrace se vždy objevují na lichých stránkách a jsou umístěny na spadávku z důvodu eliminace mnohdy rušivého bílého rámečku kolem ilustrací. Malé ilustrace se objevují na volných půlstranách. Kapitoly začínají vždy na nové stránce, sudé či liché dle potřeby. Na začátku

Scientific
method is 14.253 £ techniques
for investigating
phænomena
ACQUIRING
knowledge
OR CORRECTING & INTEGRATING

Text sample: 10/12 pt.: Times with a Human Face (2002). In my article of the same name which appeared in the magazine Font, volume 2000 I described the long story of an order for a typeface for the Czech periodical Lidová noviny (People's Newspaper). My task was to design a modification of the existing Times. The work, however, finally resulted in the complete re-drawing of the typeface. The assignment, was to design a typeface which would enable "a smooth flow of information in the reader's eye", therefore a typeface without anything which obstructs legibility would be eliminated. A year later Lidová noviny had a different manager who in the spring of 2001 decided to resume the cooperation. The typeface itself definitely profited from this: I simplified everything which could be simplified, but it still was not "it", because the other, and obviously more important, requirement of the investor held: "the typeface must look like Times". And that is why the above-mentioned daily will continue to be printed by a system version of Times, intelligently adjusted to local conditions, which is unfortunately a far cry from the original Times New Roman of Stanley Morison. When I was designing "Lido", the cooperation with the head of production of Lidová noviny was of great use to me. Many tests were carried out directly on the newspaper every press during which numerous weak points of the earliest versions were revealed. The printing tests have proved that the basic design of this typeface is even more legible and economical than that of Times. The final design of Lido STF was, however, turned up without regard to the original assignment – the mirror-looking italics and the more daring modelling of bold lower case letters have been retained. The typeface is suitable for all periodicals wishing to abandon inconspicuously the

hideous system typefaces with their even more hideous accents and to change over to the contemporary level of graphic design. It is also most convenient for everyday work in text editors and office applications. It has a fairly large x-height of lower case letters, shortened serifs and simplified endings of rounded strokes. This is typical of the typefaces designed for use in small sizes. Our typeface, however, can sustain enlargement even to the size appropriate for a poster, an information table or a billboard, as it is not too thin and at the same time is moderate in expression. Its three supplementary condensed designs correspond to approximately 80% compression and have been, of course, drawn quite separately. The intention to create condensed italics was abandoned; in the case of serif typefaces they always seem to be slightly strained. I named the typeface dually "Lido" (after the name of the newspaper) and included it in the retail catalog of my type foundry. In order to prevent being suspected of additionally turning a rejected work into cash, Lido STF in six designs is available free of charge at www.stormtype.com for personal non-profit purposes.

Regular & *Italic*
Medium & *Italic*
Bold & *Italic*
Condensed
Condensed Medium
Condensed Bold

Obr. 62 – Ukázka možností práce s fontem Lido STF

Kaštanek a malý zachránce

Les je místem plným tajemství a překvapení. Nemusíte ani překročit bludný kořen, abyste v něm zabludili a dostali se do neznámých zákoutí. Les nad velkou loukou byl takovým místem plným překvapení. Kaštánka jeho tajuplnost neodolatelně vábila k objevitelským výpravám. Skrze les chodil ke svým přátelům chrobákům, na podzim sbíral za lesem nejlepší šípky v okolí.

Při jedné cestě našel v lese překrásné místo. Uprostřed smrčiny pod vysokou skálou u staré borovice vyvěral ze země malý pramének křišťálově čisté vody. Protékal mezi mechem, padal přes kameny a nakonec vtékal do malé studánky.

Kaštanek ke studánce rád chodil. Sedával ve stínu kapradin, poslouchal zurčení vody a tiché šumění stovletých smrků. U studánky se seznámil i se stříbrnými vážkami. Poletovaly nad hladinou studánky jako živé drahokamy a chytaly obratné drobné mušky.

Kaštanek jim vyprávěl o životě u kostelní zdi a ony na oplátku o tajemstvích lesní říše.

Obr. 63 – Dvoustrana z knihy

knihy jsem zvolil takovou úpravu, aby kniha obsahovala vydavatelskou značku i patitulu a tím jsem připravil čtenáři příjemný vstup do celého díla. Také obsahu na konci knihy jsem věnoval dostatečnou pozornost a doplnil jej poutavou ilustrací.

9.8 Loutka

Ke knize jsem se rozhodl vyřezat loutku skřítky Kašánka. Z poznatků nabytých při autorských čteních s původním vydáním pohádek jsem došel k závěru, že loutka je optimální rekvizitou při prezentaci knihy před dětskými čtenáři. Děti na loutku reagují až překvapivě pozitivně.

Loutku jsem vyřezal z lipového dřeva. Je vysoká 45 cm, má pohyblivé všechny klouby kromě kotníků. Barvená je akrylovými barvami a je oblečena do oděvu plně odpovídajícímu knižní předloze.

Obr. 64 – Loutka – polotovar / výsledek

9.9 Puzzle

Dále jsem celostránkové ilustrace využil k výrobě puzzle, které by mělo rozvíjet dětskou představivost i jemnou motoriku. Rozdělením na různý počet malých dílků je dosaženo rozličné náročnosti při skládání a tím se dá hra využít v širším věkovém rozmezí.

Obr. 65 – Ilustrace – originál / konečná podoba

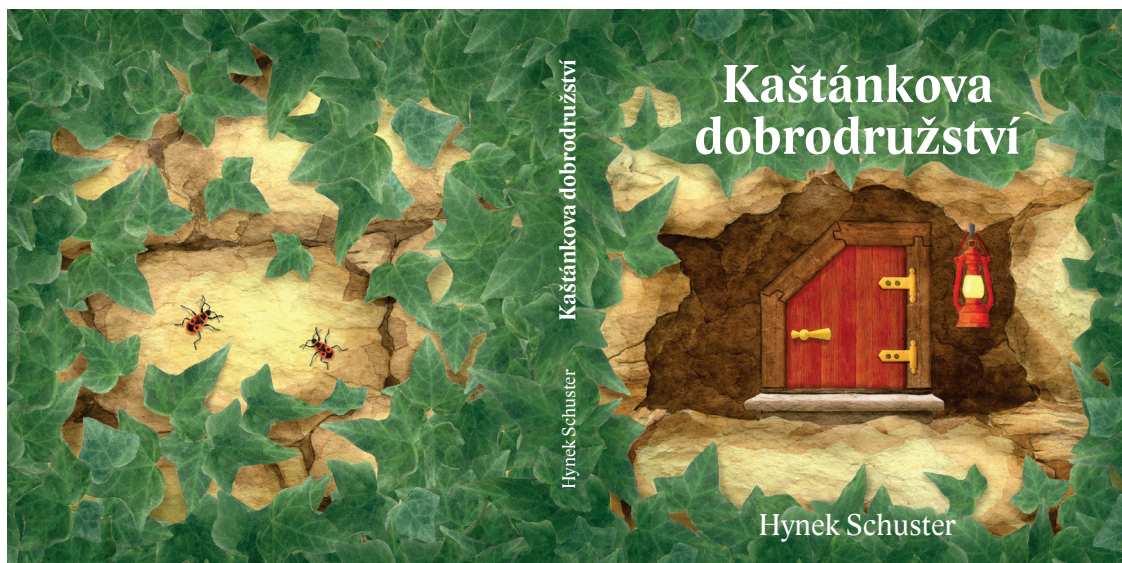
Obr. 66 – Ilustrace – originál / konečná podoba

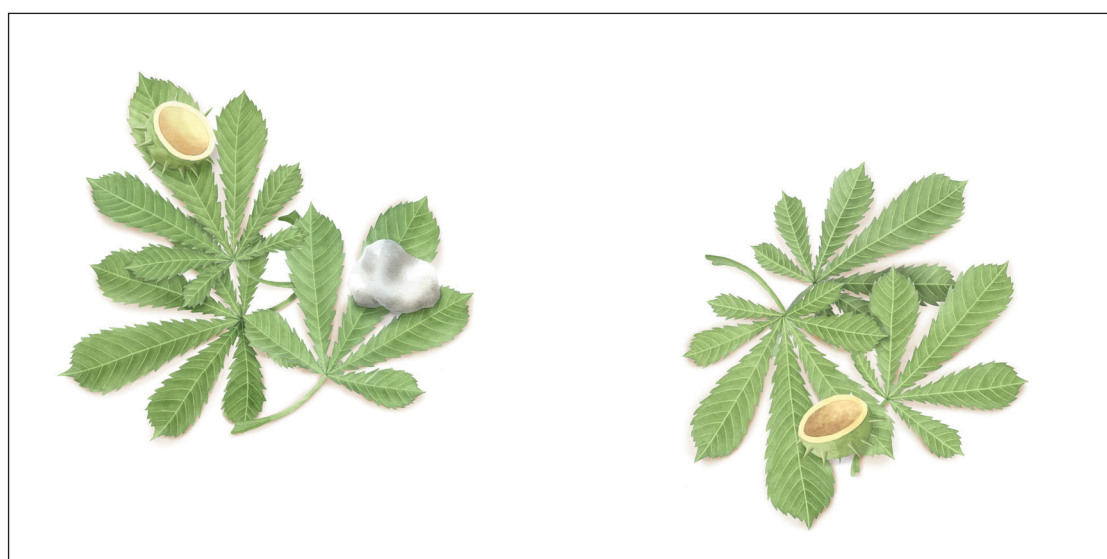
Obr. 67 – Ilustrace – originál / konečná podoba

Obr. 68 – Ilustrace – originál / konečná podoba

Obr. 69 – Desky knihy

Obr. 70 – Předsádka

Obr. 71 – CD cover audioknihy

ZÁVĚR

Tématem mé bakalářské práce je dětská kniha jako zdroj zábavy a poučení. Toto téma má pro mne osobně velký význam, protože knihu považuji za jednu z nejdůležitějších věcí pro člověka a jsem přesvědčen, že patří neoddělitelně k lidskému životu.

Na dané téma jsem se snažil nahlédnout z několika úhlů. Má-li kniha, jmenovitě dětská kniha, plnit své poslání, musí v první řadě nalézt svého čtenáře. Nebude-li dítě vychováno ke vztahu ke knize, může být příběh sebelépe napsán a doplněn poutavými ilustracemi, svého čtenáře však nenalezne. Soustředil jsem se tedy v první části práce na výchovu a růst malého čtenáře. Dítě je přirozeně zvědavé a touží po nových impulzech. To je veliký klad, kterého můžeme jako dospělí využít. Musí se však nalézt někdo, kdo dítěti v jeho hledání pomůže. Tradičně máme vzdělávání spojeno se školou. V našem případě však hraje první, nejdůležitější a zcela nenahraditelnou roli rodina, rodiče, prarodiče či sourozenci, jejich trpělivost a ochota věnovat dítěti svůj čas. Zdá se to jako samozřejmost. Bohužel v dnešní době role rodičů i na tomto poli mizí. Hektická doba, lhostejnost a egoismus uvádí dítě do izolace a osamění. Rodina z velké části již nezastává svoji roli garanta prvního vzdělávání. Tento fakt si začíná uvědomovat i společnost, a tak vznikají programy na zlepšení čtenářské gramotnosti, jako např. akce Celé Česko čte dětem.

Druhou oblastí, na kterou jsem se ve své práci zaměřil, bylo výtvarné zpracování dětské knihy. I v tomto směru prodělala kniha mohutný vývoj. Je třeba uvést, že ilustrace tvoří podstatnou součást knihy. Nejedná se v žádném případě o pouhý estetický doplněk, ale naopak o rovnocenného partnera textu, který pomáhá spoluvyprávět příběh. Ilustrátor by tedy měl přistupovat ke své práci s dobrou znalostí textu a s odpovědností vůči budoucímu čtenáři. Dobrá ilustrace může knihu povznést. Nekvalitní obrázek dokáže i dobrý text pokazit. Naštěstí česká ilustrátorská škola má bohatou a velmi dobrou tradici. Věnovali se jí mnohé významné osobnosti českého výtvarného umění. Bohužel i do tvorby knih zasáhla neviditelná ruka trhu a mnozí vydavatelé se snaží právě na ilustracích ušetřit. Pro svou práci jsem si vybral několik českých ilustrátorů a ilustrátorek. Bylo těžké udělat užší výběr. Já jsem si stanovil jedno měřítko a to mi při mém výběru pomohlo. Jsem přesvědčen, že samotný autor textu nejlépe ví, jaká by měla být i jeho ilustrace. Je štěstím, když dobrý malíř a ilustrátor je schopný napsat příběh a naopak, když spisovatel je schopným ilustrátorem. Důležité je i rodinné zázemí výtvarníka a spisovatele. Mnozí autoři začali psát pro děti v okamžiku, kdy do jejich života vstoupilo jejich vlastní dítě. Do svého přehledu jsem tedy vybral ilustrátory, kteří své příběhy vyprávěli nejprve svým potomkům, teprve následně je ilustrovali a vydali knižně. Myslím si, že o kvalitě jejich děl nemusíme pochybovat.

Další oblastí, kterou jsem zmapoval, je stručná historie a práce veřejných knihoven. Jak jsem již dříve psal, považuji osobně knihovny za nejdemokratičtější místo, které zábavu i poznání v psané podobě poskytují za mírný poplatek všem bez rozdílů postavení, moci či peněz. Je potěšující uvědomit si, že jsme zemí, která se může pyšnit zajímavou a dlouhou historií knihoven, ať již myslíme na knihovny církevní, šlechtické, školní či veřejné. Je neoddiskutovatelným faktem, že knihovny hrály rozhodující úlohu v šíření vzdělanosti v české společnosti. I nově vzniklá Československá republika v roce 1918 si plně uvědomila tuto funkci. Proto Zákonem knihovním z roku 1919 zavedla povinnost zřizovat veřejné knihovny a vybavovat je kvalitní literaturou. Bohužel dnes se situace změnila a rozhodující roli i v otázce fungování knihoven hraje ekonomika. Přesto se náš stát může pyšnit stále nejhustší sítí veřejných knihoven na počet obyvatel. Je povzbudivé, že knihovny se dokázaly přizpůsobit pružně změněné situaci a výrazně rozšířit okruh svých služeb. Přesto by primární a nejdůležitější funkcí veřejné knihovny mělo zůstat právě půjčování knih.

V poslední části bakalářské práce jsem se soustředil na vztah knihy a médií. Po dlouhá staletí měla kniha ve společnosti své neotřesitelné postavení. Výrazná změna nastala se zaváděním elektronických médií, zvláště televizního vysílání a internetu. Skrze tato média se informace k uživatelům dostává rychleji, zjednodušeně a v přijatelnější podobě. Zjednodušeně řečeno, narozdíl od čtení knih při sledování televize či internetu nemusí člověk příliš přemýšlet. Zvláště dnes, v době všeobecného zrychlování a klipovosti, je internet pro mladé „lepší alternativou“ přijímání informací než kniha. Zároveň však v sobě média skrývají nebezpečí izolovanosti, omezování představivosti a fantazie a nekontrolovatelného přílivu informací. Zdá se, že kniha a internet jsou nesmiřitelní nepřátelé, kteří nemohou nalézt společnou řeč. Přesto jsem přesvědčen, že při dobré vůli a snaze je možné najít způsob vzájemné podpory a doplnění. Vhodné propojení těchto dvou subjektů může vést ke zbohacení.

Na závěr bych chtěl říci, že kniha patří k nejmocnějším zbraním, které člověk dostal do svých rukou. Kniha dokázala udržet tradici, vědomosti i v dobách pro národ velice nepříznivých a úspěšně je předávat dalším generacím. Sílu knihy si dokázaly uvědomit i totalitní režimy a využívaly ji k propagaci svých myšlenek. Knihy, které v sobě skrývaly myšlenky svobody a demokracie, pak tyto režimy nemilosrdně likvidovaly. A to se netýkalo jenom literatury určené dospělým, ale i dětem. V tomto případě bylo nebezpečí daleko větší, protože dítě jako čistý, nepopsaný list přijímá informace nekriticky a bez rozlišování. Rád bych skončil slovy Karla Čapka. „Kniha je nejmocnější zbraň národa. Národ, který si váží knih, váží si zároveň své duchovní nezávislosti a neztratí ji, dokud bude mít svou literaturu.“

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BOHATCOVÁ, Mirjam, 1990. Česká kniha v proměnách staletí. Praha: Panorama. ISBN 80-7038-131-0

HAVLÍNOVÁ, Miluše, 1978. Knížka pro rodiče o dětech a čtení. Praha: Albatros.

HOLEŠOVSKÝ, František, 1989. Čeští ilustrátoři v současné knize pro děti a mládež. Praha: Albatros.

HUTAŘOVÁ, Ivana, 2004. Současní čeští ilustrátoři knih pro děti a mládež. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání. ISBN 80-211-0485-6.

CHALOUPKA, Otakar, 1995. Rodina a počátky dětského čtenářství. Praha: Victoria Publishing. ISBN 80-85865-40-8.

MANDYS, Pavel, 2013. 2 x 101 knih pro děti a mládež: nejlepší a nejvlivnější knihy. V Praze: Albatros. ISBN 978-80-00-03336-5.

PROKŮPEK, Tomáš, Pavel KOŘÍNEK, Martin FORET a Michal JAREŠ, 2014. Dějiny československého komiksu 20. století. Praha: Akropolis. ISBN 978-80-7470-061-3.

STEHLÍKOVÁ, Blanka, 1984. Cesty české ilustrace v knize pro děti a mládež. Praha: Albatros.

STEHLÍKOVÁ, Blanka, Ondřej J. SEKORA a Věra VAŘEJKOVÁ, 2003. Ondřej Sekora - Práce všeho druhu: osobnost a dílo. Praha: Práh. ISBN 80-7252-085-7.

ŠIMEČEK, Zdeněk a Jiří TRÁVNÍČEK, 2014. Knihy kupovati--: dějiny knižního trhu v českých zemích = Buying books : a history of the book market in the Czech lands. Praha: Academia. ISBN 8020024042.

ŠUBRTOVÁ, Milena a Miroslav CHOCHOLATÝ, 2012. Slovník autorů literatury pro děti a mládež. Praha: Libri. ISBN 978-80-7277-506-4.

TETIVA, Vlastimil, 1997. Josef Lada: pohádkový svět. Ilustroval Josef LADA. Praha: Eminent. ISBN 80-85876-46-9.

TRÁVNÍČEK, Jiří, 2014. Překnížkováno: co čteme a kupujeme (2013). Brno: Host. ISBN 978-80-7491-256-6.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Ilustrace. In: Wikipedie [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Ilustrace>

Jiří Trnka. In: Wikipedie [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%AD_Trnka

Josef Čapek. In: Wikipedie [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_%C4%8Capek

Knihovní zákon 1919. In: Informace pro knihovny [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: https://ipk.nkp.cz/docs/legislativa/KnihovniZakon_1919.doc

Květa Pacovská. In: Čítárny [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <https://www.citarny.cz/index.php/knihy-lide/autori-a-knihy/ilustratori-a-detske-knihy/ilustratorka-kveta-pacovska-prvni-dama-detske-fantazie>

Květa Pacovská. In: Wikipedie [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Kv%C4%9Bta_Pacovsk%C3%A1

Lucie Seifertová. In: Wikipedie [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Lucie_Seifertov%C3%A1

Miloslav Jágr. In: Filmová databáze [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: <https://www.fdb.cz/lidi-zivotopis-biografie/32205-miloslav-jagr.html>

Miloš Nesvadba. In: Wikipedie [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Milo%C5%A1_Nesvadba

Petr Sís. In: Wikipedie [online]. [cit. 2019-01-10]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Petr_S%C3%ADs

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obr. 1 – J. A. Komenský, Orbis pictus

In: Wikimedia commons [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/3/32/Orbis-pictus-008.jpg>

Obr. 2 – Mikoláš Aleš, Špalíček

In: Wikimedia commons [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/5/5a/Mikol%C3%A1%C5%A1_Ale%C5%A1_-_%C5%A0pal%C3%AD%C4%8Dek_238.jpg

Obr. 3 – Vojtěch Preissig, Broučci

In: Antikvariát, artbook [online]. [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: <http://antikvariát-artbook.blogspot.com/2015/07/preissig-karafiat-jan-broucci-1902.html>

Obr. 4 – Ilustrace od A. Kašpara pro knihu Babička

In: Wikipedie [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: [https://cs.wikipedia.org/wiki/Babi%C4%8Dka_\(kniha\)#/media/File:Adolf_Ka%C5%A1par_Babi%C4%8Dka_085.jpg](https://cs.wikipedia.org/wiki/Babi%C4%8Dka_(kniha)#/media/File:Adolf_Ka%C5%A1par_Babi%C4%8Dka_085.jpg)

Obr. 5 – Cyril Bouda, ilustrace

In: Čítárny [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://www.citarny.cz/index.php/knihy-lide/autori-a-knihy/ilustratori-a-knihy/cyril-bouda-ilustrator>

Obr. 6 – Desky knihy Helča bude traktoristkou

In: Databáze knih [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/images_books/22_/227275/big_helca-bude-traktoristkou-227275.jpg

Obr. 7 – Adolf Born, ilustrace

In: Čítárny [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://www.citarny.cz/index.php/knihy-lide/autori-a-knihy/ilustratori-a-knihy/adolf-born-ilustroval-pres-400-knih>

Obr. 8 – Ukázka z knihy Destrukční deník

In: Albatros [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://www.albatrosmedia.cz/tituly/24018555/destrukcni-denik/>

Obr. 9 – Ukázka leporela

In: Knihy dětem [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <http://www.knihydetem.cz/doporucujeme/prvni-leporelo-jake-vybrat/>

Obr. 10 – Příklad z rozsáhlé tvorby V. Kubašty

In: Národní knihovna České republiky [online]. [cit. 2019-04-29]. Dostupné z: https://www.nkp.cz/o-knihovne/odborne-a-kulturni-akce/vystavy/fotogalerie-2014/100-x-vojtech-kubasta/100-x-vojtech-kubasta-4/image_view_fullscreen

Obr. 11 – Artur Scheiner, Kulihrášek

In: Wikipedia [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/Artu%C5%A1_Scheiner#/media/File:Kulihrasek_in_the_Depths_of_the_Sea_1932.jpg

Obr. 12 – Jaroslav Foglar, Rychlé šípy

In: Česká televize [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/2682032-pred-80-lety-zachranil-mirek-jarku-u-smejkalovy-ohrady-a-z-rychlych-sipu-se-stal>

Obr. 13 – Komiks Čtyřlístek

In: Komiks aneb kreslený seriál [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <http://www.komix.kvalitne.cz/ctyr.htm>

Obr. 14 – Ukázka vývoje výtvarného stylu J. Lady

In: Vlastimil Tetiva, Josef Lada pohádkový svět, str. 33 (sken obrázku) Dostupné z: TETIVA, Vlastimil, 1997. Josef Lada: pohádkový svět. Ilustroval Josef LADA. Praha: Eminent. ISBN 80-85876-46-9.

Obr. 15 – Kocour Mikeš

In: Wikipedie [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Josef_Lada#/media/File:C5%98%C3%AD%C4%8Dany_-_sm%C4%9Brovka_na_Hrusice_-_Mike%C5%A1_-_1c.jpg

Obr. 16 – Josef Lada, část plakátu Braňte knihu 1935

In: Vlastimil Tetiva, Josef Lada pohádkový svět, str. 64 (sken obrázku) Dostupné z: TETIVA, Vlastimil, 1997. Josef Lada: pohádkový svět. Ilustroval Josef LADA. Praha: Eminent. ISBN 80-85876-46-9.

Obr. 17 – Josef Lada, Český Honza 1940

In: Vlastimil Tetiva, Josef Lada pohádkový svět, str. 82 (sken obrázku) Dostupné z: TETIVA, Vlastimil, 1997. Josef Lada: pohádkový svět. Ilustroval Josef LADA. Praha: Eminent. ISBN 80-85876-46-9.

Obr. 18 – Kresby O. Sekory pro sportovní rubriku Lidových novin

In: Blanka Stehlíková, Věra Vařejková, Ondřej J. Sekora, Ondřej Sekora/práce všeho druhu, str. 24, 25 (sken obrázku) Dostupné z: STEHLÍKOVÁ, Blanka, Ondřej J. SEKORA a Věra VAŘEJKOVÁ, 2003. Ondřej Sekora - Práce všeho druhu: osobnost a dílo. Praha: Práh. ISBN 80-7252-085-7.

Obr. 19 – O. Sekora, ukázka knižní ilustrace

In: Blanka Stehlíková, Věra Vařejková, Ondřej J. Sekora, Ondřej Sekora/práce všeho druhu, str. 58 (sken obrázku) Dostupné z: STEHLÍKOVÁ, Blanka, Ondřej J. SEKORA a Věra VAŘEJKOVÁ, 2003. Ondřej Sekora - Práce všeho druhu: osobnost a dílo. Praha: Práh. ISBN 80-7252-085-7.

Obr. 20 – O. Sekora, Uprchlík na ptačím stromě

In: Blanka Stehlíková, Věra Vařejková, Ondřej J. Sekora, Ondřej Sekora/práce všeho druhu, str. 118 (sken obrázku) Dostupné z: STEHLÍKOVÁ, Blanka, Ondřej J. SEKORA a Věra VAŘEJKOVÁ, 2003. Ondřej Sekora - Práce všeho druhu: osobnost a dílo. Praha: Práh. ISBN 80-7252-085-7.

Obr. 21 – O. Sekora, Kousky mládence Ferdý

In: Blanka Stehlíková, Věra Vařejková, Ondřej J. Sekora, Ondřej sekora/práce všeho druhu, str. 134 (sken obrázku) Dostupné z: STEHLÍKOVÁ, Blanka, Ondřej J. SEKORA a Věra VAŘEJKOVÁ, 2003. Ondřej Sekora - Práce všeho druhu: osobnost a dílo. Praha: Práh. ISBN 80-7252-085-7.

Obr. 22 – O. Sekora, ukázka procesu navrhování Ferdý Mravence

In: Blanka Stehlíková, Věra Vařejková, Ondřej J. Sekora, Ondřej Sekora/práce všeho druhu, str. 69 (sken obrázku) Dostupné z: STEHLÍKOVÁ, Blanka, Ondřej J. SEKORA a Věra VAŘEJKOVÁ, 2003. Ondřej Sekora - Práce všeho druhu: osobnost a dílo. Praha: Práh. ISBN 80-7252-085-7.

Obr. 23 – J. Čapek, ukázka z cyklu Diktátorské boty

In: Wikimedia commons [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: https://commons.wikimedia.org/w/index.php?title=Special:Search&limit=500&offset=70&profile=default&search=josef+%C4%8Dapek&advancedSearch-current={}&ns0=1&ns6=1&ns12=1&ns14=1&ns100=1&ns106=1#/media/File:Josef_%C4%8Capek_-_Dikt%C3%A1torsk%C3%A9_boty_13.jpg

Obr. 24 – J. Čapek, Povídání o pejskovi a kočičce

In: Databáze knih [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: https://www.databazeknih.cz/images_books/12_/12009/bmid_povidani-o-pejskovi-a-kocicce-lbp-12009.jpg

Obr. 25 – J. Trnka, loutky

In: Česká televize [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/kultura/1177562-anifest-predchazi-vystava-loutek-jiriho-trnky>

Obr. 26 – J. Trnka, Zahrada – ukázka ilustrace

In: Čítárny [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: <https://citarny.cz/index.php/nove-knihy/knihy-pro-deti/beletrie-deti/trnka-zahrada>

Obr. 27 – Vojtěch Kubašta

In: Albatros [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: <https://www.albatros.cz/Author/Detail/34469285/vojtech-kubasta/>

Obr. 28 – Miloš Nesvadba

In: Česká televize [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/1059853789-osobnosti-okolo-obrazovky/203324249530008-nesvadbove/>

Obr. 29 – M. Jágr, ilustrace

In: Čítárny [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: <https://www.citarny.cz/index.php/ilustratori-cesko/jagr-miloslav>

Obr. 30 – M. Jágr, ilustrace

In: Čítárny [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: <https://www.citarny.cz/index.php/ilustratori-cesko/jagr-miloslav>

Obr. 31 – K. Pacovská, ilustrace

In: Čítárny [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://www.citarny.cz/index.php/component/content/article?id=722>

Obr. 32 – K. Pacovská, ilustrace

In: Čítárny [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <https://www.citarny.cz/index.php/knihy-lide/autori-a-knihy/ilustratori-a-detske-knihy/ilustratorka-kveta-pacovska-prvni-dama-det-ske-fantazie>

Obr. 33 – P. Sís, Ptačí sněm

In: Aktuálně.cz [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: <https://magazin.aktualne.cz/kultura/umeni/dudek-petr-sis-na-ceste-za-svobodou-a-grafickymi-romany/r~i:article:722292/>

Obr. 34 – P. Čech, ilustrace

In: Pavel Čech [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: <http://www.pavelcech.wz.cz/Obrazy/O03.html>

Obr. 35 – L. Seifertová, Dějiny českého národa

In: Knihy Heureka [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: https://knihy.heureka.cz/dejiny-udatneho-ceskeho-naroda_2/#ng:6f6c64686173682dd6708567fbad39e8ab7d1600cc82bbee

Obr. 36 – Strahovská knihovna

In: Wikipedie [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Strahovsk%C3%A1_knihovna#/media/File:Strahov_Monastery_001.jpg

Obr. 37 – Hranice, Bratrská škola

In: Jednota bratrská a obrazech, s. 46 (sken obrázku) Dostupné z: Kalfus Radim, Jednota bratrská v obrazech, Praha 1957

Obr. 38 – Rodokaps, braková literatura

In: Staré dětské časopisy [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <http://www.detske-casopisy.cz/dalsi-cisla-2-rocniku-rodokapsu-1936-37/>

Obr. 39 – Timur a jeho parta

In: Antikvariát Liberec [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: https://www.antikvariat-liberec.cz/fotky24722/fotos/_vyr_14619knihy_0029.jpg

Obr. 40 – Noc s Andersenem

In: Noc s Andersenem [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupné z: <http://www.nocsandersenem.cz/>

Obr. 41 – Celé Česko čte dětem

In: Městská knihovna Cheb [online]. [cit. 2019-05-02]. Dostupné z: <https://knih-cheb.cz/cele-cesko-cte-detem/d-1869>

Obr. 42 – Bubáci a hastrmani

In: Česká televize [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/878864-bubaci-a-hastrmani/>

Obr. 43 – O loupežníku Rumcajsovi

In: Česká televize [online]. [cit. 2019-04-09]. Dostupné z: <https://www.ceskatelevize.cz/porady/0-vecernicek/5628-galerie-vecernicku/?detail=o-loupezniku-rumcajsovi>

Obr. 44 – Skřítek, dětská kresba 1

In: soukromý archiv (sken obrázků)

Obr. 45 – Skřítek, dětská kresba 2

In: soukromý archiv (sken obrázků)

Obr. 46–54 – Kaštánek mořeplavcem, ilustrace dětí

In: soukromý archiv (sken obrázků)

Obr. 55 – Kaštánek mořeplavcem, původní ilustrace Hynek Schuster starší

In: soukromý archiv (sken obrázků)

Obr. 56 – Kaštánek mořeplavcem, ilustrace Hynek Schuster mladší

In: soukromý archiv (sken obrázků)

Obr. 57 – Původní vydání – kniha a omalovánky

In: soukromý archiv (sken obrázků)

Obr. 58 – Skici – tvoření kompozice ilustrací

In: soukromý archiv (sken obrázků)

Obr. 59 – Skici – hledání podoby skřítka

In: soukromý archiv (sken obrázků)

Obr. 60 – Proces navrhování skřítka

In: soukromý archiv (sken obrázků)

Obr. 61 – Skici – navrhování jednotlivých stran

In: soukromý archiv (sken obrázků)

Obr. 62 – Ukázka možností práce s fontem Lido STF

In: Storm type foundry [online]. [cit. 2019-04-09].

Dostupné z: <https://www.stormtype.com/families/lido-stf/gallery>

Obr. 63 – Dvoustrana z knihy

In: soukromý archiv (sken obrázků)

Obr. 64 – Loutka – polotovar / výsledek

In: soukromý archiv (sken obrázků)

Obr. 65–68 – Ilustrace originál / konečná podoba

In: soukromý archiv (sken obrázků)

Obr. 69 – Desky knihy

In: soukromý archiv (sken obrázků)

Obr. 70 – Předsádka

In: soukromý archiv (sken obrázků)

Obr. 71 – CD cover audioknihy

In: soukromý archiv (sken obrázků)

SEZNAM GRAFŮ**Graf 1–10**

In: soukromý archiv